

KOROŠKI *svržinar*

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XVII.

Ravne na Koroškem, 27. novembra 1967

Št. 4

*Železarska stroka,
skrb za mladino,
sedanji in pretekli obraz
kraja in ljudi
ter odkrivanje sebe
v tujini —
to je vsebina
zadnje letošnje številke*

»Cvetje jeseni«

Bogdan Žolnir

Tu kraj je strašnih muk, naj pomni vnuk, kaj je svobode cena

Po muzejski zbirki o nacističnem nasilju v Dravogradu

Letos 1. julija 1967 smo v Dravogradu odprli zanimivo muzejsko zbirko o nacističnem nasilju na področju jugoslovanskega dela Koroške, istočasno pa tudi kletne prostore — bivše ječe gestapa Dravograd.

Zgodovinsko gradivo in scenarij za to razstavo je pripravil muzej ljudske revolucije iz Slovenjega Gradca, načrti za opremo in razvrstitev zbranega gradiva pa so delo inž. arh. Rudija Zupana iz Maribora. Postavitev muzejske zbirke sta omogočila skupščina občine Dravograd in delno tudi sklad SRS za pospeševanje kulturne dejavnosti.

Pravzaprav je nova muzejska zbirka v Dravogradu poglavje, ki govori predvsem o upornosti Mežiške doline proti nasilnemu okupatorju. Iz razstavljenih listin zve obiskovalec, kako so tudi nacisti želeli uresničiti stoletne nemške želje po germanizaciji slovenskega ozemlja, zato so ob vse večji udeležbi ljudstva v NOB še intenzivneje izseljevali upornike in njihove svojce v koncentracijska taborišča.

Gestapo, izpostava za jugoslovanski del Koroške, je bil prvotno na Prevaljah, odkoder se je preselil v začetku leta 1944 v varnejši Dravograd, kjer je nacistično nasilje nad našim ljudstvom doseglo višek.

Pot do uresničenja te muzejske zbirke je bila dolga, ker je bilo čutiti stalno mnogo nasprotnih silnic: vrsto let smo čakali zaman na dosjeje gestapovskih uradov na Prevaljah in v Dravogradu, iz katerih bi moral zgodovinar izpisati za najmanj tisoč oseb dneve aretacij, nacistične očitke v zvezi z delovanjem aretiranca ter dan smrti oziroma dan odгона v notranjost rajha. Pri roki pa je le sekundarno gradivo, to so prijave vojnih zločinov iz jeseni 1945 za nekdanje občine Črna, Mežica, Prevalje in Ravne, ki tudi mnogo povedo, le škoda, ker je izginilo tovrstno gradivo za Dravograd! Pri sestavi scenarija smo čutili še posebno praznino tudi zato, ker se je izgubilo dokumentarno gradivo, ki ga je zbrala pred desetimi leti zgodovinska komisija ZB Dravograd, z važnimi listinami, odkritji in slikami gestapovcev.

Muzejska zbirka v Dravogradu ima tudi relief občinskega ozemlja, ki prikazuje za

sedaj le kraje, kjer je gestapo povzročil zločine. Organizacija Zveze borcev želi na reliefu prikazati celotno topografijo narodnoosvobodilnega boja, kar pa je stvar nadaljnega študija in tehnične izvedbe. Vsekakor je izvršeno ogromno delo, sama razstava je vsestranski najsodobnejši dosežek, le škoda, da so še zatrpani z zemljo betonski bazeni, v katere so metali na pol mrtve ljudi, in da ni hotel neki kmet s Selovca vrniti ogromne betonske kadi, v kateri so gestapovci pobijali svoje žrtve v pralnici te hiše. Vse točke v zvezi z nacističnim nasiljem v Dravogradu bo treba v naslednjem letu spomeniško varstveno urediti ter pripraviti ustreznega vodiča.

V kletnih prostorih sedanje občinske upravne zgradbe so bivši gestapovski zapori, ječe v pravem pomenu besede, ki so označene od 1 do 5 v nemškem jeziku. Najstrašnejša je bila ječa št. 5, označena »Zelle 5«. Številni zaporniki so se s šiljastimi predmeti podpisali na ometanih stenah celic 1 do 3.

Na stenah hodnika pred ječami so krajše izpovedi žrtev, ki so bile zaprte v teh zaporih, in so izrednega pomena posebno v sedanjem času, ko smo ponovno priče zverstvom in nasilju ter novim vojnim žariščem po vsem svetu.

MUZEJSKA ZBIRKA O NACISTIČNEM NASILJU

1. Splošni oris gestapovske vladavine v jugoslovanskem delu Koroške.

Ko so po kapitulaciji Jugoslavije priključili Nemci Gorenjsko in Mežiško dolino z Dravogradom svoji upravni enoti Koroški, so postavili za to ozemlje na Bledu sedež civilne uprave in vrhovni urad tajne državne policije. Ta urad je že aprila 1941 odprl gestapovsko izpostavo na Prevaljah z nazivom: DER KOMMANDEUR DER SIPO UND DES SD IN DEN BESETZTEN GEBIETEN KÄRNTENS UND KRAINS, STAPO AUSSENSTELLE PRÄVALI. (Komandant varnostne policije in varnostne službe na zasedenem ozemlju Koroške in Kranjske, izpostava državne policije na Prevaljah.) Že julija 1942 je prevzel nadzorstvo nad bivšim jugoslovanskim delom Koroške vrhovni urad gestapa za Koroško v Celovcu, ki je postavil na Prevaljah svoje lastno oporišče.

Kmalu po okupaciji so nacisti izselili iz naših krajev vodilni slovenski živelj. Ko se je pričel v poletju 1941 upor jugoslovanskih narodov, so gestapovski uradi še hitreje izseljevali svojce talcev in partizanov, toda revolucionarne vstaje pod vodstvom Komunistične stranke Jugoslavije niso mogli Nemci z ničimer zaustaviti. Kljub temu, da je gestapo uničil leta 1941 pokrajinski komite KPS za slovensko Štajersko in pozneje 1. pohorski bataljon, smo imeli v jeseni 1943 v mežiškem partijskem okrož-

ju bataljon koroških partizanov, na Pohorju pa pohorski odred. Tukajšnjih Nemcev v okupatorski službi se je polotila vznemirjenost. Ko so ustrelili partizani 29. decembra 1943 nad Mežico dva uradnika gestapovske postaje Prevalje ter začeli nenehno vpadati po nočeh v dolinska naselja, je vrhovni urad gestapa za Koroško premestil prevaljsko tajno policijo v Dravograd. Ta novi urad je dobil naziv: GEHEIME STAATSPOLIZEI, STAATSPOLIZEISTELLE KLAGENFURT, AUSSEN-DIENSTSTELLE UNTERDRAUBURG. (Tajna državna policija, državna policijska enota Celovec, zunanja izpostava Dravograd.)

Ko je spomladi 1944 še bolj oživel v naših krajih narodnoosvobodilno gibanje, saj so bile tedaj pri nas štiri slovenske partizanske brigade in odred vzhodnokoroških partizanov, so Nemci marca 1944 dodelili iz Maribora nekaj uslužbencev gestapovskemu centru Dravograd, da bi čimprej skupno zatrli upor na področju zgornje Dravske, Mežiške in Mislinjske doline. Prav zato, da bi vstajo ljudstva zadušili, je doseglo nacistično nasilje v teh dravograjskih ječah grozovit vrhunec. O vsem tem, kar se je tu dogajalo, o tem, kako so se nacisti v naših krajih počutili in kako zverinsko so gestapovci postopali z ujetimi in zaprtimi uporniki, pripoveduje ta spominska razstava; govori in dokazuje tudi resnico, da ljudstva, ki se bori za svobodo, ni mogoče uničiti niti z najstrašovitějšími sredstvi!

2. Prvi oklic koroškega gauleiterja Kutschera aprila 1941 prebivalstvu Mežiške doline, Dravograda in Jezerskega s parolo o nedeljivi Koroški, ki se glasi: Ura osvoboditve je prišla, danes se vračate domov v Rajh. (Die Stunde der Befreiung ist gekommen! Heute kehrt ihr heim ins Reich!)

3. Foto posnetek Dravograda s stavbo (hiša sedanje občinske uprave), v kateri je bil sedež nacistične tajne policije, ter z mostom preko Drave, s katerega so gestapovci metali ponoči žrtve v deroče valove.

Kmalu po okupaciji so se pričeli prvi osveščati naši nekdanji komunisti; ko se jih je nekaj vrnilo iz vojske in ujetništva, so se začeli pripravljati na oborožen upor ter na odhod v pohorsko partizansko četo. Ko so raztrosili tisoče protihitlerjskih letakov od Črne do Dravograda, jih je nacistična tajna policija zaradi izdajstva polovila, tako rekoč vsi pripadniki uporniških skupin s Prevalj, Holmca in Dravograda so se znašli v ječi.

4. V knjigi gestapovskih zaporov v Begunjah so vpisana 1. septembra 1941 imena članov aretirane uporniške skupine iz Dravograda od zaporednega števila 1170 do 1186.

5. Sekretar partijske celice v Dravogradu Franci Golob — talec.

6. Član uporniške skupine iz Dravograda Oskar Slemenik.

Spominski napis kaže pot k muzejski zbirki

7. Član uporniške skupine iz Dravograda Pavle Korošec.

8. Janko Močilnik iz Žerjava, prvi talec iz Mežiške doline, ustreljen 9. avgusta 1941.

9. Nacistični razglas šefa civilne uprave za Koroško in Kranjsko dne 9. avgusta 1941, ko je bil ustreljen med desetimi talci tudi Janko Močilnik iz Žerjava kot odkrit nasprotnik fašizma.

10. Nacistično obvestilo o streljanju talcev dne 3. septembra 1941, ko so padli v Domžalah iz Dravograda Franci Golob, Oskar Slemenik in Pavel Korošec.

11. Gestapovska listina o tretjem transportu izgnancev v Srbijo, na kateri so imena domačinov s področja občine Dravograd.

12. Zaupno nemško poročilo iz Dravograda dne 22. avgusta 1941 o aretaciji Golobove uporniške skupine. Franci Golob je bil akademski slikar ter najvidnejši bорец za rešitev obmejnega slovenskega ljudstva pred rastočo nacistično miselnostjo v zadnjih letih predaprilske Jugoslavije. Takoj po okupaciji, ko je v Mariboru izgubil službo, je našel zaposlitev pri Siemensu v Dravogradu, kjer je po navodilih pokrajinskega komiteja KPS organiziral uporniško dejavnost, ki pa so jo nacisti odkrili.

13. Nacistična okrožnica o zborovanju mladine Mežiške doline in iz Dravograda 30. novembra 1941 za vpis v Koroško mladinsko ljudsko zvezo; naslovljena je tedanjim in prvim krajevnim vodjem Koroške ljudske zveze Antonu Radini — Dravograd, Hubertu Legnarju — Guštanj, Maksu Vagnerju — Prevalje, Pratekarju — Mežica in Rudolfu Plainerju — Črna. Ta dokument pomeni tudi začetek vsesplošnega potapljanja slovenske mladine v vsenemško nacistično morje!

14. Okrožnica gestapovske postaje Prevalje dne 27. decembra 1941 je tudi dokaz, kako so nameravali nacisti uničiti vse, kar je še ostalo slovenskega, zahtevali takojšen odvzem radijskih aparatov vsem Slovencem; tistega, ki bi jih prikrival, lahko zadene tudi smrtna kazen.

15. 30. aprila 1941 je izdal načelnik civilne uprave za Koroško razglas, s katerim je sporočil prebivalstvu, da je prevzel oblast na zasedenem ozemlju Kranjske in Koroške. Na vsakem bivšem sedežu sreskega načelstva, torej tudi v Dravogradu, je postavil političnega komisarja, da bi vodil civilno upravo.

Ta razstavljena nacistična listina političnega komisariata Dravograd od dne 20. januarja 1942 pa pove, da je tega dne ta enota ukinjena in da spada Dravograd pod deželni svet Wolfsberg, ostale občine Mežiške doline pa pod deželni svet Velikovec.

16. Nacistični general Rösener je izdal jeseni 1942 poziv slovenskim partizanom in pripadnikom Osvobodilne fronte, da se naj vrnejo in javijo najbližji gestapovski postaji, toda zmotil se je, saj je tedaj osvobodilna misel že zajela najširše slovenske množice; partizanske enote so tačas že vezele velike nacistične sile.

17. Važna fotografija iz arhiva nacistične policije v Dravogradu: na hrbtni strani te slike je zapisano, da so ti policisti iz Dravograda padli v težkem boju s partizani (pri Kamniku), odkoder so jih pripeljali 20. septembra 1941 mrtve nazaj v Dravograd, kjer so jih pokopali v skupni grobnici nacističnih vojakov nad sedanjim kopališčem.

18. 12. decembra 1941 so izdali v tretjem rajhu »Odredbo noč in megla«, s katero je Hitler zahteval, naj pogrezneta noč in megla vsakogar, ki bi se upiral novemu nemškemu redu. Od tedaj dalje so naše ujete upornike in člane Osvobodilne fronte ter njihove sorodnike še v večjem številu selili v uničevalna koncentracijska taborišča.

19. Dopisnica iz zaporov v Begunjah z dne 14. avgusta 1941, na kateri so se zadnjič podpisali zaprti komunisti s Prevalj, med njimi Stern, Zagernik, Bruner, Pačnik, Marjan Koklič, Mesner.

20. Posnetek kaznilnice v Begunjah, v kateri je bilo v dobi nacistične okupacije prek dvesto domačinov iz Mežiške doline in Dravograda, ker so bili sodelavci Osvobodilne fronte slovenskega naroda.

21. Ferdo Januška, član Golobove skupine, kurir med Dravogradom in pokrajinskim komitejem KPS, talec.

22. Talec Franc Štifter, gozdni delavec z Ludranskega vrha nad Črno, ki je bil obveščevalec 1. štajerskega partizanskega bataljona, ko je ta prišel poleti 1942 v koroške hribe.

23. Talec Franc Stern, sekretar partijske organizacije na Prevaljah.

24. Talec Henrik Zagernik, član partije na Prevaljah, idejni vodja upora.

25. Ker so se pojavili poleti 1942 v hribih Mežiške doline prvi partizani, govori nemško poročilo o pojavih vznemirjenja med nenemškimi uslužbenci in delavci, saj sta policija in gestapo znova aretirala več oseb, osumljenih sodelovanja s slovenskim osvobodilnim gibanjem.

26. Gestapo je na Ravnah aretirala Franca Krivograda, ker je širil ustno in pismeno podatke o uporju jugoslovanskih narodov. Ko je bil kmalu zatem umorjen v koncentracijskem taborišču Mauthausen, so 11. 8. 1942 sporočili njegovi ženi, da ga niso mogli rešiti niti z najboljšimi zdravili in nego.

27. Najstarejša najdena smrtna obsodba za naše ljudi je iz Begunj od decembra 1942, in to za Franca Štifterja, doma z Ludranskega vrha nad Črno na Koroškem, zato ker ni prijavil nacističnim oblastem prisotnost partizanov 1. štajerskega bataljona. Kartotečni list št. 410 gestapa Celovec za

Franca Štifterja, ko so ga odstopili v zapore v Begunjah dne 29. novembra 1942.

28. Smrtna razsodba vrhovnega urada gestapa za Koroško za Marijo in Franca Štifterja zaradi njunega državi sovražnega delovanja in oskrbovanja komunističnih partizanov v avgustu 1942. Smrtna kazen Mariji Štifter je bila spremenjena na 15 let zapore, ki bi iztekel 14. novembra 1957.

29. Iz vrste dokumentov proti Francu Štifterju je važno tudi poročilo o njegovi usmrčitvi v Begunjah 11. decembra 1942, ker govori o uradu, ki je kazen izrekel.

30. Ko je prišel proti koncu avgusta 1942 v hribovite predele Mežiške doline Kranjčev bataljon II. grupe odredov, so partizani razdeljevali domačinom letake, med drugimi tudi razglas »Kdo smo partizani in kaj hočemo?«. Ta razglas in druge letake II. grupe je pozimi 1942 ponatiskovala v Topli tehnika koroškega partijskega okrožja in to literaturo so prinesli prvi koroški partizani spomladi 1943 tudi v Šentjanž ter v Črneče, torej pred vrata Dravograda.

31. V pozni jeseni 1942 je CK KPS vzpostavil za Mežiško dolino in Dravograd koroško okrožje KPS. V naslednjih mesecih so aktivisti partije in narodnoosvobodilne borbe obiskali ljudi po vseh domačijah ter jih seznanjali s stanjem na bojiščih, pa tudi s temeljnimi točkami OF.

32. Slika partizana 1. koroške čete Jožeta Kavčiča-Katra, ki je prinesel prvi do Dravograda letake II. grupe odredov iz jeseni 1942.

33. Edinstvena fotografija iz nekega taborišča na Bavarskem; v sredini je interniranka Marija Duler-Emeršičeva iz Sv. Jerderti pri Dravogradu, ki so jo nacisti izgnali s slovenske zemlje zato, ker je njen sin padel v partizanih 27. novembra 1942. Na fotografiji je tudi desetina vdov in otrok ustreljenih talcev in padlih borcev s Štajerske, ki so bili odgnani v internacijo po odloku »noč in megla«.

34. V znamenju odloka »noč in megla« je gestapo izgnal z rodne grude tudi svoje partizane 1. koroškega bataljona Osojnikove in Tomazinove iz Mežice, katerih imena smo našli v prehodnem taborišču v Begunjah.

Množični grob talcev v Zadulah

Transportliste Nr. 111		
Transportlistenummer	Name	Wohnort
1	Opotnik	Katol
2	Bona	Wienburg
3	Lušica	Wienburg
4	Lušica	Wienburg
5	Lušica	Wienburg
6	Lušica	Wienburg
7	Lušica	Wienburg
8	Lušica	Wienburg
9	Lušica	Wienburg
10	Lušica	Wienburg
11	Lušica	Wienburg
12	Lušica	Wienburg
13	Lušica	Wienburg
14	Lušica	Wienburg
15	Lušica	Wienburg
16	Lušica	Wienburg
17	Lušica	Wienburg
18	Lušica	Wienburg
19	Lušica	Wienburg
20	Lušica	Wienburg
21	Lušica	Wienburg
22	Lušica	Wienburg
23	Lušica	Wienburg
24	Lušica	Wienburg
25	Lušica	Wienburg
26	Lušica	Wienburg
27	Lušica	Wienburg
28	Lušica	Wienburg
29	Lušica	Wienburg
30	Lušica	Wienburg
31	Lušica	Wienburg
32	Lušica	Wienburg
33	Lušica	Wienburg
34	Lušica	Wienburg
35	Lušica	Wienburg
36	Lušica	Wienburg
37	Lušica	Wienburg
38	Lušica	Wienburg
39	Lušica	Wienburg
40	Lušica	Wienburg
41	Lušica	Wienburg
42	Lušica	Wienburg
43	Lušica	Wienburg
44	Lušica	Wienburg

Seznam izseljencev

35. Maks Buhner, predani aktivist OF, ustreljen kot talec 18. julija 1943.

36. Silvester Delalut, aktivist iz Črne, ustreljen kot talec 18. julija 1943.

37.—38. Kartotečna lističa tajne državne policije Celovec dne 16. julija 1943 kaznilnici Begunje o smrtni obsodbi aktivistov OF Maksa Buhnerja in Silvestra Delaluta zaradi partizanske dejavnosti.

39. Zaupno nemško poročilo Siemens-Bauunion dne 28. oktobra 1943 iz Dravogradu o partizanskem napadu na štiri železniške postaje pri Dravogradu. Tako pišejo: »V noči od 27. do 28. oktobra 1943 so partizani napadli na tukajšnjem področju štiri železniške postaje, jih demolirali in v njih podtaknili ogenj, razbili lokomotive in deloma poškodovali tudi progo. Na Otiškem vrhu so zapeljali štiri lokomotive drugo na drugo... Pri obeh istočasnih napadih partizanov naj bi sodelovalo na Otiškem vrhu približno 150 mož, v Trbonjah 100 mož. Vsi so bili oblečeni v nemške vojaške uniforme ter uniforme SA in SS... Zaradi teh dogodkov nameravamo, kakor hitro bo mogoče, izprazniti naš sedež podjetja na gradu Bukovje.«

40. Iz nemškega dopisa iz okraja Velikovec osnovni šoli Mežica 2. junija 1943 je razvidna zaskrbljenost za nacistične uslužbenice po Gorenjski in v Mežiški dolini, kjer je bila živahna partizanska dejavnost.

41. S tem dopisom so nacisti pokazali, kaj pravzaprav hočejo na slovenskem Koroškem. V dopisu deželnega sveta Velikovec dne 20. januarja 1943 žandarmerijski postaji Guštanj postavljajo zahteve po odstranitvi slovenskih napisov iz vseh cerkva in tudi pokopališč v Mežiški dolini in Dravogradu.

42. Poročilo nemške žandarmerije iz Libelič o pojavu partizanov 13. junija 1943 na Gori nad Libeličami.

43. Slovenski prevod nemškega poročila o pojavu partizanov 13. junija 1943 v Libeliški gori se pričenja tako:

»13. junija 1943 okoli 0.30 je prišlo h kmetu Mihaelu Kajzerju, p. d. Vražovniku, na Libeliški gori 25 s strojnici, puškami in pištolami oboroženih banditov... Kmetica jim je morala skuhati ajdove žgance. Za celotno kosilo so ji banditi plačali 30 RM. Vodja banditov, katerega so klicali komandant, je imel krajši nagovor, v katerem je razlagal, da bo Nemčija propadla... Banditskega vodjo so klicali Dušan in je bržkone identičen z imenom Benedikta Grabnerja...«

44. Kako negotove so se počutili nacisti v naših krajih zaradi vse večjega razvoja partizanstva, dokazuje nemško navodilo orožniškega poveljstva za Mežiško dolino dne 29. novembra 1943 glede nujnih varnostnih ukrepov zaradi nenadnega napada 2. čete koroškega bataljona na nemške orožnike v Beli.

45. Prevod okrožnice (pod 44) orožniškega poveljstva Prevalje z dne 29. novembra 1943 (v izvirniku):

»Dogodek 6. novembra v Beli, kjer so štirje orožniki padli, štirje pa bili težko ranjeni, ponovno priključimo v spomin vsem orožnikom. Sedanji, trenutno navidezni mir pri banditih nikakor ne sme dovesti do malomarnosti glede varnostnih ukrepov... Vhodi k orožniškim postajam in orožniškim stanovanjem morajo biti trajno, torej tudi podnevi zaprti... Ustanovijo se naj skupne kuhinje, jedila se naj stražam dostavljajo. Opozorjamo, da sme vsakokrat le polovica stražnega osebja k obedu, druga polovica pa ostane na straži. Med obedom mora stati pred poslopjem izmenoma dvojna straža, ki mora biti po predpisih oborožena... Pripadnike wehrmannschafta, zlasti še oficirje, prav tako vodje SA in SS je treba kontrolirati. V vseh primerih, posebno še, ako vodje bojne sile vstopijo v žandarmerijsko poslopje, je ukazana največja previdnost. Ne sme se prezreti, da banditi nastopajo v vseh mogočih uniformah.«

46. Primer zapisnika nacistične tajne policije z dne 18. februarja 1944 o aretaciji Marije Hovnik. Obsojena je bila zaradi sodelovanja s partizani na zapor v žensko koncentracijsko taborišče Rawensbrück. Na srečo gestapo ni zaznal, da je kot fotografinja poslala maja 1943 skupino naših domačinov-partizanov, ki so še nosili kape triglavke. Iz akta je razvidno, da je Hovnikovo in Gologranca izdal nemški ovaduh Norbert Prevolshek.

47. Evidenčni list varnostne policije Kamnik kaznilnici Begunje s podatki o Alojzu Pečniku iz Črne na Koroškem, ki je bil kot partizan ujet z orožjem v roki in zato dne 15. januarja 1944 ustreljen.

48. Večkrat se je zgodilo, da so ujeli partizani Nemce in Nemci naše; Nemci niso vselej streljali ujetih partizanov. Rajko Wute s Prevalj pripoveduje, da so ga nacisti ujeli z večjo skupino partizanov ter jih takoj postavili pred zid, da bi jih ustrelili. Toda prvega dne so poklicali iz vrste vsakega petega, drugega dne vsakega tretjega, tretjega dne pa so ustrelili vsakega šestega, in tako je Wute ostal živ.

Iz najdene kartotečne liste policijske enote Škofja Loka, kjer so Wutteja ujeli, je razvidno, da so ga odstopili v zapore v Begunjah, ker je bil ujet partizan in že od 23. maja 1943 prostovoljno v NOB. 24. avgusta 1943 so ga iz Begunj odstopili v vojaško taborišče v Stalag XVIIa.

49. Nacisti so vodili točno evidenco o ujetih partizanih. Naši ljudje največkrat niti niso vedeli, kje je padel njihov oče, sin, hčerka, zato so nemške listine za zgodovino NOB tudi zelo pomembne. V arhivu kaznilnice Begunje smo našli tudi kartotečni list gestapa Kamnik, ki so ga poslali kaznilnici v Begunje istočasno z ujetim partizanom Francem Golobom iz Koprivne pri Črni, katerega so ujeli v spopadu z orožjem v roki in je bil zato 15. januarja 1944 ustreljen.

50. Poročilo o zaprti Mariji Tomazin iz Mežice, ki je bila v Begunjah od 12. maja do 6. julija 1943.

51. Fotografski posnetek 2. čete koroškega bataljona, ki je 6. novembra 1943 iznenadil nemške orožnike v Beli ter povzročil s tem splošni preplah. V sredini komandir čete Tone Okrogar-Nestl, narodni heroj.

52. Znameniti partizan Dušan-Benedikt Grabner, ki ga omenjajo nacisti v toliko poročilih. Domačin iz črneške okolice je slovel kot komandant koroškega bataljona.

53. Foto posnetek Anice Hovnik v ženskem taborišču Rawensbrück.

54. Trikotna oznaka je bila rdeče barve in jo je nosila Hovnikova v taborišču Rawensbrück; pomenila je borečo se Jugoslavijo!

55. Nemško poročilo orožniške postaje Mežica dne 1. decembra 1943 o položaju v Mežiški dolini se začneja tako:

»Nemcem prijateljsko ljudstvo je postalo zaradi nekaj partizanskih akcij proti posameznim osebam v Mežiški dolini zelo boječe in zaskrbljeno ter se umika od dosedanjega sodelovanja v nacistični stranki in formacijah...«

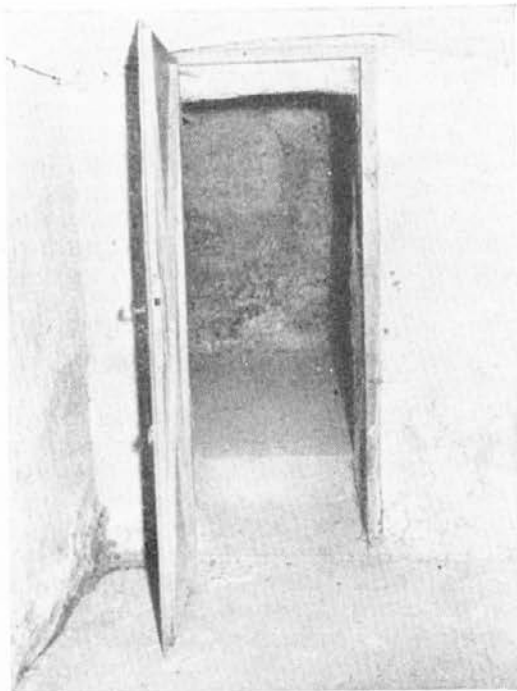
56. Žandarmerijski pododsek Prevalje ocenjuje položaj v Mežiški dolini 2. decembra 1943 tako:

»V političnem pogledu je razpoloženje ljudstva zelo slabo. Vzroki za tako potlačeno stanje niso dani, toda izboljšanja ne moremo pričakovati, če upoštevamo, da so zelo močni slovenski nacionalni, klerikalni in komunistični vplivi, pa tudi partizanska propaganda...«

57. Notranje politične razmere so se torej v Mežiški dolini povsem zaostrele. Bilo je mesec dni po drugem zasedanju AVNOJ v Jajcu, ko je že vse ljudstvo zvedelo za zgodovinske sklepe, za rojstvo nove Jugoslavije. V mežiškem partijskem okrožju je bil tedaj močan bataljon koroških partizanov, ki so ob sodelovanju terenske obveščevalne službe 29. decembra 1943 ustrelili tri imenitne nacistične, med njimi dva gestapovca iz baze na Prevaljah. Poročilo o tem se glasi:

»Nadgozdar grofa Thurna Anton Oberstavš, vodja službe deželne straže in organizacijski voditelj NSDAP krajevne skupine Mežica, ter uslužbenca tajne državne policije — zunanje izpostave Prevalje Arnold Holder in Maksimilijan Kamermaier, ki sta bila službeno v Mežici in okolici, so bili 29. decembra 1943 od partizanov umorjeni.«

58. Kakšno stanje je vladalo proti koncu leta 1943 v Mežiški dolini, spoznamo tudi iz vpisne knjige internirancev zloglasnega taborišča Dachau. 30. novembra 1943 so tjakaj pripeljali transport političnih nasprotnikov nacizma in je samo na tej razstavljeni poli zapisanih 29 Jugoslovancev, od teh 18 iz Mežiške doline, med njimi Martin Burjak iz Črne št. 58.887, Maks Mlinar iz Črne št. 58.893, Luka Prosen s Prevalj št. 58.901 itd. Gestapo je bil neusmiljeno na delu ter

Celica smrti št. 5

selil naše ljudstvo v uničevalna taborišča smrti. (Original te knjige je v muzeju revolucije SRS.)

59. Ko so prišli partizani v Jamnico, je gestapo aretiral kmeta Marina in ga zaprl v Celovcu. Tedaj je njegova žena zaprosila koroškega gauleiterja, naj ji moža izpustijo, toda 12. januarja 1944 je prejela ta odgovor: »Zaradi zadržanja vašega moža je bil preprečen naš uspeh proti partizanom...«

60. Slika prikazuje stroj, s katerim so mučili v Dravogradu upornike. Da bi zadali narodnoosvobodilnemu gibanju smrtni udarec, so se nacisti posluževali v Dravogradu najnižkotnejšega nasilja; uporabljali so ta mučilni stroj, s katerim so ženam luknjali prste, mnoge druge so tudi silili, da so pili slano vodo iz človeške lobanje.

61. V skupini koroških partizanov je Ferdinand Oder, katerega so nacisti v spopadu ranjenega ujeli in ga predali v zasliševanje gestapu v Dravograd. Šele v sodnem procesu proti Rogerju smo zvedeli, da so ga gestapovci v Dravogradu umorili ter pokopali na vrtu, kjer smo tudi našli njegove telesne ostanke.

62. Skupina nacističnih morilcev, ki je v Kotljah pokončala Rožankove.

63. Poročilo žandarmerijskega odseka Prevalje dne 11. januarja 1944 o položaju v Mežiški dolini do 10. januarja 1944. Tako pišejo:

64. »Stanje v tukajšnjem uslužbenem območju se v političnem pogledu nikakor ni izboljšalo. Z majhnimi izjemami nima vse tukajšnje prebivalstvo ne želje ne volje, da bi se spoprijaznilo z idejami narodnega socializma ter po njih živelo...«

»Po še neugotovljenih poročilih so se baje banditi s Pece zbrali ter se združili z banditi Štajerske. Ni še jasno, ali bodo skupno odšli kam drugam ali pa pripravljajo tukaj kakšno večjo akcijo...«

65. Talec Alojz Kavtičnik, partizan koroške VDV, ustreljen pri Sv. Neži.

66. Talec Andrej Kotnik iz Dobrij, ustreljen pri Sv. Neži.

67. Talec Ferdo Gostenčnik-Brko, ustreljen pri Sv. Neži.

68. Sekretar mežiškega okrožja KPS Jamski Polde, zastrujen od gestapa novembra 1943 v Podgori.

69. Nemško poročilo žandarmerije z Libelič dne 25. julija 1944 o spopadu s partizani na Libeliški gori pri Sabodinu.

70. Druga stran nemškega sporočila o spopadu s partizani pri Sabodinu, ki je na kratko sledeče: »Nemški žandarji iz Libelič in gestapovci iz Dravograda so odšli 23. julija 1944 ob 20. uri v gonjo za partizani v razmerju moči 1 : 34 proti kmetiji Pošeh na Strojni. Zatem je prišlo do spopada opolnoči pri kmetu Sabodinu na Libeliški gori, kjer je imel VOS pet mrtvih. Padli so kot žrtve tudi vsi Sabodinovi, ki so v hiši zgoreli...«

71. Nemški akt žandarmerijske postaje Prevalje orožniškemu poveljstvu v Velikovec 28. oktobra 1944. Tako pišejo:

72. Nemški akt z dne 28. novembra, druga stran:

»Politično stanje je tačas zelo napeto. Zaradi kritičnega stanja na vseh naših frontah drži tačas velika večina prebivalstva z banditi. Ljudje, ki so še pred tedni, četudi skrivoma soglašali z Nemci, nočejo ničesar več vedeti in ne verjamejo nič več v nemško zmago. Ko je govor o uvedbi novega orožja, se le smejejo...«

73. V takšnem položaju so nacisti poskušali pri nas z zadnjimi ukrepi, da bi ljudstvo odvrnili od sodelovanja s partizani in Osobodilno fronto; izdali so v Uradnem listu odlok o zaplenbi premoženja vsem svojcem upornikov in partizanov, ki se glasi:

»Odredba o ukrepih proti družinskim pripadnikom sovražnikov države! Za izvajanje odredbe z dne 16. avgusta 1941 odločamo, da deželni sveti člane družin banditov, iz nemške vojske pobeglih, ubeglih pred naborno komisijo in svojce prisilno mobiliziranih, ki se v najkrajšem času z begom ne umaknejo (od partizanov), odvedejo s silo s posestva, njihovo premoženje pa zaplenijo...!«

74. V nastali situaciji, ob vse večjem nacističnem nasilju po naših krajih je razposlal okrožni odbor OF za mežiško okrožje dopis okrajnim in krajevnim odborom OF, v katerem pravi:

»Po zlomu bivše Jugoslavije so se privale v našo slovensko domovino osvajaške tolpe fašističnih razbojnikov, ki so hoteli uničiti slovenski narod. Rop in požiganje, streljanje nedolžnih ljudi ter mučenje zavednih Slovencev, to so prinesli s sabo fašistični barbari... Zločinski fašisti so s pomočjo domačih izdajalcev prizadejali slovenskemu narodu neizmerno gorje. Na tisoče in tisoče Slovencev so odpeljali v koncentracijska taborišča, kjer so izpostavljeni nečloveškemu mučenju in umiranju od gladi. Njihovo trpljenje je nepopisno, je samo zato, ker so bili zavedni Slovenci, ker niso hoteli postati Hitlerjevi hlapci. Naša sveta narodna dolžnost je, da tem ljudem pomagamo. V mestih, trgih, vaseh in po podeželju organizirajmo odbore slovenske narodne pomoči, ki naj zbirajo vse potrebno za preživljanje vseh, ki so postali žrtve okupatorja...«

75. Okrožnica okrožnega komiteja KPS za mežiško okrožje dne 13. junija 1944 o splošni situaciji po zavezniški invaziji v Evropo.

76. Čeravno so nacisti mučili in preganjali uporno ljudstvo, so še vedno silili ljudi na apele, kar dokazuje tudi ta slika iz Dravograda.

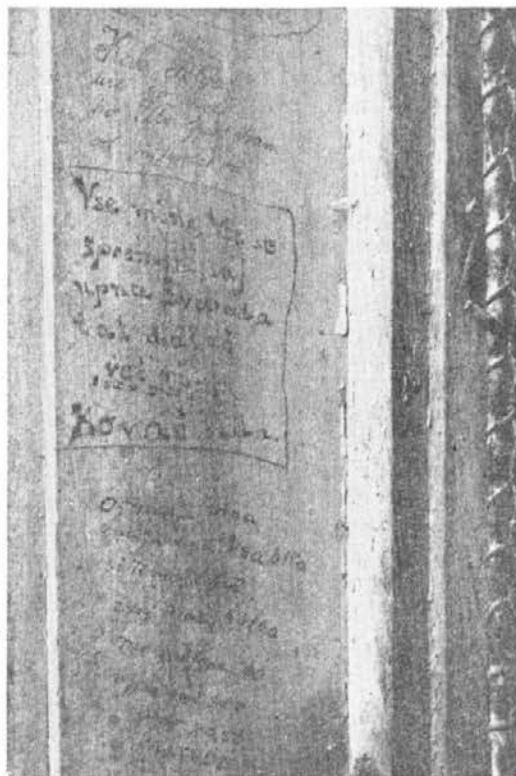
77. Grozna slika, strašna obtožba nacizma! Gestapo Dravograd je vodil napad na Rakitnikovo domačijo, kjer so pobili vse člane družine, pač zato, ker so bili pristaši narodnoosvobodilnega boja. Pred požganijo vidimo za vsako žrtev tega rodu po en križ. Pri tem napadu in pokolu so Nemci pritegnili na delo tudi člane Volkssturma iz Mežiške doline.

78. Slika požgane Sabodinove domačije na Libeliški gori. Oče Sabodin je prinesel iz oktobrske revolucije mnoge napredne zamisli, zato ni čudno, da so se gestapovci izkazali ravno nad njegovim rodom!

79. Petričevo partizansko domačijo onstran Uršlje gore so nacisti požgali zato, ker so se v njej stalno zadrževali borci koroškega bataljona — padla je domača hčerka Marica-Miška, vse člane družine so presečili v Dachau.

Požgani dom Petričevih »Pri treh miškah« pod Uršljo goro

Napisano v urah stiske

80. Požganija pri Obretanu — pri Mokrem jopiču — kjer je živel ponosni Srebrečev rod; nacisti so domačijo požgali, ker je bila zatočišče partizanov, mater in pet hčera so zaprli v koncentracijsko taborišče Rawensbrück.

81. Še en zločin gestapa v naših hribih! Požgana domačija pri Macegoju, v kateri je družina Karla Aberška zelo zgodaj prisluhnila klicu narodnoosvobodilne borbe.

82. in 83. Tudi med nacističnimi uslužbenci so bili posamezniki, ki so pisali poročila o neugodnem stanju za Nemce, med njimi tudi vodja nemške žandarmerijske postaje v Črni, ki je 26. novembra 1944 poročal:

»Razpoloženje med ljudstvom je v splošnem potrto in potlačeno ter čakajoče; z zmago Nemčije računajo tukaj le še redki, večina je tačas proti Rajhu...«

84. in 85. Decembra 1944, torej pet mesecev pred popolno nemško kapitulacijo, je ta dokument verna slika razmer v slovenski Mežiški dolini. In dalje:

86. »Čisto zanesljivo pa je želja Slovencev, da bi mi vojno izgubili... Po njihovem celotnem vedenju in upoštevanju njihovo politično zadržanost lahko spoznavamo, da bi tukajšnje prebivalstvo pri eventualnih notranjih nemirih stalo prav gotovo na strani naših sovražnikov. Kaj drugega tudi ni pričakovati, ker ni tukaj niti ene družine, katere družinski člani ne bi bili pri partizanih.

Ker je zajelo delovanje partizanov v zadnji dobi velik obseg, so bile zato naše močne okrepitev zelo nujne. Na osnovi zadnjih močnih partizanskih nastopov računamo pri njih na tisoč mož, ki bodo napadli Črno tudi s težkim orožjem...«

87. in 88. Poslovilno pismo na smrt obsojene domačinke Helene Čas kaže visoko zavest naše takratne mladine, sploh vseh borcev našega fašističnega gibanja, ki so v svoji smrtni uri izpovedali veliko vero v zmago in ljubezen do domovine. Ta primer poslovnega pisma ni samo v ponos

slovenskemu ljudstvu, temveč vsem miroljubnim narodom sveta:

»Verjemi, da ne bomo obupali ne jaz ne moji tovariši, ki dele mojo usodo. Zavest, da nas črte in se nas boje, nam je dokaz, da smo v ljubezni do svojega naroda hodili pravo pot. To nam bo tudi v bodoče dajalo moči, da bomo nosili glave pokonci...!«

89. Edino do danes odkrito pismo, ki je prišlo iz gestapovskih zaporov v Dravogradu do svojcev. Pisal ga je Franc Kotnik-Janetov iz Podgore svoji ženi, ki bi mu naj pomagala iz ječe. Ujetega partizana so preselili v Dachau, kjer je pred osvoboditvijo umrl.

90. Ljudstvo Mežiške doline in Dravograda je odkrilo žrtvam nacizma mnogo spomenikov in spominskih plošč, ki izpovedujejo obtožbe proti tretjemu rajhu ter večno hvalečnost padlim za svobodo. Naša obtožba pred svetom:

Tukaj so 1944 Hitlerjevi policisti z glavo navzdol križali Rožankovega Anzana obesili Rožankovega Zepa ubili Kotnika Avgusta in Apohaljo Mico ustrelili Štajnerjevega Lojzna plazili se po naših tihih gorah krvava zver — ki brez srca mori in davi

91. Spominska plošča sedmim talcem pri

Milan Dobovišek, dipl. inž.

Uvedba plinastega kisika v jeklarstvu — močno znižani stroški metalnega in nemetalnega vložka

Kisik se danes učinkovito uporablja v jeklarstvu pri izdelavi jekla na elektro obločnih pečeh, SM pečeh, konvertorjih itd. Uporaba je celo tako uspešna, da je mogoče skoraj popolnoma izločiti rudo ali škajo kot oksidacijsko sredstvo. Ker pa plinasti kisik omogoča racionalnejšo uporabo legiranih odpadkov, zamenjavo dragega apna z apnencem in celo opustitev Fe rude za oksidacijo, je ekonomski učinek poleg skrajšanja časa taljenja še bolj popoln.

Jasno nam mora biti, da popolni ekonomski učinek uporabe plinastega kisika dosežemo šele takrat, ko smo po klasični metodi izdelave surovega jekla že dosegli optimalni učinek na talilnih pečeh.

Eden od glavnih pogojev za uporabo kisika kot oksidacijskega sredstva v talilnih jeklarskih pečeh je cenena proizvodnja kisika, ki jo je bilo mogoče realizirati s postavitvijo modernih proizvodnih naprav za izdelavo kisika. V železarni Ravne je s postavitvijo take naprave mogoče doseči ceno kisika dovolj ugodno, ca. 0,30 N din na Nm³.

Že nekaj let uporabljamo kisik za intenziviranje procesa v peči tudi v naši železarni, vendar le kot dodatek pri sicer še vedno visoki potrošnji rude za oksidacijo ter izključno apno za tvorbo jeklovih žlindrov. Z izključno uporabo kisika za oksidacijo smo znižali stroške izdelave jekla na sledečih pozicijah:

1. delna ukinitve rude za oksidacijo,
2. zamenjava velikega dela apna z apnencem,
3. znižana potrošnja jedavca za tekočnost žlindrov,
4. večja možnost uporabe legiranih odpadkov ter črpanje večjih količin legur iz

Sv. Neži 12. januarja 1945, ustrelili so jih gestapovci iz Dravograda.

92. Spominska plošča Sabodinovi družini v Libeličah:

24. VII. 1944 so hitlerjanci zažgali Sabodinovo kmetijo in družino na Libeliški gori; »Tu smo zgoreli, da ne bi sled ostala za nami in tu je Sabodinova kri zavrela, tu in povsod in se je

pretočila v žile upornih borcev za kruh in svobodo.«

93. Spominska plošča pri Kohu na Kozjem vrhu, kjer so gestapovci vrgli v ogenj žive ljudi.

94. Spominska plošča na domu borcev NOV v Šentjanžu pri Dravogradu s posvetilom: »Nikomur hlapci več nikoli: rodovom poznim to je sporočilo, napisano s krvjo.«

95. Poslovilno pismo Franca Feleta, ki ga je napisal materi v slovo: »Mama, visoko dvignite čelo in okorajžite se! Danes sem obsojen na smrt, ker sem Slovenec, nisem obsojen za nobeno sramotno krivico, ampak misleč dobro nam vsem...«

96. In za konec še naslov s spominske plošče na tej hiši nekdanje groze:

Gestapovska mučilnica 1941—45

Tu kraj je strašnih muk, naj pomlje vnuk, kaj je svobode cena!

njih, s tem pa manjša poraba čistih fero-legur,

5. intenziviranje procesa omogoča skrajšanje časa trajanja taljenja surovega jekla zaradi skrajševanja oksidacijske dobe,

6. kljub nekoliko spremenjenim pogojem oksidacije je možno doseči tudi ostale metalurške fizikalno-kemične pogoje, dovolj ugodne za doseg kvalitete,

7. osebni vpliv na taljenje med oksidacijo ne more garantirati ugodnejših metalurških pogojev,

8. znižanje porabe električne energije.

Oglejmo si nekoliko podrobneje, kako smo delali pred letom dni, kako pa delamo danes, ko smo zamenjali rudo s plinastim kisikom.

Vsaka šarža se je na elektro obločni peči izdelovala na podoben način, kot kaže primerki za kvaliteto VCMo-135 na 30-tonski elektro obločni peči (slika 1).

Kovinski vložek

ca. 7% grodlja od teže vložka	2.000 kg
20% legiranih odpadkov	6.000 kg
iste ali podobne kvalitete, ostalo staro železo, od tega	
50% specialni odpadki	11.000 kg
45% I. vrsta	10.000 kg
5% špene	1.000 kg
Skupaj kovinski vložek	30.000 kg

Nekovinski vložek

3% apna (CaO)	900 kg
0,5% rude	150 kg
Skupaj nekovinski dodatki	1.050 kg

Vložek se je normalno zakladal 2 — 3-krat, včasih celo 4-krat, ker je bil močno voluminozen.

Taljenje se je vršilo normalno na 16. stopnji in trajalo 120 — 150 minut.

Ob raztalitvi vložka se je dodalo ca. 1% rude od teže vložka ca. 300 kg ter ca. 300 kg apna. Šarža se je zagrela na temperaturo oksidacije ter začela normalno kuhati z iztekom žlindre čez prag. Nadaljnja oksidacija z večkratnim vlečenjem žlindre je potekala s postopnimi manjšimi dodatki rude, vse dokler ni ogljik bil na zaželeni spodnji ali pod spodnjo mejo zahtevane končne analize. Poraba rude je tako znašala ca. 20 — 30 kg/t jekla ter za celotno šaržo ca. 60 — 65 kg apna/t jekla. Za tekočnost žlindre smo dodajali jedavec ca. 10 — 12 kg/t jekla.

Po močnem kuhanju taline smo po zadnjem dodatku rude izkuhavali talino najmanj 30 minut ter največ 45 minut. Nato smo oksidacijsko žlindro potegnili do gole kopeli. Na golo kopel pa smo dodali legure ter naredili novo rafinacijsko žlindro iz apna, jedavca, peska (SiO_2) in karburita ev. tudi drobnega FeSi. Nadaljnji potek je bila klasična rafinacija in legiranje ter dezoksidacija pod karbidno ali belo žlindro. Končno izpušča šaržo v ponovco.

Po novi kisikovi metodi pa se da znatno cenejše obratovati predvsem zaradi uporabe cenejših oksidantov zamenjave apna z apnencem, z manjšo porabo jedavca, skrajšanimi časi oksidacije in celotnega trajanja šarže ter večjo dobitjo legiranih elementov iz legiranih odpadkov zaradi možnosti večje udeležbe teh v vložku ter manjšega odgorka raznih elementov.

Primer takšne izdelave pa kaže sledeč primer na isti kvaliteti VCM-135 na isti peči (slika 2).

Vložek	
ca. 7% grodlja	2.000 kg
50% leg. odpadkov podobne ali iste kvalitete	15.000 kg
ostalo staro železo, od tega:	
50% I. vrsta	6.500 kg
42% specialni odpadki	5.500 kg
8% špene	1.000 kg
Skupno kovinski vložek	30.000 kg

Nekovinski vložek	
2% CaCO_3	600 kg
0,2% rude	60 kg
Skupaj nekovinski vložek	660 kg

Vložek se normalno zaklada 2 — 3-krat, ni več tako voluminozen, ker vsebuje večjo količino legiranih odpadkov.

Taljenje se vrši ca. 110 — 140 minut.

20 minut pred raztalitvijo se vzame že približna proba na C. To se izvede zato, da ko je šarža popolnoma raztaljena, ni potrebno čakati na probu, ampak se že takoj ukrepa, vleče žlindra. Sledi takoj dodatek apnenca ca. 200 kg za odfosforanje. Nato sledi 15 — 30 sekund pihanja z O_2 , da se žlindra sama dvigne, šarža prične kuhati, žlindra pa sama teče čez prag. Ostanek žlindre se povleče do 80% količine, ki je na talini v peči. Ta doba se imenuje odfosforanje in prednost apnenca pred apnom je, da je možno držati hladno kontaktno reakcijsko površino jeklo — žlindra kljub temu, da se ruda ne uporablja. Apno in ki-

sik v kombinaciji nista mogla garantirati zadovoljivega odfosforanja brez dodatka uporabe rude. Če smo to prvo fazo tako delali, smo šarže že odfosforali do 0,015% P ali vsaj pod 0,020% P.

Naslednji poseg tehnologije je v tem, da se naredi nova žlindra iz 1,5 CaCO_3 od teže vložka ter ca. 0,3% CaF_2 (za 30-tonsko peč ca. 450 kg CaCO_3 + ca. 100 kg CaF_2). Ta žlindra se raztali, šarža zagreje na temperaturo 1540 — 1570°C (potopni pirometer).

Nato sledi pihanje s kisikom $\frac{1}{2}$ cole cev in pod pritiskom 12 — 14 atm. Piha se neprekinjeno. Padec ogljika znaša 0,05% C/minuto. Poraba kisika znaša 11 m³/t. (Vendar imamo še možnost s plinastim kisikom dodatno forsirati raztaljevanje taline proti koncu taljenja, preden je vložek raztaljen.) Uporaba cevi za pihanje ca. 0,60 metra na minuto. Cev ni oplašena, ampak jo kisik sam ohlaja, da ne odgori prehitro.

Po končanem pihanju se doda še 0,5% CaCO_3 , če je slučajno žlindra pretanka, sicer dodatki niso potrebni. Šarža pa se izkuhava ca. 15 — 30 minut ter ogreje do temperature, ki je potrebna za končanje oksidacijske dobe. Ker se oksidacija vrši 0,05% C/minuto, se celotno pihanje izvrši v 6 — 10 minutah. Celotno trajanje oksidacije se pri tem močno skrajša.

Če smo opazili, da je v 1. probi bil javljen visok Mn > 0,6% in ev. fosfor > 0,05%, je treba po 3 minutah pihanje prekiniti, ponovno dodati apnenec ca. 0,5% ter nato nadaljevati oksidacijo. Žlindro je treba prve 3 minute pihanja zadržati, nato pa pustiti, da teče nekoliko preko praga peči.

Če pogledamo razliko med prejšnjo in zdajšnjo metodo v časih oksidacije, in če upoštevamo enak čas taljenja, vidimo, da se skrajša v primeru uporabe kisika za oksidacijo čas njenega trajanja od ure in pol na ca. 50 minut, kar ima izreden ekonomski učinek.

Zanimivo si je sedaj ogledati vse prednosti uvedbe plinastega kisika, opustitve rude in apna za oksidacijo.

Ad 1. Ukinitve rude za oksidacijo

Rude, ki smo je uporabili ca. 20 — 25 kg/t jekla, sedaj porabimo samo še pri nekatereh vložkih, ki so preveč obogateni s Si in Mn, le še v povprečju do 5 kg na tono ali celo manj.

Pri 60.000 tonah el. jekla to pomeni prihranek vsaj 18 kg rude/t po 32 S din/kg ali pri 60.000 tonah el. jekla prihranek 34,5 milijona starih dinarjev. Kisik je močnejše oksidacijsko sredstvo kot ruda, na drugi strani razbremeni delavca stalnih dodajanj rude takrat, ko je pri peči najbolj vroče. Delavec torej lažje dela, ko je zaščiteno s posebnim ščitom pred plamenom iz peči med intenzivno oksidacijo. Odvečni kisik smo prej spuščali v zrak.

Oksidacija je intenzivnejša ter omogoči skrajševanje časa taljenja za ca. 30 minut, ker ob pravilni organizaciji, če ni ozkih grl v livni jami, poveča letno proizvodnjo na elektro obločnih pečeh za 10 in več odstotkov, kar daje letno vsaj 6000 ton višjo proizvodnjo v našem ravnem primeru.

Intenzivnejše kuhanje taline zmanjšuje koncentracijo vodika v jeklu, kar je za kvaliteto ugodno. Ravno tako znižuje dušik v jeklu.

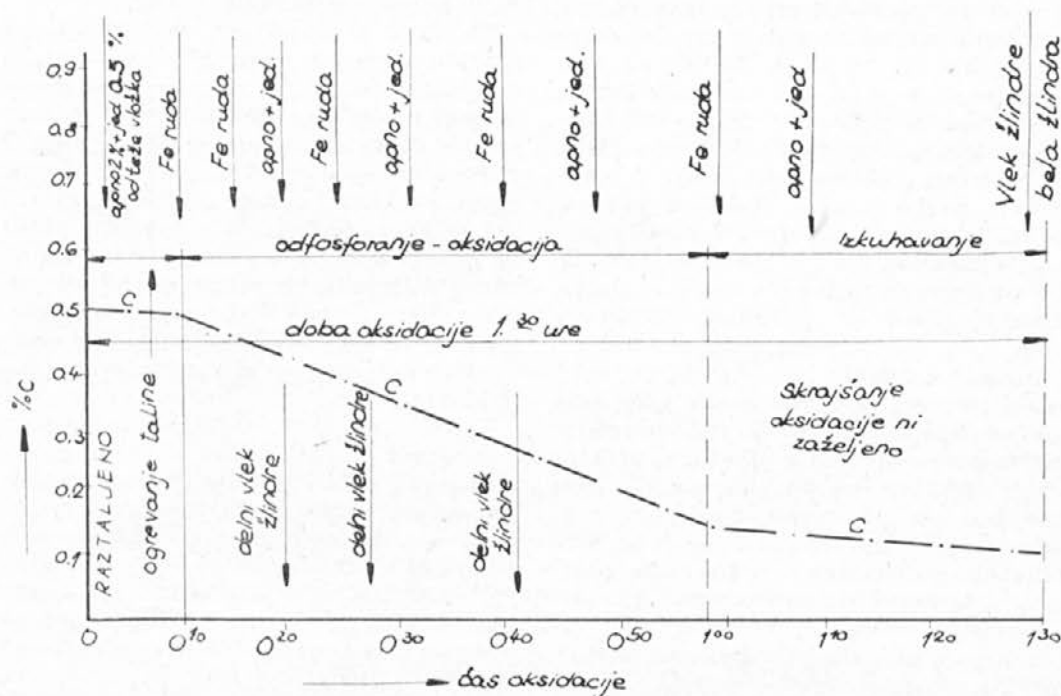
Interna realizacija surovega jekla se torej lahko letno poveča za ca. 900.000.000 starih dinarjev.

Ad 2. Zamenjava dela apna s cenejšim apnencem ima ravno tako izreden ekonomski učinek

Potrošnja apna in apnenca pri rudinem postopku je znašala ca. 60 kg/t jekla ter ca. 5 kg apnenca/t.

Po novem postopku s kisikom se je poraba apna znižala na ca. 25 kg/t jekla (samo še za rafinacijo). Poraba apnenca se je zvišala od 5 kg/t na ca. 35 kg/t jekla.

Poraba apna se je torej znižala za ca. 40 kg/t (za elektro jeklo) po 20 S din/kg, kar daje prihranek pri 60.000 t/leto ca. 48 milijonov S din. Apnenca po 5 S din/kg porabimo za 30 kg/t jekla več, kar daje letno pri 60.000 tonah dodatnih 9.000.000 S din več.

STARA METODA

Slika 1

Pri vsem tem pa moramo računati, da zaradi hitrega razpadanja apna zaradi absolutne vlage v zraku izgubimo vsaj 20% apna, kar znaša pri uporabi 40 kg apna/t dodatno izgubo na leto pri 60.000 tonah ca. 9.000.000 S din. Sama izguba razpadlega apna pokrije večjo porabo apnenca, tako da je prihranek pri apnu ca. 48.000.000 S din. To razpadlo apno so posamezniki kot prah uporabljali za osebno uporabo.

Ad 3. Glede na ukinitve rude se dosegajo bolj tekoče žlindre, zato je tudi poraba jedavca padla od ca. 8–10 kg/t na okoli 6–8 kg/t, kar znaša znižanje za 2 kg/t in pri 60.000 t prihranek 120 t po 55 S din/kg ca. 6.600.000 S din.

Ad 4. Večja možnost uporabe legiranih odpadkov, saj se jih lahko več uporabi — nabavlja. Odgorki pa so pri kisikovi metodi znatno manjši kot pri uporabi rude za oksidacijo. Takšna pocenitev vložka in manjša poraba čistih Fe-legur je pravzaprav eden od največjih prihrankov, saj se po kisikovi metodi lahko zaklada celo čez 50% legiranih odpadkov in črpa iz njih tudi one elemente (Cr, W itd.), ki se do manjših koncentracij v vložku sploh v ceni ne upoštevajo. Tak sistem uporabe nabavljenih in lastnih legiranih odpadkov prinaša lahko na leto par sto milijonov prihrankov. Zato je metoda opustitve rude in uvedba plinastega kisika vzrok za stalno zniževanje vrednosti vložka za naše elektro obločne peči pri izdelavi surovega jekla. Dokler smo uporabljali le rudo za oksidacijo, ni bilo možno znižati cene vložka, ker sami metalurški procesi v peči tega niso dovoljevali.

Ad 5. Intenziviranje procesa omogoča skrajševanje časa trajanja in kot omenjamo, omogoča pri normalni proizvodnji za 6.000 t ali 10% večjo realizacijo, kar znaša ca. 900 milijonov ali prihranek oziroma povečanje dobiti vsaj za ekvivalentno vrednost osebnih dohodkov v višini 8 milijonov S din.

Ad 6. Kljub intenzivni oksidaciji je mogoče doseči ob pravilni uvedbi te tehnologije vsaj enake pogoje, verjetno pa ugodnejši izmeček zaradi konstantnih oksidacij, kjer ni več osebnega vpliva. Tako je tudi naša topilnica znatno znižala izmeček surovega jekla od prejšnjih 3,5% pod 2%. Jasno je, da so v začetku nastopale težave, preden smo se prilagodili tej metodi z načinom dezoksidacije jekla. V drugem letu, ko bo točno določena tehnologija te spremembe, pa bo izmeček padel za najmanj 1–1,5%, kar bo znašalo pri 60.000 t prihranek najmanj 600 t $\times$ 150 S din = 90 milijonov S din, zmanjšano za vrednost vložka 25.000.000 S din ali prihranek 65.000.000 S din.

Tak padec izmečka bi bil normalen, ko bo ostala tehnologija dezoksidacije jekla prilagojena kisikovi metodi. To pa je že zadnje štiri mesece evidentno in uspešno dokazano.

Pri vsaki spremembi tehnologije nam mora biti jasno, da zaradi odpora stare metode dela proti novi oziroma zaradi konservativnosti posameznikov vedno nujno naletimo na težave, ki pa so v teh primerih popolnoma normalne, saj moramo vedeti, da metalurgija ni veda treh dimenzij, ampak nastopajo nove nevidne dimenzije, katere je treba temeljito preučiti ter praktično potrditi.

Ad 7. Metoda uporabe kisika je ugodnejša zaradi manjše možnosti osebnega vpliva na napake, ki se lahko zgodijo med oksida-

cijo. Pri dodajanju rude kot oksidanta je zelo važno, da je vsaka talina ob raztalitvi močno konstantna po svoji kemični sestavi, posebno kar se tiče Cr in Si. Če oksidiramo talino z visokim Cr > 0,5% ali Si > 0,05% ali celo 0,15% Si (kar je večkrat primer, če imamo na razpolago neprimeren vložek), se nam dogodi, da mečemo rudo po četrto ure zastoj in ne dosežemo nobene oksidacije. Dalje, če ima talina visok Cr — 0,5%, z dodatkom rude samo oddebelimo žlindro ter povzročimo velik odgorek Cr, ki gre kot kromov oksid v žlindro ter jo dela viskozno. Torej kuhanja in tekoče žlindre ni, torej tudi ni izločanja nemetalnih suspenzij. Metanje rude na kopel je različno. Eden jo vrže v 2–3 porcijah, drugi v 4–6 porcijah itd. To seveda močno vpliva na sistem in kvaliteto oksidacije.

Če pa uporabimo kisik, vemo točno, da mora oksidacija pričeiti pri določeni temperaturi, da nam odvečni Si takoj v začetku pihanja kisika zgori, da nam Cr (če ga je preveč) ne gori veliko, torej ne dela viskozne žlindre, ter da pihamo točno pod določenimi pogoji (atmosfera O_2 ter premer cevi, skratka določena količina).

Težavnega ročnega metanja ob nenehnem vročem oksidacijskem plamenu ni, ker je topilec zaščiten. Stopnja odplinjevanja H_2 , N_2 je odvisna od stopnje oksidacije, ki pa je pri kisiku vsaj dvakrat večja kot pri uporabi rude. Torej je tudi odplinjevanje ugodnejše, da ne omenim vzdržnosti dna peči in obokov. Nenehno gibanje taline in hitre oksidacije vidno povišujejo vzdržnost peči (dna in obokov). Dno se nima časa zmečkati kot pri dolgih oksidacijah z železno rudo. Kamen oziroma apnenec ima za posledico nenehno gibanje površine taline, zato tudi ni tolikšne refleksije na obok kot pri uporabi apna namesto kamna.

Vse to pri ostalih pogojih, ki morajo biti prilagojeni metodi uporabe plinastega kisika, mora imeti za posledico znižanje izmečka, seveda ko so vsi ostali pogoji in tehnologija prirejani za to metodo. To pa smo letos uspeli tudi v naši topilnici; da ne govorim o nerjavečih jeklih, ki jih brez O_2 sploh ni mogoče izdelati.

Tistim, ki so pri pričakovanju izboljšanja rezultatov najbolj nestrpni in ki vidiijo v tako veliki tehnološki spremembi od danes na jutri rapidno spremembo v kvaliteti, naj povem, da se tehnologija ne da presajati iz ene v drugo jeklarjo, da tudi ne moremo govoriti o kakšni nemški, italijanski ali ruski metodi, ampak samo o naši domači, ki pa je kot celota dovolj komplicirana, da ne more dati pozitivnih rezultatov že prvi teden v celoti, ampak le postopoma. Mi vemo tudi, da nas vsak novi mojster pri peči stane desetine milijonov, preden začne za silo delati šarže.

Torej kljub temu da nismo v lanskem letu uspeli v celoti znižati stroškov proizvodnje, pa lahko le trdimo, da smo jih znižali na mnogih postavkah, posebno na možni večji uporabi legiranih odpadkov oziroma cenejšega vložka za precej preko 100 milijonov. Za nas jeklarje je to tudi uspeh, čeprav za one, ki tega ne štejejo za zaslugo jeklarjem, to ni uspeh. To pa nas veliko ne moti.

Ad 8. Če pogledamo točko: poraba električne energije, lahko tudi ugotovimo, da je znižanje te porabe možno, vendar zavedajmo se, da mi peči forsirati ne moremo zaradi ozkega grla livne jame. Če pa je SM

peč v remontu, se točno vidi, koliko zmore kisikova metoda povečati proizvodnjo. Vse to je evidentno. Drugače bo, ko bomo imeli nov valjavski format, ki bo v veliki meri sprostil nove možnosti v livni jami. Takrat pa bo prišla metoda tudi količinsko do izraza. Padec kWh/t jekla bi moral znašati vsaj 50 kWh/t.

Najvažnejše je seveda to, da smo v I. 1966 (drugo polletje, ko smo z O_2 pričeli) ter v prvi polovici 1967 (ko ta metoda traja v primerjavi z letom 1965), močno znižali nekatere potrošnje, povečali pa vzdržnosti.

Naslednjih nekaj številka to nazorno kaže.

10-tonska elektro obločna peč

	kWh/t	apno kg/t	CaCO ₃ kg/t	ruda kg/t	jedavec kg/t
1965	792	48,6	2,6	22,8	9,1
II. poll. 1966	765	24,6	29,9	3,0	6,1
I. poll. 1967	761	22,6	33,3	6,8	8,7

Proizvodnja za 4000 t višja v II. polletju 1966 in v I. polletju 1967 kot v letu 1965 — za ca. 20%.

Vzdržnost peči

	obok	stene	dno
leto 1965	39,5	84,7	198,5
II. poll. 1966			
do I. poll. 1967	43	112	356

5-tonska elektro obločna peč

	kWh/t	apno kg/t	CaCO ₃ kg/t	ruda kg/t	jedavec kg/t
I. 1965	875	45,4	1,1	21,1	12,1
II. poll. 1966	887	32,7	29,0	4,5	7,1
I. poll. 1967	865	23,8	40,8	7,0	10,5

Proizvodnja 1965. leta je znašala 8660 t.

V II. polletju 1966 + I. polletje 1967 je znašala 9133,4 t, to je za 6% več.

Proizvodnja bi bila večja, vendar se je vložek za to peč toliko poslabšal, da so zalagalni časi narasli za 30%. Ker pa je to ročno zakladanje, pomeni več kot 15 minut za šaržo.

Vzdržnost peči

	obok	stene	dno
I. 1965	43	91,4	224
II. poll. 1966 in			
I. poll. 1967 ca.	80	109	361

25-tonska elektro obločna peč

	kWh/t	apno kg/t	CaCO ₃ kg/t	ruda kg/t	jedavec kg/t
I. 1965	781	60,9	4,2	21,3	7,3
II. poll. 1966	704	20,7	34,6	3,1	6,1
I. poll. 1967	709	21,5	35,0	5,6	8,6

Peč je izdelala v letu 1965 31.877,4 t

II. poll. 1966 + I. poll. 1967 37.552,1 t

Največ proračunskih sredstev za šolstvo

Razgovor s predsednikom občinske skupščine Ravne na Koroškem tov. Jožetom Kertom

Občina Ravne na Koroškem spada verjetno med bolj razvite občine v naši republiki. Prosim vas, da nam odgovorite, kakšen je narodni dohodek na prebivalca in kam se v resnici lahko prištevamo?

Občina Ravne na Koroškem je po narodnem dohodku na število prebivalcev na desetem mestu v SR Sloveniji. Seveda pa s tem še ni rečeno, da smo sorazmerno bogati tudi v proračunskih sredstvih. Prerazdelitev proračunskih sredstev namreč še vedno ni v skladu z rastjo narodnega dohodka. Če pogledamo samo podatek, da smo, kot sem že povedal, pri oblikovanju narodnega dohodka na prebivalca na desetem mestu, po proračunski potrošnji na prebivalca pa šele na osemindvajsetem mestu med šestdesetimi občinami v naši republiki, nam to tudi jasno potrjuje. Kot primerjavo bi našel nekaj podatkov razvitih in nerazvitih občin.

Po načrtu za leto 1967 je narodni dohodek v tisočih novih dinarjev na leto na prebivalca v posameznih občinah naslednji:

Ljubljana-center	46.699 (na 1. mestu)
Kranj	10.691
Maribor	9.390
Celje	11.007
Lenart	2.220
Ljutomer	3.638
Ormož	2.907
Ravne na Koroškem	9.771 (na 10. mestu)

Če pa pogledamo proračunska sredstva na prebivalca, prav tako v tisočih novih dinarjev na leto, pa je tabela za iste občine naslednja:

Ljubljana-center	1.553 (na 1. mestu)
Kranj	608
Maribor	511
Celje	578
Lenart	418
Ljutomer	412
Ormož	434
Ravne na Koroškem	446 (na 28. mestu)

To nam dokazuje, da bo potrebno tudi na republiški ravni preštudirati spremembo sistema finansiranja družbenih skupnosti in sistem prilagoditi novim pogojem. Na vsak način bo potrebno preučiti vprašanje, kako uveljaviti načelo, da občine samostojno, odvisno od svoje ekonomske moči, določajo svoje dohodke in z njimi tudi razpolagajo.

Gospodarsko reformo močno čutimo tudi v naši občini. Ali nam lahko poveste, katere panoge gospodarstva so najbolj prizadete

in kako to vpliva na narodni dohodek oziroma proračun občine?

Kakor druge, tako je tudi našo občino gospodarska reforma močno prizadela. Splošno je znano, da je najbolj prizadeta črna metalurgija. V naši občini pa imamo železarno na Ravnah in rudnik v Mežici, od katerih sta rast in razvoj občine močno odvisna. In ker je prizadeta metalurgija, je seveda prizadeta tudi naša občina.

Jože Kert, predsednik obč. skupščine Ravne na Koroškem

Železarna Ravne je v težkem položaju, ker kljub kvalitetnemu jeklu in širokemu programu ne more v zadostni količini prodajati na domačem trgu, ampak se je morala preusmeriti na zunanje tržišče, kjer pa ob močni konkurenci in neenakih pogojih pri izvozu oziroma uvozu ni lahko konkurirati. Tu mislim predvsem na to, da uvažajo trgovine pod mnogo ugodnejšimi pogoji tuja jekla, kot jih železarna lahko plasira na tujem tržišču. Železarna Ravne je izgubila veliko na dohodku, posledica tega pa je seveda padec narodnega dohodka in omejitve ostalih dejavnosti, ki so se ob ugodnejših pogojih lažje razvijale v okviru naše ožje skupnosti.

Občinski proračun je prizadet le toliko, kolikor porast osebnih dohodkov ni v skladu s predvidenim. Povedati pa moram, da sredstva v občinski proračun pritekajo še dokaj dobro in se je doslej realiziralo 94,5% od 100% za to obdobje, vendar občinski proračun ne rešuje vseh problemov, ki nastopajo in ki bi jih bilo potrebno skupaj rešiti. Če povemo, da gre za osnovnošolsko dejavnost skoraj 53% celotnih proračunskih sredstev, potem lahko zaključimo, da s preostalimi 47% še daleč ne moremo pokriti vseh potreb v naši občini. Poudaril bi, da smo z dajatvami za osnovno šolstvo na drugem mestu med vsemi občinami v naši republiki.

Ob tako težki gospodarski situaciji pa smo predvsem prizadeti prav pri zbiranju

sredstev za naše sklade po družbenem dogovoru, ki z zakonom ni predpisan. To so sredstva za sklad za komunalno dejavnost, za sklad za investicije v šolstvu, za strokovno šolstvo, za družbeno dejavnost in za ostale dejavnosti, za katere so bila sredstva po družbenem dogovoru tudi med letom večkrat odvedena od gospodarskih organizacij. Smatram pa za svojo dolžnost, da tu omenim železarno Ravne, ki kljub težkemu položaju izpolnjuje skoraj vse obveznosti do naše družbene politične skupnosti, medtem ko nekatere gospodarske organizacije, npr. trgovine, kljub ugodnejši situaciji in kljub priporočilu skupščine teh družbenih dogovorov ne upoštevajo.

Tudi rudnik Mežica je v težkem položaju, ker svoje izdelke v glavnem izvažajo. Cene tem izdelkom pa na zunanjem tržišču upadajo, zato delno razumem, da rudnik ne more izpolnjevati vseh obveznosti, kakor smo se predhodno dogovorili. Da pa v letošnjem letu ničesar ni vplačal v sklad za komunalno dejavnost, nam je vendarle nerazumljivo, ker je tam razmerje med izplačanimi osebnimi dohodki in skladi ca 92:8 in s tem močno odstopa od osebnih dohodkov v železarni Ravne, saj je po podatkih za prvih osem mesecev povprečje v rudniku Mežica za ca. 16.000 S din višje kot v železarni Ravne.

Ni naš namen, da se spuščamo v notranjo delitev dohodka v gospodarskih organizacijah, čutimo pa ob takim primeru za dolžnost, da na to delovni kolektiv opozorimo. Tako razmerje lahko namreč ob najmanjšem »hladnem vetrčku« podjetje resno ogrozi.

Delovni kolektivi in samoupravni organi v takih kolektivih se bodo morali s temi problemi resno spoprijeti in ustvariti v samem kolektivu tako vzdušje, da bo vsak delavec vedel, da v naši širši družbi ni vse to, da delimo samo osebne dohodke, ampak da je potrebno ustvariti okoli sebe vse druge dobrine, ki so za primeren standard tudi potrebne.

Znano je (čeprav se bolj šušlja, kot javno razpravlja), da osebni dohodki v gospodarskih in negospodarskih organizacijah (razne ustanove) močno nihajo oziroma da niso usklajeni z dejanskimi vlaganji in prispevkom. Ali menite, da je to izključno vprašanje posameznih delovnih organizacij in ustanov ali pa so tu potrebni tudi ukrepi ali vsaj priporočila občinske skupščine?

Razlike v osebnih dohodkih med gospodarskimi in negospodarskimi organizacijami niso tako občutne, kot se običajno govori in o tem razpravlja. Povprečne ocene in povprečje osebnih dohodkov bi bilo potrebno vedno konkretizirati in smatram, da bi bilo potrebno pogledati razmerje ob konkretnih primerih delavca v gospodarski organizaciji z enako strokovno izobrazbo s tistim v negospodarski organizaciji in upoštevati seveda različne delovne pogoje. V tem primeru je slika jasnejša, in ko smo to pri nas večkrat analizirali, smo ugotovili, da tu ni tako bistvenih odstopanj. Navedel bi nekaj povprečnih osebnih dohodkov v različnih gospodarskih in negospo-

previjala misel o družbeni in gospodarski reformi.

Konferenco je pozdravil tudi član IK CK ZKS tov. Tone Kropušek, ki je s svojim prispevkom obogatil res aktualne razprave na konferenci.

O detajlih konference je že poročalo dnevno časopisje, o poslovniku in sklepu o reorganizaciji pa smo nekaj napisali tudi v novembrskem Fužinarju.

-ate-

Naš motiv

darskih organizacijah za prvo polletje letošnjega leta.

Vektor Ljubljana, poslovna enota Ravne (na 1. mestu)	1633 N din
Gimnazija Ravne	1150 N din
Rudnik Mežica	1077 N din
Izobraževalni center Ravne	1070 N din
Občinska skupščina Ravne	1060 N din
Mesnina Ravne	1023 N din
Posebna osnovna šola Ravne	1020 N din
Trg. podjetje Ljudski magazin	996 N din
Zdravstveni dom Ravne	932 N din
Železarna Ravne	911 N din
Osnovna šola Prežihov Voranc	833 N din
Tov. rezalnega orodja Prevalje	748 N din
Gradis Ravne	692 N din
Stavbenik Prevalje (na zadnjem mestu)	653 N din

Iz teh nekaj podatkov organizacij v naši občini je razvidno, da so najnižji povprečni osebni dohodki bili v prvem polletju izplačani pri podjetju Stavbenik Prevalje. Vzroki za to so znani, saj je tudi gradbeništvo zajela in prizadela reforma, najbolj pa manjša podjetja, ki brez potrebne mehanizacije in modernizacije ne morejo biti konkurenčna.

Mislim, da je vprašanje delitve osebnih dohodkov res stvar delovnih organizacij samih in da tu lahko skupščina in politične organizacije vplivajo s svojimi priporočili le v tem smislu, da delovne organizacije delijo sredstva v skladu s produktivnostjo dela in v znosnem razmerju s skladi ter na ta način omogočajo nadaljnjo rast proizvodnih kapacitet in družbenega standarda.

Gradimo nove šole, a teh je še vedno premalo. Ali imate v načrtu gradnjo novih šol in kje? Zanima nas tudi, kako to, da se šole še vedno gradijo brez telovadnic (osnovna šola Ravne) in kdaj se bo dokončala telovadnica na Prevaljah, na katero šolarji in športniki s Prevalj že zares dolgo čakajo?

Zavedamo se, da je kapaciteta šolskih prostorov v naši občini še vedno pre-

majhna, čeprav smo v tem pogledu v zadnjih nekaj letih precej naredili in bistveno izboljšali to stanje predvsem na Ravnah in na Prevaljah. Sedaj gradimo šolo v Črni sicer s počasnejšim tempom, kot smo si to zamišljali. To pa zopet zaradi tega, ker sredstva ne dotekajo tako, kot smo predvidevali. O vzrokih sva že govorila, izkoristil pa bi priložnost, da ponovno poudarim potrebo po upoštevanju priporočil občinske skupščine, s katerimi priporočamo vsem delovnim organizacijam, da vplačujejo sredstva za investicije v šolstvo kakor tudi za šolstvo druge stopnje (strokovno šolstvo). Iz prav istega razloga — pomanjkanja sredstev — ne moremo dokončati telovadnice na Prevaljah, čeprav bi to želeli in tudi Prevaljčani res močno in upravičeno pritiskajo na nas.

Na vprašanje, zakaj se istočasno s šolo ne gradijo tudi telovadnice, bi odgovoril tako, kakor mi odgovarjajo vsi ostali predstavniki skupščin pri nas doma in v inozemstvu. Vsi namreč pravijo, da je povsod težka finančna situacija in da je komaj možno zbrati potrebna sredstva za gradnjo same šole in seveda zaradi tega ostanejo telovadnice nedograjene ali pa se gradijo nekaj let pozneje. Ta problem je tudi v Avstriji, kar smo lahko videli, ko smo bili povabljeni v Labotsko dolino. S tem pa nikakor nočem reči, da telovadnice niso potrebne, saj je in tudi mora biti telesna vzgoja v šolah enakovredna vsem drugim predmetom in zaradi tega potrebuje tudi vse moderne pripomočke, v prvi vrsti pa telovadnice.

Mi bomo z gradnjo šol nadaljevali vzporedno z našimi finančnimi zmogljivostmi in postavljali bomo tudi telovadnice. Na Ravnah verjetno ta problem ni tako kritičen, ker imamo v bližini novo zgrajene šole moderne in lep dom telesne kulture, bolj aktualna pa bo telovadnica v novem naselju Javorniku. Potrebna je seveda tudi adaptacija šole v Mežici, ki pa pride na vrsto po izgradnji šole v Črni. Tudi naše podružniške šole so v kritičnem stanju in tu mo-

ramo misliti na modernizacijo. Najbolj kritična je šola na Javorju, katero nameravamo nadomestiti z novim paviljonom. Nič boljše niso šole na Strojni, Jamnici, Holmeu in v Koprivni.

Smo na koncu mednarodnega turističnega leta. Zanimajo nas predvsem rezultati turistične dejavnosti v naši občini in vaše mnenje o tem, če smo znali naše naravne lepote s pridom izkoristiti v turistične namene. Ker smo že pri turizmu, nas zanima tudi, kako je s cesto na Holmec in v Kotlje.

Mislim, da vsega, kar bi lahko v naši občini naredili za razvoj turizma, prav posebno pa v tem letu, nismo naredili. Res pa je, da smo v zadnjih letih le nekoliko napredovali. Rezultati se kažejo predvsem v tem, da število nočnin v naših hotelskih kapacitetah stalno raste, da se nočnine podaljšujejo in da promet v gostinstvu ne samo finančno, ampak tudi količinsko raste. Gostilne smo precej modernizirali tako v družbenem kakor v privatnem sektorju, žal pa se pojavljajo tudi tako imenovani vino-toči, razni bifeji, ki samo podpirajo pijančevanje, nič dosti pa ne prispevajo k razvoju turizma.

Obstoječi zakoniti predpisi ne dovoljujejo, da bi tu občinske skupščine vodile pravilno politiko razvoja gostinstva, kar bi lahko znatno pripomoglo k še večjemu razvoju turizma. Pripravljajo pa se novi zakoni, ki bodo v večji meri dovoljevali občinam, da tudi na tem področju usmerjajo to dejavnost.

Mislim, da bi tudi turistični delavci in turistična društva v naši občini lahko več napravili. Pohvale vredno je turistično društvo v Črni, ki se že leta in leta trudi, da bi prispevalo svoj delež k še lepšemu videzu kraja in da bi tako privabili vedno več turistov v ta prelepi del Mežiške doline. Vse njihovo delo pa bo lahko zamen, če se tudi gostinski delavci in ostali dejavniki v Črni tega ne bodo zavedali in nudili turistom tisto, kar si želijo.

Razumljivo je, da samo naravne lepote, za katere pa večkrat turisti niti ne vedo —

Razvaline

saj jih z njimi nismo seznanili — ostanejo mrtve in zato o izkoriščanju naših naravnih lepote za sedaj še ne moremo v pohvalnem smislu govoriti. Prepričan sem, da je celo še mnogo naših občanov, ki še niso bili v dolini Tople, v koči pod Peco, na Slemenu, v prelepih predelih pod Uršljo goro. Torej še sami ne poznamo in ne izkoriščamo vseh naravnih lepote, kako naj bi jih potem poznal in izkoriščal inozemski turist.

Z gostinskimi delavci smo se že dogovarjali, da bi bilo zelo koristno izdelati skupen projekt na primerni kvalitetni ravni, s katerim bi poskušali privabiti čim več turistov. Vse pa kaže, da niso preveč navdušeni, ker do tega še ni prišlo in vse prepočasno na realizaciji te ideje tudi delajo. Vse premalo dajemo za propagando, saj po naših podatkih dajejo gostinska podjetja le okrog 2 % za propagando, medtem ko dajejo inozemska gostinska podjetja tudi do 30 %.

Seveda je eden od vzrokov za neizkoriščanje naših naravnih lepote tudi ta, da v prelepe predele naše doline ne vodijo primerne ceste. Inozemci so navajeni dobrih cest in tudi stari rek pravi, da se turizem konča tam, kjer se konča asfalt. No, nekateri turisti bi bili tudi z dobro urejeno makadamsko cesto zadovoljni, žal pa mi tudi teh nimamo urejenih. Če pa že so, so slabo vzdrževane. Naše skupno prizadevanje bi moralo torej iti v tej smeri, da zgradimo in uredimo čimveč gorskih cest in te tudi dobro vzdržujemo.

Cesta, ki bo povezovala našo dolino z Logarsko dolino, bo potekala po tako lepih terenih, da bo vsekakor privabila veliko število turistov. Računamo, da bi s pomočjo JLA, GG Slovenj Gradec in lesno predelovalne industrije Nazarje to cesto že v prihodnjih letih modernizirali in usposobili za ves promet.

Za razvoj inozemskega turizma pa smatram, da je cesta Poljana—Holmec najbolj pomembna. Občinska skupščina je na svoji septembrski seji sprejela sklep o najetju kredita v višini 100 milijonov S din, s katerim bi sodelovala pri izgradnji te ceste. Verjetno bo tudi sklad za komunalno dejavnost pri naši skupščini v prihodnjem letu namenil 40 do 50 milijonov S din, skupščine Dravograd, Slovenj Gradec in Radlje pa bodo tudi po znanem solidarnem sofinansiranju prispevale skupen znesek v višini 30 milijonov S din. Tako bi naša skupna udeležba pri rekonstrukciji te ceste znašala okrog 170 milijonov S din, medtem ko predvideva proračun rekonstrukcije 400 milijonov S din. Republiški sklad za ceste ima v svojem programu do leta 1970 predvidena sredstva v višini 200 milijonov S din, naši razgovori in prizadevanja pa potekajo v tej smeri, da bi nam republiški sklad za ceste že v prihodnjem letu ta sredstva tudi oddvojil. Če bomo v tem uspeli, bomo začeli z rekonstrukcijo ceste takoj na pomlad 1968, računamo pa, da bo cesta drugo leto na ta dan izročena tudi prometu.

Zaradi ceste Rimski vrelec—Ravne pa smatram, da bo tudi v prihodnjem letu potrebno nadaljevati z asfaltiranjem odseka od Kotelj proti Ravnah. Letos smo asfaltirali odsek Rimski vrelec skozi Kotlje in bi na večkratna vprašanja občanov, zakaj smo začeli iz obratne smeri, povedal, da smo se odločili za asfaltiranje odseka Rimski vrelec skozi Kotlje zato, ker so bili za ta odsek na razpolago načrti, medtem ko za odsek

Ravne—Kotlje teh še vedno nimamo. Dokončno namreč še ni rešen prvi odsek z ravenskega trga. Po urbanističnem načrtu naj bi potekala trasa ob zdravstvenem domu preko modernega mostu, za kar pa še verjetno dolgo ne bo denarja. Kolikor se bomo v prihodnjem letu sporazumeli s »sofinancerji« (sklad za komunalno dejavnost, GG Slovenj Gradec, krajani Kotelj s samopriskvki in železarno, ki je že letos prispevala 8 milijonov S din), bomo morali pač ta odsek z Raven proti Kotljam začasno urediti.

Trasa provizorne ureditve naj bi potekala preko novega mostu med zdravstvenim domom in stavbo komunalnega zavoda za socialno zavarovanje, dokončna pa je predvidena za stavbo komunalnega zavoda mimo transformatorske postaje (sedanja peš pot) z istim priključkom na že obstoječo kotuljsko cesto pri transformatorski postaji.

Mislím, da je tudi ta cesta turistično zelo zanimiva, saj se bo z dobro cesto še bolj uveljavil naš Rimski vrelec, ki je lahko vsem v ponos, posebno pa še sedaj, ko je ponovno rekonstruiran.

Seveda pa je ta cesta nujno potrebna za krajane Kotelj in okoliške kmete, za gozdno gospodarstvo in železarno na Ravnah, saj se približno 200 ljudi vsak dan po tej cesti vozi na delo.

Zanima nas, kako ocenjujete kulturno dejavnost v naši občini?

Kulturna dejavnost se razvija pač v skladu z razpoložljivimi sredstvi, najbrž pa ni zadovoljiva. Na nekaterih področjih pa imamo zelo razvito kulturno dejavnost, predvsem na glasbenem in pevskem področju in na področju likovne umetnosti. Postavimo se lahko z bogato študijsko knjižnico na gradu in nadaljnjimi štirimi knjižnicami v vseh večjih krajih naše občine. Te knjižnice so dobro založene in se seznam knjig vedno izpopolnjuje. Izposojanje knjig je zajelo že kar zavidljiv razmah, saj že lahko govorimo o tem, da pride na vsakega občana ena izposojena knjiga letno. Knjiga pa je na vsak način kulturna dobrina, ki je ne gre podcenjevati. O ureditvi naših knjižnic so se zelo pohvalno izrazili knjižničarji, ki so nas pred kratkim obiskali.

Tudi na področju filma smo nekoliko napredovali. Kljub razvoju televizije število obiskovalcev kina stalno raste, s čimer se večina ostalih kinematografskih podjetij v Sloveniji ne more pohvaliti. Za to se moramo zahvaliti vodstvu kino podjetja, ki nenehno skrbi za svoj napredek in obstoj, kar se vidi po obnovljenih in bolj opremljenih kino dvoranah v naši občini.

Obnavljamo tudi kulturne spomenike. Tako bomo letos vložili preko 30 milijonov starih dinarjev v obnovo gradu na Ravnah. Menim, da bi bilo popolnoma zgrešeno in družbeno neodgovorno, da bi pustili tako lep grad propadati. Zelo pa mi je žal, da nismo mogli najti toliko sredstev, da bi grad Šrotnek vsaj začasno toliko popravili in ga potem v kasnejših letih, ko bi bila morda ugodnejša finančna situacija, dokončno obnovili.

Tudi s Formo vivo je naš kraj postal znan in zanimiv. Res da še nimamo urejene okolice okrog skulptur, smatram pa, da bomo morali tudi za to poskrbeti in v prihodnje omogočiti, da se ta dejavnost še nadaljuje.

Morda bi bilo celo prav, da bi se skulpture postavile tudi v drugih krajih naše občine.

Občinska zveza za telesno kulturo je v letošnjem letu financirana iz občinskega proračuna, kar pozitivno vpliva tudi na njeno dejavnost. Vendar pa odobrena sredstva nikakor ne zadoščajo za še večjo aktivnost same zveze in za pomoč osnovnim društvom, predvsem pri financiranju vrhunskega športa. Znano je, da ste se vedno zavzemali za redno in zadostno financiranje občinske zveze in osnovnih društev, kar športni delavci zelo cenijo, zato vas prosim, da nam odgovorite, kaj lahko športna dejavnost pričakuje v letu 1968.

Mislím, da je financiranje občinske zveze za telesno kulturo iz proračuna bilo koristno in potrebno, saj se to vidi v njeni dejavnosti. Tak način financiranja so podprli tudi vsi odborniki občinske skupščine, iz česar sledi, da je bil predlog utemeljen in da so imeli odborniki dovolj razumevanja zanj. Razumem, da se iz sredstev, ki jih je občinska skupščina namenila za razvoj telesne kulture, ne more urediti vse, kar bi vodstvo občinske zveze za telesno kulturo želelo in kar ima tudi v svojem programu. Tu pa moramo biti realni in upoštevati dejstvo, da se nobena dejavnost, ki je bila v letošnjem letu financirana iz proračuna, ne more odvijati v skladu s svojimi željami in potrebami.

Na vprašanje, kaj lahko občinska zveza pričakuje v prihodnjem letu, bi bilo težko odgovoriti, prepričan pa sem, da bodo tudi novi odborniki podprli predlog, da se ta dejavnost še naprej financira iz proračuna v najmanj taki višini kot letos. Seveda pa bodo hoteli odborniki kakor za vse druge dejavnosti vedeti, kako so bila ta sredstva potrošena in kakšni so bili uspehi na področju telesne kulture.

Za finansiranje osnovne dejavnosti pa menim, da bi ostal v veljavi še naprej tak družbeni dogovor, kot je bil do sedaj, namreč, da se v sklade plačuje po 10.000 S din na zaposlenega, s tem da bodo ta družbeni dogovor res vsi kolektivi morali upoštevati.

Znano je, da nimamo občinskega glasila. Kako si zamišljate informiranje v naši občini in ali menite, da razne objave v Koroškem Večeru zadostujejo potrebam občanov? Hotel bi še vedeti, kako je z lokalno radijsko postajo na Ravnah.

Občinskega glasila res nimamo in tu obstaja problem, kako seznaniti občane z dogajanjem v naši občini. Ker smo čutili to hibo, smo se v letošnjem letu dogovorili z upravo Mariborskega tiska, da nam vsaj enkrat tedensko daje na razpolago polovico strani v Večeru. Na ta način obveščamo občane o najaktualnejših dogajanjih v naši občini in reči moram, da nam Večer poklanja celo več prostora, kot smo se dogovorili. Opaziti je tudi, da so občani zadovoljni in veliko bolj informirani, kot so bili prej. Uprava Mariborskega tiska je pripravljena rubriko »Koroški Večer« tudi razširiti in zato se obračam na občane, družbeno politične in gospodarske organizacije, da bi se te možnosti informiranja čim bolj posluževali. Lokalni tisk bi bil verjetno nekoliko dražji, vprašanje pa je tudi, če bi bil uspešnejši.

Zaradi radijske postaje menim, da bi se lahko posluževali postaje v Slovenj Gradcu, ki je modernizirana in v zadnjem času tudi ojačana. Seveda bi morali v tem primeru pri nas ustanoviti primerno opremljen studio s potrebnimi magnetofoni itd., kjer bi

Janez Perman, dipl. inž.

Pregled in ocena enoletnega dela kvantometriške kontrole

Kemijski oddelek železarne Ravne je v letošnjem septembru slavil obletnico neprekinjenega delovanja kvantometriške kontrole. V tem času so neprekinjeno delale vse naprave kvantometriške kontrole, ki jih lahko razdelimo v tri skupine: v glavno skupino s kvantometrom, generatorjem, klimatizacijo, vzorčevalnico ter transportnimi in signalizacijskimi napravami, v drugo skupino z avtomati in aparati za določevanje ogljika in žvepla in v tretjo skupino s fotometri in napravami za rezervno fotometrično analizo v primeru vzdrževanja in izpadov. Po formaciji dela na kvantometriški kontroli 24 ljudi, od tega 20 štiriizmensko in štirje kot vodilni kader. Vzdrževanja teh naprav ne štejemo v to formacijo, ker ima večji del drugih zadolžitve. Delo je ves čas potekalo praktično brezhibno kljub napelemu programu in velikim težavam pri prehodu od klasične na kvantometriško kontrolo. To je bilo možno zaradi pravilne organizacije, izredno točne umeritve kvantometra in ostalih aparatov, strokovne usposobljenosti in discipline kadrov ter izredne požrtvovalnosti sodelavcev. Sicer pa bo to boljše razvidno iz vrednosti v nadaljnjem tekstu, vzetih iz nomogramske kontrole kemijskega oddelka. Vrednosti za kvantometriško kontrolo se nanašajo na obdobje od 15. 9. 1966 do 15. 9. 1967.

ČASOVNI PREGLED DELA KVANTOMETRISKE KONTROLE

Število delovnih dni	359 (100 %)
Efektivno delo kvantometriške kontrole	96,8 %
Redno vzdrževanje	2,4 %
Izpad	0,8 %
Skupni neefektivni čas	3,2 %

Tabela 1 prikazuje časovni pregled dela kvantometriške kontrole v omenjenem obdobju. Če vzamemo dejansko število delovnih dni 359 za 100% vrednost, potem je kvantometer delal efektivno 96,8 % tega

vsa obvestila in dogajanja posneli na magnetofonski trak, tega poslali v Slovenj Gradec na oddajnik in tako še isti dan lahko zvočno obveščali naše občane. Slovenjgrška radijska postaja je tudi edina lokalna postaja, ki se samostojno financira, vse ostale postaje pa se financirajo iz občinskega proračuna.

Mislim, da bi bil to v danih pogojih najboljši način, kako naše občane tudi zvočno prek radia pravočasno informirati o vseh dogajanjih v občini.

Ali bi hoteli še sami dopolniti najin razgovor?

V imenu skupščine in v svojem imenu čestitam vsem občanom k prazniku republike in jim želim vse najboljše.

Tov. predsednik, najlepša hvala za odgovore!

-ate-

KOLIČINSKI PREGLED DELA KVANTOMETRISKE KONTROLE

Število končnih prob	10.472
Število predprob	27.630
Število diverznih vzorcev	3.248
Skupno število vzorcev	41.350
Skupno število določenih elementov	372.150
Skupno število posameznih določitev	1.116.450
Povprečna frekvenca vzorcev	12 min.
Povprečna hitrost kontrole	9,5 min.

analiziranih 41.350 vzorcev jekla; približno ena četrtnina odpade na končne probe, za katere smo izdali tudi potreben kemijski atest. Skoraj tri četrtnine odpade na število predprob, ki so potrebne med izdelavo posameznih šarž jekla. Preostali majhen del odpade na diverzne vzorce, ki jih pošiljajo različni notranji in zunanji interesi. V teh vzorcih je bilo določenih 372.150 elementov, kar daje 1.116.450 posameznih določitev. Te številke so približno šestkrat večje od podobnih števil v letih pred uvedbo kvantometriške kontrole. Pri tem moramo poudariti, da je število zaposlenih v kemijskem oddelku v zadnjih štirih letih približno konstantno. Ako skupnemu številu vzorcev dodamo še majhno povprečno število kontrol in kalibracijskih vzorcev, znaša povprečna frekvenca vzorcev 12 minut, to se pravi, da pride v kvantometriško kontrolo povprečno po en vzorec vsakih 12 minut. S tem je že dosežena predvidena maksimalna obremenitev vključno jeklaro 2, ki še ne obratuje. Vključitev jeklarne 2 bo težak problem, ki ga bo treba temeljito pretehtati in bo zahteval nekatere izpopolnitve, ki so že v teku. V zadnji vrsti tabele 2 sicer vidimo, da je povprečna hitrost kontrole 9,5 minute za en vzorec, kar pomeni, da traja celotna kvantometriška kontrola od pošiljke vzorca do javljanja rezultata povprečno devet in pol minute. Na razliko

časa, 3,2 % tega časa pa je bil neefektiven za samo proizvodnjo. Od neefektivnega časa odpade na redno vzdrževanje 2,4 % in na nepredvidene izpade 0,8 %. Pri tem pa moramo pripomniti, da to ni računano na samo osnovno opremo, ampak na celo verigo neobhodnih operacij in opreme. Večji del neefektivnega časa pa ne odpade na sam kvantometer in osnovne aparature, ampak žal na pomožno opremo, ki smo jo naročili pri domačih podjetjih ali pa jo izdelali sami. Pri tem so mišljeni predvsem izpadi, kajti redno vzdrževanje je obvezno, potrebno in relativno skopo odmerjeno. Pretežni del rednega vzdrževanja je opravljen v normalnem delovnem času, ostali del in skoraj vsi izpadi pa izven normalnega časa zadolženih, v pretežni meri ponoči. Za opravljanje vzdrževanja in odstranjevanje izpadov je bilo porabljenih 826 delovnih ur, od tega izven delovnega časa 362 ur. Jasno je, da v efektivnem času kontrola ni stala, ampak jo je opravljal rezervna skupina oziroma naprave. Ker je personal izučen za delo na vseh napravah, za to ni bil potreben poseben kader. Na eni izmeni dela pet ljudi: dva spektroskopika na kvantometru, en analitik na avtomatih za ogljik in žveplo, en kontrolor pri tehnično administrativnih poslih in en vzorčevalec za pripravo vzorca. Težave izmenskega dela smo ublažili s posebnim razporedom za 42-urno tedensko obveznost. Le tako je bilo možno delati z minimalnim številom zaposlenih v kvantometriški kontroli.

Grobi količinski pregled dela kvantometriške kontrole dobimo v tabeli 2. Številke so vzete iz že omenjenega obdobja. Kot je razvidno iz tabele, je bilo v tem času

Za utrditev poslovnih odnosov s tobačno industrijo v dobi nastopajoče konkurence med proizvajalci industrijskih nožev je naša železarna razstavljala na 8. specializiranem mednarodnem sejmu tobaka in strojev v Skopju od 3. do 11. oktobra 1967

med to hitrostjo in navedeno frekvenco pa praktično ni mogoče računati, ker je nujno potrebna personalu in kontroli aparatur. Po vključitvi jeklarne 2 bo verjetno morala tudi topilnica nekoliko zmanjšati število poslanih vzorcev. Številke v tabeli 2 so zelo vpadljive, postanejo pa še bolj ob pojasnilu, da na problematiki te tekoče kontrole dela skoraj polovica manj ljudi kot nekoč na klasični mokri kemijski kontroli. Preostali del je omogočil poživiti nekatera nujno potrebna področja spektroskopske, analitske in tehnološke problematike, ki se niso mogla razviti zaradi pomanjkanja personala. Potrebe na teh področjih so se tako razrasle, da je kljub omenjenemu prilivu število personala na teh področjih daleč premajhno.

Ob tolikšnem številu in frekvenci vzorcev se nehotе vsiljuje dvom v kvaliteto take kontrole. Tudi to vprašanje bi se dalo osvetliti s primerno tabelo, ki pa bi bila preveč strokovna in bi segla globoko v teorijo napak. Ta tabela pa bi bila poleg tega še nepopolna, ker so v programu kvantometra številni elementi, ki jih s klasičnimi metodami nismo kontrolirali. Kljub temu pa lahko iz dosedanjih meritev in izkušenj zanesljivo ugotovimo dvojce:

1. natančnost kontrole je znatno boljša kot pri predhodni klasični kontroli in
2. pri natančnosti določevanja dosega ASTM predpise.

Z ogromnim številom paralelnih določitvev smo ugotovili, da je ponovljivost rezultatov odlična in da se s ponovljivostjo klasičnih metod kontrole, zlasti pri kritičnejših elementih in kvaliteta, ne da primerjati. To velja celo za visoke koncentracije elementov v nerjavnih in brzoreznih jeklih, ki so za spektroskopijo kritičnejše. Statistično spremljanje trosenja rezultatov je pokazalo, da je relativna napaka pri vseh elementih boljša od relativne napake pri predhodnih klasičnih kemijskih metodah in da je izboljšanje pri pretežni večini elementov občutno. Komparacija rezultatov več metod je omogočila oceniti tudi sistematsko napako, ki v večini primerov utone v relativni napaki. Pri naših določitvah zlahka dosežemo analizo natančnosti, ki jo predpisuje ameriška družba za testiranje materialov ASTM. Ta natančnost več kot zadovoljuje tudi potrebe moderne železarne in predpise o dopustnih odstopanjih. Take rezultate je dala lahko le strokovna in skrbna priprava zadostnega števila standardov in neoporečna precizna umeritev. Disperzijska analiza odstopanj je pokazala, da tri četrtine odstopanja odpade na pripravo vzorca, torej pogoje pri litju, hlajenju in obdelavi. Natančnost določevanj je torej v znatni meri odvisna tudi od topilnice, ki vzorec vzame, odlije in transportira v laboratorij. Način priprave vzorca je zelo kritičen pri nekaterih kvaliteta, ki so nagnjene k izcejanju in segregacijam. V takih primerih sta potrebna še posebna pazljivost in znanje.

Prav tako kot je težko dati primerjavo natančnosti, je težko dati tudi ekonomsko oceno dela kvantometrijske kontrole. Razlogi so podobni in se za komparacijo opremo povečini le na kalkulacije, dobljene iz dosedanjih stroškov in trenutnih cen. Pri oceni ekonomike ločimo dve področji: ekonomiko samega poslovanja laboratorija in ekonomski efekt v obratih, predvsem jeklarni. Za

EKONOMSKA OCENA DELA KVANTOMETRSKE KONTROLE

Povprečni letni stroški kemijskega oddelka	1965	204 milijone
	1966	284 milijonov
	1967*	250 milijonov
Cena ene določitve	1965	940 din
	1966	1267 din
	1967	223 din
Kalkulirani stroški za ožjo klasično kontrolo v l. 1967		364 milijonov
Kalkulirani stroški za razširjeno klasično kontrolo v l. 1967		780 milijonov
Faktor pocenitve		5,7
Absolutna letna pocenitev 1967		114 milijonov
Relativna letna pocenitev 1967		530 milijonov

* izračunano po povprečju osmih mesecev

ekonomičnost poslovanja laboratorija obstajajo podatki, iz katerih je mogoče dokaj natančno izračunati stroške in kalkulirati predvidene izdatke za določen posel. Vendar smo tudi tu vezani na primerjavo, ki pa je težavna zaradi nenehnega občutnega naraščanja cen kemikalij in laboratorijskih materialov. V tabeli 3 je podana približna ekonomska ocena dela kvantometrijske kontrole, kar se tiče ekonomskega poslovanja samega kemijskega oddelka. V prvih treh vrstah so navedeni celotni letni stroški kemijskega oddelka za zadnja tri leta; za letošnje leto je celotna vsota izračunana na povprečju prvih osmih mesecev. Iz primerjave med letom 1965 in 1966 vidimo nagel porast stroškov predvsem zaradi povečanja cen in le malo zaradi povečanja števila določitvev. Povečanje v letu 1966 bi bilo še znatno večje, če ne bi v zadnjem kvartalu že obratoval kvantometer. Pri nenehnem naraščanju cen bi prejšnji klasični način kontrole stal v letošnjem letu že najmanj 364 milijonov dinarjev, v resnici pa se bo sukal okrog 250 milijonov in bo absolutna letna pocenitev laboratorija znašala okrog 114 milijonov starih dinarjev. Če bi hoteli s klasično kontrolo kontrolirati sedanje število elementov, bi znašali stroški laboratorija na leto najmanj 780 milijonov starih dinarjev. V tem pa niso vračunani stroški, ki bi bili potrebni za razširitev in opremo laboratorija, kajti tolikšne klasične kontrole bi ne mogli izvesti v vseh dosedanjih prostorih. Relativna letna pocenitev dela laboratorija znaša torej okrog 530 milijonov starih dinarjev. Faktor pocenitve je okrog 5,7, kar pomeni, da so stroški laboratorija 5,7-krat manjši, kot bi bili pri razširitvi kontrolnega programa in ohranitvi starih metod kontrole. Razlike v cenah so frapantne in zelo dobro ilustrirane s ceno za eno določitve; leta 1965 je znašala cena ene določitve 940 starih dinarjev; naslednje leto se je povzpela že na 1267 dinarjev, kljub obratovanju kvantometra v zadnjem kvartalu. V zadnjem letu obratovanja kvantometra pa znaša cena ene določitve le 223 dinarjev. Pri tem pa moramo imeti pred očmi hitrost določevanja, ki bi bila pri starem načinu zelo majhna in bi praktično onemogočila tak način kontrole. Celotni stroški za uvedbo kvantometrijske kontrole v železarni Ravne so znašali okrog 250 milijonov starih dinarjev. Iz tabele 3 je razvidno, da so se ti stroški dvakrat amortizirali že pri sami ekonomičnosti poslovanja kemijskega oddelka v enem letu obratovanja kvantometrijske kontrole. Podane vrednosti so prej premajhne kot prevelike, ker so vzeti za iz-

Sentanel

račun celotni stroški kemijskega oddelka in ker ni vnesena vrednost uslug, ki jih je sproščeni personal lahko napravil notranjim in zunanjim interesentom.

Za ekonomski efekt kvantometrijske kontrole v jeklarni žal nimamo nobenih oprijemljivih podatkov, pa tudi samo vrednotenje bi bilo ponekod zelo težko. Velik del se nanaša na zmanjšanje trosenja rezultatov in stabilnost kvalitete, za kar še nimamo povsem gotovih kriterijev in evidence. Jasno pa je, da je stabilnost kvalitete bistvena za tržišče in torej življenjsko važna za železarno. Nič manj važna ni pocenitev proizvodnje. Na tem področju je kvantometrijska kontrola obenem z uporabo kisika omogočila uporabljati cenejši in legirani vložek ter s tem prihraniti na osnovnih surovinah, zlasti ferolegurah. K temu lahko prištejemo še manjše spremljajoče izboljšave kot prihranek na času, ferolegurah in energiji, zmanjšanje izmečka, boljše poznavanje tehnološkega procesa itd. Smatramo, da je ekonomski efekt v jeklarni neprimeren večji od efekta v samem poslovanju kemijskega oddelka, kar je povsem razumljivo.

Po tem grobem pregledu enoletnega dela, ki je presenetil celo nas same, pa si ne moremo kaj, da ne bi z reko pravičnih in hitrih rezultatov odplavili nekaterih neljubih usedlin, ki nam leže na srcu. Sedaj, ko so odpadli vsi dvomi, z žalostjo ugotavljamo, da v zadnjih petih letih noben strokovnjak kemijskega oddelka ni imel možnosti obiskati kak tuj kvantometrijski laboratorij in dobiti prepotrebne nasvete, medtem ko so to možnost imeli tozadevno neverziranji ljudje, ki so nosili domov pravljice o šestmesečnem umerjanju kvantometra. Da bi stvari pravilno potekale, so tehniki in inženirji kemijskega oddelka napravili in delajo tiho in prostovoljno stotine neplačanih nadur in za svoje delo niso dobili niti materialne niti moralne stimulacije ob relativno nenormalno nizkih osebnih dohodkih. Tembolj pa so nas razveselile izjave v zadnjem Informativnem fužinarju in dejstvo, da je preprost delavec v železarni prej spoznal in cenil naše napore. Tako je kemijski oddelek vsaj po tej strani prešel v novo obdobje enakopravne uvrstitve in prekinil tradicijo potrebnega zla.

Iz Železarskega zbornika

Jože Žunec, dipl. inž.

IZDELAVA REKRISTALIZACIJSKIH DIAGRAMOV

Strukturne spremembe pri popravi (rekreaciji) kristalov in rekristalizaciji so v neposredni zvezi s stopnjo deformacije in temperaturo žarjenja za rekristalizacijo, zato je izdelava rekristalizacijskih diagramov izrednega pomena predvsem za hladno predelavo posameznih vrst jekel, ker nazorno pokažejo medsebojno odvisnost stopnje deformacije, temperature rekristalizacije in velikosti rekristaliziranega zrna; istočasno s strukturnimi spremembami pa nastopijo tudi spremembe lastnosti jekel.

Zelo važni so rekristalizacijski diagrami za posebne vrste jekel, ki imajo specifično uporabo. V našem primeru so bili izdelani rekristalizacijski diagrami za jekla Č-4961 (ravna-2) in Č-4561 (ravna-2). Iz diagramov se vidi, da mora biti pri jeklu Č-4961 stopnja deformacije najmanj 25%, lahko pa je večja, temperatura žarjenja pa od 675° C do 700° C (čas žarjenja 30 minut), da dobimo najugodnejšo strukturo in primerne mehanske ter druge lastnosti. Za jeklo Č-4561 pa je potrebna stopnja deformacije najmanj 20%, termična obdelava pa mora potekati v mejah od 900° C do 1050° C (čas žarjenja 30 minut), da dobi jeklo primerno strukturo in dobre lastnosti za nadaljnjo uporabo.

Če po pravilni hladni predelavi in rekristalizaciji ne dosežemo želene strukture in lastnosti, je potrebno poiskati vzrok pri predelavi v vročem ali pa celo pri izdelavi šarže. Za jeklo Č-4561 je bila ugotovljena odvisnost med začetno in končno temperaturo valjanja ter velikostjo rekristaliziranega zrna. Ugodno je, če je začetna temperatura valjanja znatno višja (1150° C) in končna temperatura znatno nižja (960° C) od temperature termične obdelave (1050° C), ker tedaj dobimo drobno zrno in homogeno strukturo in pri tem temperaturnem režimu valjanja izločimo vpliv deformacije jekla v vročem.

Rekristalizacijski diagrami pa ne predpisujejo samo tehnologije predelave v hladnem in v vročem, temveč so tudi signalizatorji za odpravo pomanjkljivosti pri izdelavi jekla, kadar ne dobimo take strukture, kot jo predpisujejo rekristalizacijski diagrami, seveda ob pravilni predelavi v hladnem in vročem ter najugodnejši termični obdelavi.

(Žel. zbornik št. 2, str. 113—115. Povzetek: Jože Žunec, dipl. inž.)

Jože Rodič, dipl. inž.

METODE MATEMATIČNE STATISTIKE

Železarna Ravne je prav gotovo med vodilnimi podjetji železarske stroke in verjetno v precejšnji meri tudi med podjetji ostalih strok na področju uporabe metod matematične statistike v kontroli kvalitete in pri raziskovalnem delu. Članek v Železarskem zborniku podaja kratek pregled uporabnosti in učinkovitosti posameznih metod matematične statistike z opisom ne-

katerih praktičnih primerov iz naših izkušenj.

Vse opisane metode so namenjene izboljševanju kvalitete in povečanju ekonomičnosti proizvodnje. S pomočjo teh metod lahko sistematično in predvsem objektivno ocenjujemo posamezne probleme bodisi pri reševanju tehnološke problematike ali pa pri osvajanju nove proizvodnje. Pri kvalitetnih problemih lahko na ta način ločimo nezadovoljivo enakomernost proizvodnje od nezadovoljivega nivoja kvalitete. Prav to pa je zelo važno in o tem smo že večkrat pisali v Fužinarju.

Vsaka od opisanih metod ima svoj namen. Tako z analizo porazdelitve ugotovljamo, kakšna je bila proizvodnja in kakšne so bile njene značilnosti v preteklem obdobju. Pri tem se omejimo na ugotavljanje srednje vrednosti ali povprečne kvalitete in širine razsipanja, ki označuje natančnost. Pri tem je seveda ena od najvažnejših ugotovitev, ali je proizvodnja normalna — kar pomeni, da so nihanja le slučajna, ne pa pod vplivom nedovoljenih faktorjev ali pa nenormalna. V drugem primeru moramo iskati vzroke. Metode statističnih kontrolnih kart nam omogočajo analizo stanja in gibanja v toku časa. Prav te analize imajo velik pomen v zvezi z ugotavljanjem normalnosti.

Z njimi lahko ugotovimo, kaj v procesu normalno dosegamo in v čem ga lahko izboljšamo. S tem lahko ugotovimo, če je prevelika širina razsipanja morda posledica nenormalnih obdobjev v proizvodnji. Če se kontrolne karte redno vodijo, nas pravčasno opozarjajo na nenormalnosti v proizvodnji, ki jih moramo odpraviti. Statističnih kontrolnih kart imamo več vrst in v članku so prikazane najvažnejše med njimi.

Analize porazdelitev in statistične kontrolne karte so torej namenjene predvsem ugotavljanju in praktičnemu prikazovanju problemov. Naslednje opisane metode matematične statistike pa predstavljajo višjo stopnjo statističnih analiz, ki se uporabljajo predvsem pri tehničnih raziskavah in iz-

boljšavah proizvodnih postopkov. Tako npr. z analizami regresije in korelacije ter še nekaterimi drugimi metodami ugotovljamo medsebojne vplive posameznih faktorjev ter s tem dobivamo osnovo za urejanje in izboljševanje tehnologije.

Pri uvajanju in predvsem pri redni uporabi metod matematične statistike se doseže prava učinkovitost teh metod šele z uporabo elektronskih računalnikov, s katerimi se zelo zapletene probleme lahko hitro in natančno reši. Prav na tem področju je bil v železarni Ravne v zadnjem letu napravljen velik napredek.

(Žel. zbornik št. 2, str. 137—154. Povzetek: Jože Rodič, dipl. inž.)

Stane Lenasi, dipl. inž.

PENETRACIJA NA JEKLENIH ULITKIH

Članek obravnava ugotovitve nekaterih tujih avtorjev o pojavih penetracije na jeklenih ulitkih.

V prvem delu podaja vplive stopnje nabijanja, števila zrnatosti, propustnosti in ferostatičnega pritiska na penetracijo, v drugem delu podaja predvsem vplive mešanja različnih vrst peska, v tretjem delu pa daje nekaj primerov domačih izkušenj v zvezi s penetracijo.

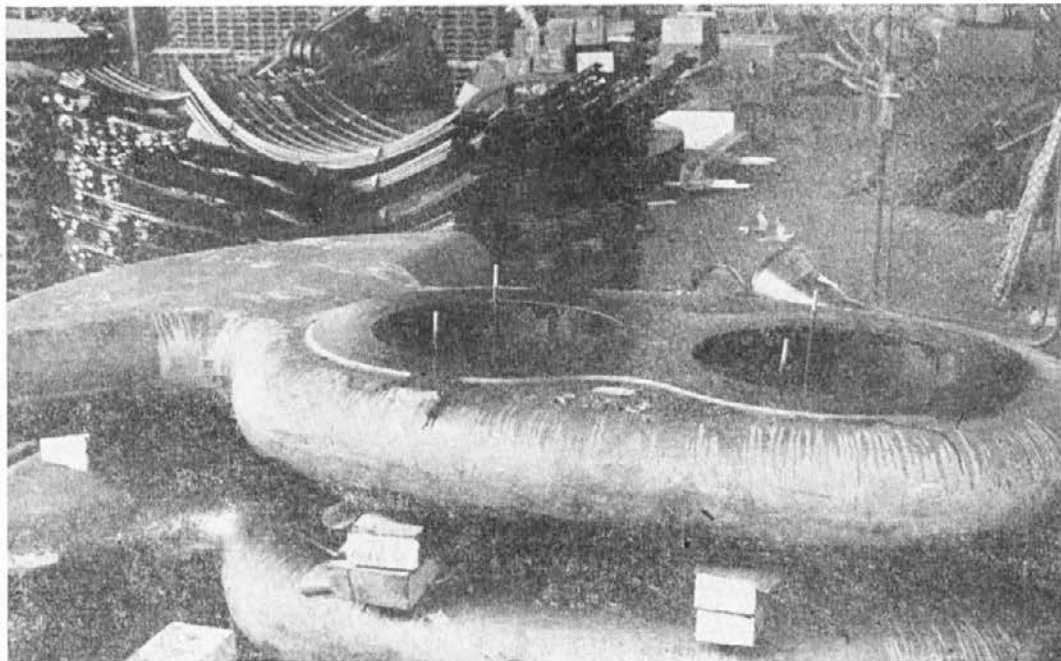
(Žel. zbornik, 1967, št. 2, str. 105—112. Povzetek: Stane Lenasi, dipl. inž.)

A. Lečnik, J. Perman, dipl. inž.

DOLOČEVANJE VODE, KATRANA IN PRAHU V GENERATORSKEM PLINU

Voda, katran in prah so v generatorskem plinu nezaželeni predvsem zato, ker mašijo plinovode, ventile in gorilce. Voda pa poleg tega še zmanjšuje praktično kalorično vrednost plina. Zaradi tega čistijo surovi generatorski plin v posebnih čistilcih. Kontrola teh treh sestavin v generatorskem plinu je nujna, ker nam podaja:

— podatke o poteku generatorskega procesa,

— podatke o pravilnem in zadostnem delovanju čistilnih naprav.

Metode za določevanje vode, katrana in prahu v plinu

Določevanje vsake posamezne komponente v plinu ne bi predstavljalo večje težave, če ne bi vse tri komponente nastopale skupno.

Vodo oziroma vlago v generatorskem plinu (pa tudi v drugih plinih) določimo na dva načina:

- z absorpcijsko metodo,
- s psihometrijsko metodo.

Pri absorpcijski metodi spuščamo plin skozi cevko z magnezijevim perkloratom in merimo količino plina, ki teče skozi cevko. Prirastek teže cevke je merilo za vlago. Seveda moramo poprej odstraniti iz plina katran in prah. Slaba stran metode je v tem, da sledovi katrana in ogljikovodikov, ki pridejo kljub filtru v absorpcijsko cevko, občutno vplivajo na absorpcijsko sposobnost absorbensa.

Psihometrijska metoda dela po principu z mokrim in suhim termometrom. Tudi tu imamo težave s katranom, ki onečisti termometre, in z ogljikovodiki, ki vplivajo na temperaturno razliko med mokrim in suhim termometrom.

Katran običajno določujemo tako, da ga izločimo iz plina s posebnim stehanim filtrom iz razmaščene vate, drobnega peska ali steklene frite, nato pa ga speremo s filtrom z enim od običajnih topil.

Opisane metode so uporabne le za manjše količine vode in katrana v plinu. Pri večjih količinah vode, zlasti pa katrana, moramo imeti še dodatni hlajen ločilec, ki pobere večino katrana in precej vode.

Aparatura in postopek sta v tem primeru precej zamotana in neuporabna za neposredno kontrolo v obratu. Zaradi teh težav smo prišli na zamisel, da bi določili vodo,

katran in prah v eni sami operaciji, in sicer z metodo zmrzovanja pri zelo nizki temperaturi.

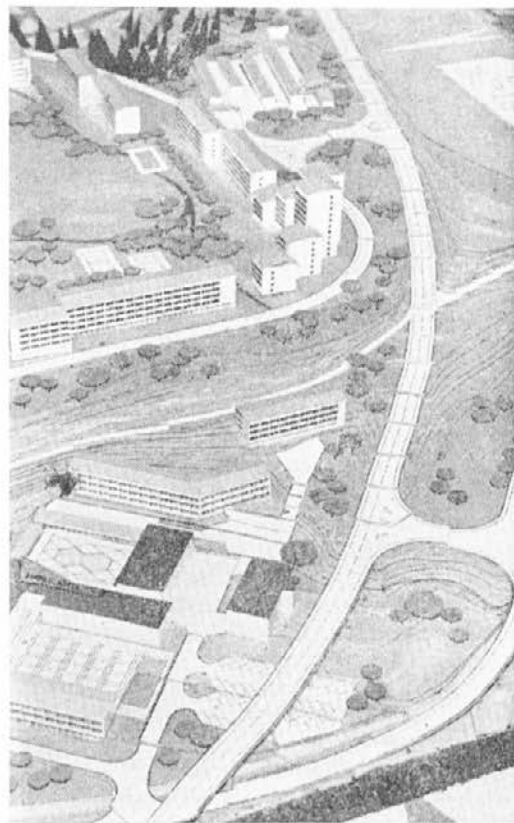
Aparatura za obratne analize

Prenosna aparatura je lesen kovček $25 \times 35 \times 30$ cm. Vzdušje daljše stranice je razdeljen v tri dele, širine 4, 12 in 9 cm. Ti trije deli so med seboj povezani s tečaji na desni strani kovčka in jih lahko odpremo, prvega za 180° , tretjega pa za 90° . Glavni deli aparature: lovilec kapljic, Devarjeva posoda z zmrzovalno posodico, temperirna spirala s filtrom in priprava za merjenje pretoka plina.

Postopek določevanja

Surovi ali očiščeni plin odvajamo iz plinovoda po običajnih metodah ter ga vodimo skozi primerno zmrzovalno posodico, hlajeno s tekočim kisikom. Vodna para pri tem kondenzira ter zmrzne in ostane v stehani hlajeni posodici. Zaradi nizke temperature se strde tudi katranske kapljice ter se s prahom vred prilepijo na stene zmrzovalne posodice; le-to nato temperiramo na sobno temperaturo in jo stehamo. Razlika v teži daje vsoto vode, katrana in prahu. Količino plina, ki teče skozi posodico, merimo z napravo (po Bernoullijevem principu, ki sestoji iz igelnega ventila za regulacijo pretoka, vodnega manometra, kapilare in odvodne cevi. Zmrzovalno posodico nato sušimo v sušilniku. Vodo ločimo s sušenjem 1 uro pri 60°C , katran z organskimi topili in prah s filtracijo raztopine katrana. Glede na potrebno količino plina in pretok 1–2 litra na minuto traja odvzemanje plina in zmrzovanje 30 do 60 minut, celokupna določitev posameznega vzorca pa 4–5 ur. Odstopanja se giblje v območju med ± 10 do $\pm 20\%$, srednje odstopanje srednje vrednosti pa med 0,06–0,65.

(Žel. zbornik 1967, št. 2, str. 131–136. Povzetek: A. Lečnik.)

Južni del soseske Javornik z bodočo rekonstruirano republiško cesto Ravne—Slovenj Gradec

Poleg nekaterih novogradenj na prostoru starega dela mesta se je razvila nova stanovanjska soseska na Čečovju, ki je sprejela ca. 2800 stanovalcev; tako je ob inventarizaciji leta 1961 živelo na Ravnah prek 5100 prebivalcev.

Po izgradnji Čečovja se je v zadnjih letih razmahnila stanovanjska gradnja na prostoru bivše gramoznice, kjer je predvidenih še ca. 190 stanovanj.

Urbanistični program mesta Ravne predvideva razvoj naselja v treh soseskah: soseska starega dela mesta, soseska Čečovja in soseska na Javorniku, v katero se vključuje individualna cona na Prežihovem vrhu in »Piglu« ter zazidava ob desnem bregu Suhe.

Soseska Javornik bo v končni fazi sprejela skupno z individualnimi gradnjami ca. 4000 prebivalcev. Če upoštevamo še zazidavo ob desnem bregu Suhe, pa še nadaljnjih 560.

Zazidalni načrt soseske na Javorniku predvideva poleg gradnje stanovanj še organizacijo ostalih funkcij, ki so za normalno življenje potrebne: osnovna preskrba, trgovine, obrtne delavnice, otroško varstvene ustanove, klubi, osemletka ter prostori za telesno in duševno rekreacijo.

Načrtovanje soseske na Javorniku se je razvijalo vzporedno z izdelavo ureditvenih načrtov za celotno mesto in je bilo izdelanih in preračunanih že več študij in zasnov, ki so po temeljitem preudarku ob sodelovanju projektnega biroja Komunaprojekt v Mariboru in urbanističnega biroja na Ravnah dali kot rezultat zazidalni načrt, ki poskuša biti še v zasnovi racionalen glede na potrebe novega časa (motorizacija, komunalna oprema itd.). Osnovna zamisel zazidalnega načrta je v tem, da kljub gosti zazidavi ostane v naselju še dovolj prostora za človeka, ki se hoče sprostiti. Napajalna cesta obkroži stanovanjsko naselje na robu javorniške planote. Prometnico spremlja niz stano-

Nekaj misli o rasti Raven

Stari Guštanj, ki se je stiskal v kotlini s svojimi slikovitimi ozkimi, strmimi in zvitimi ulicami, se je po vojni po zaslugi razvoja tovarne razrasel v dokaj močno naselje.

Guštanjčani si verjetno še v sanjah niso znali predstavljati, kaj vse bo zraslo na žitnih poljih in krompiriških v kratkem času 27 let. Če primerjamo stanovanjski standard prebivalstva iz dobe med obema vojnima z današnjim, vidimo ogromno razliko. Moramo priznati, da včasih ne cenimo dovolj tega, kar smo dosegli, ker čas prinaša vedno nove reči in te postanejo v vsakdanjem življenju že nepogrešljive.

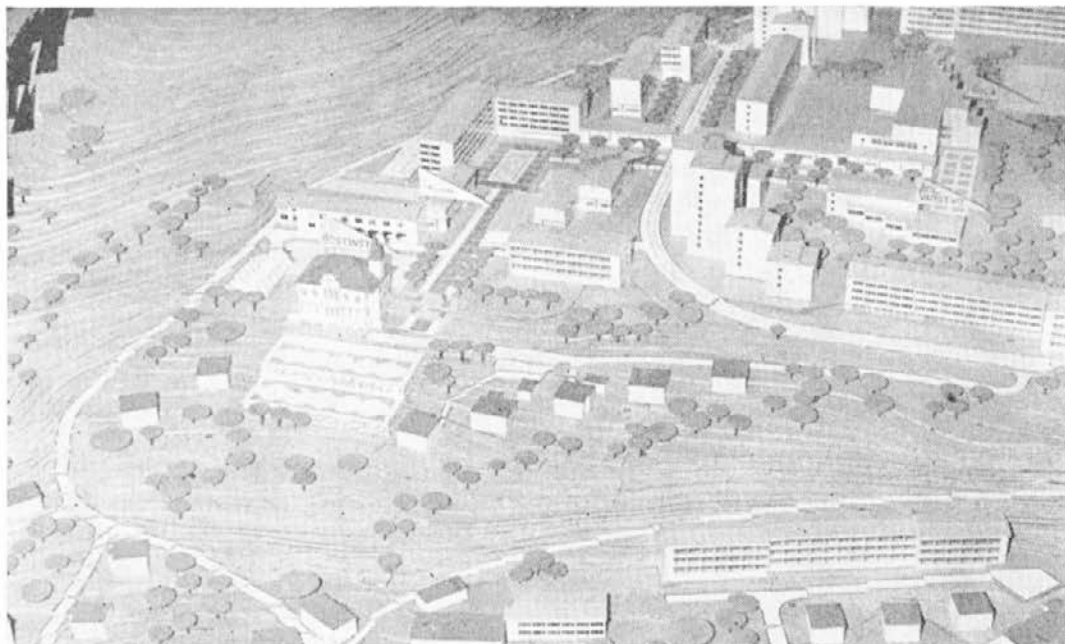
Zamislimo si stanovanjski blok brez vodovodne napeljave, suha stranišča na hodniku, ki jih uporablja več strank, stanovanje samo pa predstavlja kuhinja s spalnico, ki mora zadostovati za tri- pa tudi za osemčlansko družino. Vprašajmo se, kdo bi bil danes zadovoljen s takim stanovanjem? Pred 27 leti je bilo tako stanovanje normalno. Sanitarije z vodno odploko in urejeno kopalnico so premogla samo tri stanovanja na Ravnah, ostali pa so se umivali v lavorju in nosili vodo iz studenca.

Elektrika je bila samo za luč. Redki so bili radijski aparati in električni likalniki, da ne govorimo o električnih pečeh in štedilnikih.

Sedaj ko je čas, ki sem ga skiciral, že 27 let odmaknjen, je pravi škandal, če zmanjka vode samo za nekaj ur dnevno (zaradi popravila omrežja), pa se mora predstavnik komunalnega podjetja zagovarjati na zboru volivcev, ker ni na krajevno običajen način »po radiu« objavil, da ne bo vode od te do one ure.

Tempora mutantur et nos mutamur in illis (časi se spreminjajo in mi se spreminjamo z njimi), tako so rekli že stari Latinci in prav so imeli. Korenito so se spremenili pogoji življenja in tudi ljudje, ki so kovali čas.

Tempo življenja na Ravnah po vojni je bil izredno nagel in je stalno prehiteval plane in prognoze. Tovarna je rasla in z njo stanovanjsko naselje. Kljub izrednemu tempu stanovanjske gradnje je bilo stalno nekaj sto prošenj za dodelitev stanovanja, naslovljenih na komisijo v železarni, ki jim ni bilo mogoče ugoditi.

Severni del soseske na Javorniku, kjer se bo formiral njen center

vanjskih objektov. Vsi podaljški stanovanj se bodo razvijali na notranjo stran, kjer ostane prostor gradbeno nedotaknjen in bo intenzivno zazelenjen.

S tem dosežemo izolacijo prebivalca od prometa in povečamo intimnost naselja. Ob vhodu v sosesko na južni strani so v več nivojih grupirane garaže za osebne avtomobile, ki jih pogrešamo v starem delu Raven kakor tudi na Čečovju.

Kanalizacija, vodovod in električni kabli bodo položeni vzdolž servisne ceste, tako da ne bodo vplivali na organizacijo prostora v jedru naselja. V severnem delu soseske bo organiziran center okrog javorniškega gradu, kjer so predvidene trgovine, obrtne delavnice, gostišče in drugi javni objekti. V tem delu soseske je tudi osemletka in otroško varstvena ustanova.

Za ilustracijo naj navedemo še nekaj zazidalnih podatkov.

Celotna površina zazidave (Javornik in desni breg Suhe) meri ca. 20 ha; od tega od-

pade na zazidavo ob Suhi 3,5 ha. Na Javorniku je predvidenih 74.005 m² bruto etažnih površin, ob Suhi pa 15.555 m², od tega je 62.550 m² stanovanjskih površin (Javornik) ter 10.645 m² (ob Suhi).

Javornik bo sprejel 3122 prebivalcev, z vključitvijo individualnih con pa 4000.

Po stanovanjski izgradnji ob desnem bregu Suhe bo tu živelo še nadaljnjih 560 prebivalcev.

V tridesetletnem obdobju bi se naj Ravne razvile v mesto z 10.000 prebivalci. Strukturo naselja bi sestavljale tri stanovanjske soseske s samostojnimi oskrbovalnimi centri; v okviru starega dela mesta pa je predvidena ureditev mestnega centra z javnimi objekti. Srednjeveško mestno jedro nameravamo aktivirati za poslovne in trgovske namene, tako da bo na stikališču treh stanovanjskih sosesk življenje utripalo živahneje kot v preteklih letih.

Franc Mezner, dipl. inž. arh.

Poklicno usmerjanje in prosvetljevanje

Z ustanovitvijo Komunalnega zavoda za zaposlovanje Velenje v februarju 1966 je doživela služba poklicnega usmerjanja (PU) svoj organizacijski, kadrovski in vsebinski preporod.

Organizacijsko obstaja enotna služba za PU v okviru zavoda z dvema delovnimi enotama: za občine Mozirje, Velenje in Slovenj Gradec s sedežem v Velenju in za občine Dravograd, Ravne na Koroškem in Radlje ob Dravi s sedežem na izpostavi v Dravogradu. Za celotno področje dela obstaja enoten program poklicnega prosvetljevanja in usmerjanja, ustrezen strokovni team ter komisije za PU na šolah s poverjeniki. Pri Komunalnem zavodu za zaposlovanje Velenje je tudi komisija za PU kot družbeni organ, ki pripravlja gradivo in predloge za skupščino komunalne skupnosti. Prek analitične službe, službe zaposlovanja in evidenčne službe pa se služba PU povezuje še z gospodarskimi organizacijami, občinskimi skupščinami in drugimi družbenimi forumi.

Kadrovska zasedba obsega po kvalifikacijah strokovne kadre v naslednjem sestavu: psihologa s fakultetno izobrazbo, inženirja za organizacijo dela in pedagoga. Ta zasedba, čeprav ne še idealna, omogoča delovanje poklicne posvetovalnice v Velenju in Dravogradu ter povezovanje obeh z zdravniki specialisti za medicino dela v Velenju, Ravnah na Koroškem in Slovenj Gradcu.

Delo službe PU obsega:

— strokovno izpopolnjevanje poverjenikov za PU na šolah s seminarji, posveti in posebnimi razgovori ter literaturo;

— prosvetljevanje in informiranje mladine prek neposrednih sodelavcev za PU s predavanji učencem in staršem, predvajanjem filmov, ekskurzijami, natečaji za razne naloge s poklicno tematiko, nadalje z jema razstave, tekmovanja, roditeljske sestanke, individualne razgovore s starši in učenci ter s posredovanjem filmskega gradiva in raznih drugih virov informacije šol-

lam. Podobno delo opravljajo tudi učni kadri na šolah z učno vzgojnim procesom kot tudi z drugimi dejavnostmi. V prosvetljevanje pa se vključujejo tudi razni strokovnjaki iz proizvodnje s svojimi predavanji in razgovori z učenci;

— ugotavljanje poklicnih želja, odločitev in poklicnih realizacij prek raznih anket ter analiziranje ter praktično reševanje le-teh;

— zbiranje podatkov o vpisih v šole II. stopnje, vključevanju v uk in zaposlitev ter ugotavljanje sposobnosti učencev s sondažnimi testiranjem v zaključnih razredih osemletk, testiranj v I. in IV. letnikih gimnazij in prek individualnih obravnav v poklicni posvetovalnici ali skupinskih testiranj pri posameznih podjetjih.

Služba PU odslej ni več le služba za zaposlovanje mladine, temveč mentor in pomočnik kandidatom za bodoči poklic ter osebju vzgojno izobraževalnih ustanov, tj. osnovni šoli in šolam II. stopnje, celo absolventom višjih in visokih šol ter staršem. Posebno pozornost posveča osnovni šoli, zlasti učencem 7. in 8. razredov, samostojnih in podružničnih šol ali zunanjih oddelkov, h katerim se služba PU obrača neposredno s svojim programom ali posredno prek šolskih programov. Osnovno delo vzgojno izobraževalne ustanove, tj. osnovne šole, obsega zlasti poklicno vzgojo prek celotnega učno vzgojnega procesa. Poklicna tematika se vnaša kot moralna, estetska, intelektualna, fizična in politehniška v učne načrte vseh predmetov od prvega do osmega razreda na centralnih in podružničnih šolah. Dodatno delo, ki ga opravlja šola prek poverjenikov, komisij in razrednih zborov, pa so razne doslej znane oblike dela — predvajanje filmov, ogledi domačih podjetij, razne domače naloge s poklicno tematiko, tehnični krožki, razna tekmovanja ipd., odvisno od delovnih programov šol in njihovega razumevanja za probleme svojih učencev pri izbiri poklica. V tej zvezi naj poudarimo dejstvo, da je uspeh poklicne vzgoje kot celote, širina programa in uspešnost izvajanja tega programa bodisi prek sodelavcev za PU bodisi prek pedagogov šol izključno odvisen od pedagoških vodij in upraviteljev šol, saj od njihove podpore in široke pedagoške razgledanosti zavisi vse ostalo. V praksi se je doslej že dostikrat pokazalo, da naletijo mnogi poverjeniki na veliko nerazumevanje za to dejavnost ravno pri ljudeh, ki bi morali prvi začititi pedagoško potrebo po poklicni vzgoji in jo osvojiti kot lastno potrebo. Prav tako ne smemo pri tem spregledati vloge strokovne pedagoške službe pri zavodih za prosvetno in pedagoško službo v Celju in Dravogradu, ki lahko prek aktivov upraviteljev in ostalih aktivov ter pregledov učnih načrtov in delovnih planov šol veliko prispeva k boljši praksi šol in pedagoški odgovornosti posameznikov.

Zaradi pravočasnega prebujanja otrokovi nagnenosti in poklicnih interesov, poglobljanja poklicne vzgoje zlasti v fazi informiranja učencev in staršev z možnostmi vključevanja v zaposlitev in strokovno izobraževanje tudi glede na otrokove interese in sposobnosti smo konsolidirali to službo pri zavodu in razširili mrežo faktorjev, ki lahko odločilno nastopijo pri poklicnem prosvetljevanju in usmerjanju, čeprav še vedno ni zadostne podpore zakonodajalca, skupščin, delodajalcev in raznih zavodov.

Bolniki in zdravstveno strežno osebje v črnski bolnišnici leta 1926. Sedi tretji od leve proti desni zdravnik dr. Simon Hohenwarther

Ne glede na razne težave sta komisija za PU pri Komunalnem zavodu za zaposlovanje Velenje in skupščina komunalne skupnosti KZZ Velenje sprejeli in potrdili obsežen program dela.

Med šolskim letom je glede na program zavoda in šol poklicni svetovalec izvedel predavanji s temo »Kaj moram vedeti, preden si izberem poklic« in »Zahteve posameznih poklicnih območij«. Teh predavanj je bilo 35 s 3475 udeleženci.

V zvezi s kadrovanjem v vojaške poklice so bila na iniciativo vojaških organov izvedena predavanja in osebni stiki z učenci. Takšnih predavanj in srečanj je bilo 7 s 470 udeleženci.

Roditeljske sestanke so sklicevale šole in nanje vabile strokovne delavce zavoda. Vsebinsko teh je bila posvečena predvsem problematiki poklicne vzgoje doma in v šoli, pogojem šolanja, možnostim vključevanja v uk in zaposlitve. Udeležba na teh sestankih je bila zelo dobra, zlasti še zato, ker so bili ti sestanki aktualni. Stiki s starši so se prek teh sestankov poglobili in smo verjetno zaradi tega tudi beležili večji obisk staršev in otrok v poklicni posvetovalnici. Teh sestankov je bilo 18 s 1020 udeleženci.

Predvajanje filmov za učence so opravili poklicni svetovalci na 17 šolah skupno z rednimi predavanji za učence. Na ta način si je ogledalo film »Izbiram si poklic« in »Poklici v proizvodnih procesih« 1675 učencev. Poleg tega so si šole izposojale tudi druge filme in diafilme, ki so jih same prikazovale učencem ob pravilnem pojasnjevanju. Na ta način si je 8 šol izposodilo za samostojno predvajanje 23 filmov in ca. 100 diafilmov. Škoda pa je v tem, da mnoge šole ne izkoriščajo razpoložljivih sredstev za prosvetljevanje učencev, ki jim jih nudi naš zavod, kot ne izkoriščajo tudi možnosti brezplačnih predavanj strokovnih delavcev zavoda.

KZZ Velenje je razpisal tudi ekskurzije v gospodarske organizacije izven domačega kraja in v ta namen odobril znesek 10 N din na učenca, stroške dnevnice za pedagoge pa je prepustil šolam. Za odobritev sredstev je

zavod zahteval načrt ekskurzije, predračun in poročilo o izvedbi ekskurzije. Kljub obširnemu razpisu pa niso vse šole izkoristile te možnosti. Ekskurzija je bila namenjena vsem 8. razredom centralnih, podružničnih ali manjših samostojnih šol, tako da smo določili, katera šola sodeluje z drugo pri ekskurziji. Sedem šol ni organiziralo ekskurzije, medtem ko jo je izvedlo 21 šol s 1161 učenci in 52 pedagogi.

KZZ Velenje je razpisal v tem šolskem letu tudi konkurzno nalogo s poklicno tematiko za učence 7. in 8. razredov. Po ena naloga iz vsakega 7. in 8. razreda popolne osemletke je bila nagrajena s knjižno nagrado. Namen tega konkurza je bil aktiviranje mladine za poklicne probleme. Šole so obravnavale poklicno tematiko prek pouka ali prek raznih predavanj, s predvajanjem filmov in diafilmov ter z drugimi viri informacij o poklicih, učenci pa so na podlagi teh znanj ter na podlagi lastnega razmišljanja napisali nalogo. Po pet najboljših nalog iz vsakega razreda je prejel zavod in od njih po eno nagradil. Na ta način je sodelovalo prek 1000 učencev v konkurzu. V oceno je zavod prejel 346 nalog, nagradil pa je 81 izmed njih. Konkurza se niso udeležile vse šole.

V šolskem letu 1966/67 sta bili izvedeni dve anketirani učencev, ki so obiskovali osnovno šolo 8., 9. ali 10. leto na centralni ali podružnični šoli. Prva anketa je bila izvedena jeseni in je pokazala predvsem poklicne želje in osnovno poznavanje otroka za kasnejše delo v poklicni posvetovalnici. Ta anketa je vsebovala tudi podatke pedagogov o učenem uspehu, zdravstvenem stanju in ostalih indikacijah učencev. Druga anketa, ki je bila izvedena spomladi, pa je pokazala poklicne odločitve učencev. Razlika med poklicno željo in odločitvijo je očitna, saj odraža konkretnije stanje otroka, ki pod vplivom poklicne vzgoje, zaključevanja osnovnega šolanja in temeljitih razprav v družini išče svojo prihodnost. Pri odločitvah za poklic se odražajo še mnoga idealizirana hotenja, nestvarne odločitve, pa tudi pomanjkljivo poznavanje pogojev

za dosego posameznih poklicev kot tudi neusklajenost s potrebami gospodarstva in možnostmi posameznikov tako glede učnega uspeha, finančnih sredstev, stanovanj ipd. Podatki o poklicni realizaciji kažejo najbolj verno podobo o tem, da obstaja precejšnja korelacija med željami, odločitvami, možnostmi ter sposobnostmi.

Propagandni in informativni material so šole dobivale tudi v tem šolskem letu v naslednjih oblikah:

- letaki in razpisi za vse vrste vojaških šol in za kadetske šole,
- razne brošure, prospekti,
- razpisi prostih učnih mest, vpisi v šole II. stopnje,
- knjige »Pregled strokovnih šol« in »Medicina poklicnega usmerjanja« ter razni drugi viri, primerni za gradivo pri pouku in delu PU,
- vse šole še vedno prejemajo brezplačno časopis »Čovjek i zanimanje«,
- vse šole so prejele gradivo za učne načrte, referate o vlogi šole pri PU ter razna obvestila.

Vsem šolam je bilo naročeno, da organizirajo kotičke za poklicno usmerjanje, prek katerih se učenci seznanjajo s propagandnim in informativnim gradivom, medtem ko naj knjige postanejo inventarizirani predmeti šolske knjižnice.

Strokovni sodelavci za PU našega zavoda so opravili testiranje na vseh popolnih osemletkah na področju našega zavoda, in sicer so zajeli 41 oddelkov s 1239 učenci.

KZZ Velenje je podprl prizadevanje ZPPS Dravograd pri tekmovanju mladih tehnikov s svojim patronatom in finančno pomočjo pri organizaciji tekmovanja.

Sodelovanje našega zavoda z raznimi prosvetnimi institucijami je bilo dokaj šibko kljub medsebojnemu stikom in razgovorom.

Komunalni zavod za zaposlovanje Velenje se vsem poverjenikom za PZ zahvaljuje za njihovo preteklo delo. Poklicno usmerjanje, gledano z najširšega aspekta, ima široko področje dela. Vanj je potrebno tudi v bodoče še temeljiteje poseči ne samo v poklicni posvetovalnici, temveč tudi v šolah, in sicer tako, da bodo osnova pouk in aktivnost, ki jih lahko opravi šola sama ali pa to stori ob pomoči strokovne službe za PU. Želimo, da šolska vodstva, učiteljski zbori in pedagoški delavci široko odpro vrata poklicni vzgoji mladine, tj. poklicnemu prosvetljevanju in informiranju ter oblikovanju značaja. S tem bodo šole odpravile občutek zaprtosti. Ta se je namreč v preteklosti kazal na posameznih šolah in zaradi posameznih subjektivnih odnosov do tega vprašanja poklicna vzgoja ni žela večjega uspeha.

Strokovna služba za PU želi še naprej tesno sodelovati s šolami, poverjeniki in komisijami za PU, posebej pa še s šolskimi vodstvi zaradi načrtovanja, izvajanja in analiziranja skupnega dela ter uspehov tega dela na področju poklicnega usmerjanja.

VKLJUČEVANJE MLADINE

Evidenca o vključevanju mladine, ki zapuša vsako leto osnovne, poklicne in srednje šole, je problematična zaradi tega, ker se navadno podatki šol, občinskih skupščin, gospodarskih organizacij, zavoda za zapo-

slovanje in zavoda za socialno zavarovanje ne ujemajo. Tega so po vsej verjetnosti krivi neizdelani koncepti prijavljanja in odjavljanja prostih in zasedenih učnih mest zlasti v zasebni obrti in družbenem sektorju. Splošna ugotovitev je, da razpisi raznih delodajalcev izkazujejo manjše število prostih učnih mest, kot se potem izkazujejo v pregledu sklenjenih učnih pogodb, kar pomeni, da je iz teh podatkov razvidno slabše zasedanje prijavljenih prostih učnih mest in večje zasedanje učnih mest, ki jih delodajalci niso razpisovali. Zaradi tega je težje dajati primerjave o prostih in zasedenih učnih mestih, ker bi ta primerjava tudi ne pokazala realnega stanja. Vsi podatki odsekov za delo pri občinskih skupščinah pa ne zajemajo vseh učencev, vključenih v gospodarstvo, ker mnogi delodajalci ali šole sklepajo štipendijske pogodbe, ki pa se ne evidentirajo na občinah. Kolikor toliko realno stanje bi bilo možno ugotoviti na podlagi vpisov v vse poklicne šole tudi izven območja Komunalnega zavoda za zaposlovanje Velenje in te podatke primerjati na komunalnih zavodih za socialno zavarovanje. Na ta način bi bilo ugotovljeno število mladine, vključene v gospodarstvo na območju našega zavoda. Tako bi bilo končno možno tudi dobiti razliko vključenih izven zavoda, na isti način pa bi dobili pregled vključenih v srednje šole tudi izven zavoda. Mnogo lažje bi se na podlagi takih podatkov dobila vernejša podoba ne vključene mladine. Največ mladine se je po podatkih osnovnih šol vključilo v strokovno izobraževanje in izučevanje posameznih poklicev, nadaljevanje osnovnega šolanja, v zaposlitev v obrti, industriji in na kmetijah. Razlika, ki obstaja od skupnega števila vseh učencev, kaže na število učencev, ki so ostali doma ali pa zanje ni znanih podatkov.

Po podatkih osnovnih šol je v šolskem letu 1966/67 zaključilo šolanje 8., 9. ali 10. šolsko leto v kateremkoli razredu centralnih in podružničnih šol naslednje število učencev, ločeno od 1. do 7. in 8. razreda:

Občina	1.—7. razr.	8. razr.	Skupaj
Dravograd	72	89	161
Mozirje	87	166	253
Radlje	221	250	461
Ravne	254	354	608
Slovenj Gradec	138	198	336
Velenje	206	363	569
Skupaj	978	1420	2398

Na zahtevo Komunalnega zavoda za zaposlovanje Velenje so osnovne šole pripravile pregled poklicne realizacije svojih učencev. Od 2398 vpisanih učencev so poslale podatke za 2278 učencev. Razlika 120 učencev pomeni, da šole niso zajele vseh učencev v nižjih razredih svojih šol ali učencev podružničnih šol.

V uk in poklicne šole so se po teh podatkih vključili samo učenci z dokončano osnovno šolo. V okviru KZZ Velenje so se vključili 204 učenci, ki obiskujejo naslednje poklicne šole:

Rudarski šolski center v Velenju	96
Izobraževalni center Ravne na Kor.	87
Rudarska šola Mežica	21
Skupaj 204 ali 66,9%	

V okviru teh šol so tudi učenci izven območja KZZ Velenje, in sicer:

Rudarski šolski center Velenje 97

Izobraževalni center Ravne na Kor. 4

Skupaj 101 ali 33,1% od vpisanih učencev. Za razne vrste poklicev, ki se jih učenci učijo na našem področju, nimamo poklicnih šol, zato ne moremo dati primerjave predvsem zaradi tega, ker nismo uspeli dobiti podatkov iz raznih šolskih centrov v Mariboru, Celju, Ljubljani in drugod. To so predvsem trgovski, gostinski, gradbeni poklici ter uslužnostne in druge obrti, za katere na našem območju ni ustreznih poklicnih šol.

Učnih pogodb niso realizirali vsi na našem območju vključeni učenci, saj se sklepajo tudi štipendijske pogodbe, ki pa jih občinske skupščine ne registrirajo. Navajamo podatke o realiziranih učnih pogodbah po posameznih občinah, ki so bile sklenjene na našem področju od 1. 1. 1967 do 30. 9. 1967:

Dravograd	11 m + 5 ž = 16
Radlje ob Dravi	46 m + 9 ž = 55
Ravne na Koroškem	27 m + 16 ž = 43
Slovenj Gradec	19 m + 30 ž = 49

Poklicne šole so vpisale:

199 m + 5 ž = 204 uč. iz območja KZZ Velenje in

101 m + 0 ž = 101 učenec izven območja KZZ Velenje

Zanimivi so tudi podatki o vključitvi v posamezne poklice za generacijo učencev, ki je v šolskem letu 1966/67 končala 8. razred osnovne šole:

— ključavničar	97 m + 0 ž = 97
— prodajalec	20 m + 57 ž = 77
— natakar	12 m + 45 ž = 57
— rudar	54 m + 0 ž = 54
— mehanik	24 m + 0 ž = 24
— avtomehanik	23 m + 0 ž = 23
— šivilja	0 m + 23 ž = 23
— administrator	0 m + 18 ž = 18
— električar	16 m + 0 ž = 16
— mizar	12 m + 0 ž = 12
— frizer	0 m + 12 ž = 12
— kuharica	4 m + 7 ž = 11
— orodjar	7 m + 0 ž = 7
— klepar	7 m + 0 ž = 7

itd.

Učenci z našega področja so se v letošnjem letu vključevali v naslednje poklicne šole: MIŠ Ravne, RŠC Velenje, IRS Mežica, administrativna šola Maribor, gostinska šola Celje in Maribor, EGS Maribor, ZIS Maribor, IKŠ Maribor, vrtnarska šola Medlog, sadj.-vin. šola Svečina, nižja kmetijska šola Šentjur pri Celju, PTT šola Ljubljana, grafična šola Ljubljana, šola za zdravstvene delavce Ljubljana, prometna šola in nižja gozdarska šola v Radljah ipd.

Na območju KZZ Velenje so vpisale srednje šole naslednje število dijakov:

— gimnazija Velenje	19 m + 46 ž = 65
— gimnazija Ravne/K.	31 m + 86 ž = 117
in 2 ž izven KZZ Velenje	
— ESS Slov. Gradec	5 m + 51 ž = 56
Skupaj	55 m + 183 ž = 238 ali 53,73%

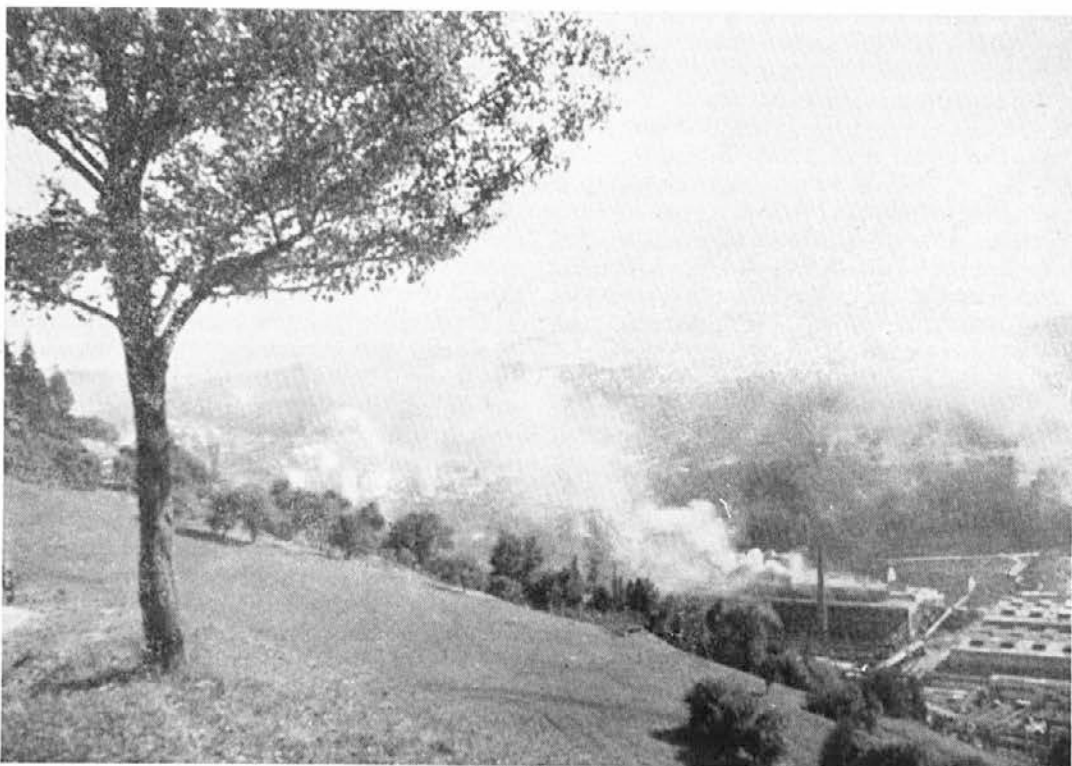
vseh učencev, ki so se vpisali v srednje šole z našega področja ter 2 ž izven KZZ Velenje.

V srednje šole pa se je po podatkih osnovnih šol vključilo 443 absolventov osnovnih šol, kar pomeni, da se je razlika 205 učencev ali 46,27% vključila v srednje šole v Mariboru, Celju, Ljubljani in drugod. Kapacitete srednjih šol zajemajo v tem vključevanju le 238 učencev ali 53,73% vseh, ki se šolajo na srednjih šolah z našega področja.

Srednje šole, ki jih obiskujejo kjer koli učenci z našega področja, so:

gimnazije	58 m + 137 ž = 195
srednje tehn. šole	
(z gradb. elektro)	54 m + 14 ž = 68
ekonomske šole	5 m + 49 ž = 54
pedag. gimnazije	2 m + 23 ž = 25
kemična tehn. Ruše	8 m + 13 ž = 21
srednja medicinska šola	0 m + 16 ž = 16
srednja kmet. šola	9 m + 5 ž = 14
srednja vzgoj. šola	0 m + 9 ž = 9
vojaška šola	9 m + 0 ž = 9
kadetska miličn. šola	6 m + 0 ž = 6
zobotehn. šola	2 m + 4 ž = 6
srednja gozdar. šola	4 m + 2 ž = 6

Posamezniki pa so se vključili še v tekstilno, srednjo gostinsko, farmacevtsko, srednjo glasbeno, pomorsko šolo, šolo za sani-

Naše Ravne

Foto: F. Kamnik

Mehka pot

tarne ali šolo za veterinarske tehnike, DIF Maribor in bogoslovje.

Primerjava vključitve v poklicne in srednje šole na našem območju kaže, da se je v te šole vključilo $245\text{ m} + 188\text{ ž} = 433$ učencev ali 81,1% ter 103 učenci ali 18,9% z območja izven našega zavoda. Razmerje med industrijskimi in srednjimi šolami na našem območju pa je v korist prvih 55,9% in 44,04% v korist srednjih šol.

Primerjava po občinah kaže, kako so učenci izkoristili šole na svojem območju:

— Dravograd	16 m + 19 ž =	35
— Radlje o. Dravi	9 m + 15 ž =	24
— Slov. Gradec	35 m + 35 ž =	70
— Ravne/Kor.	93 m + 65 ž =	158

Splošni problem vključitve pa obstaja v resnici za učence, ki niso uspešno dokončali obvezne šole, saj je po naših podatkih 978 učencev ali 31,1% vseh, ki so v šolskem letu 1966/67 obiskovali osnovno šolo in je iz podatkov razvidno, da je uspešno zaključilo osnovno šolo le 1420 učencev ali 68,9%.

Na kmetijah ostaja relativno dovolj učencev, ki nameravajo prevzeti posestva in se poklicno ukvarjati s kmetijstvom. Problem tega vključevanja je še vedno, da ostajajo na kmetijah povečini učenci z nedokončano osnovno šolo ali učenci s slabšimi učnimi uspehi oziroma učenci, ki po mnenju staršev niso sposobni za uk ali šolanje. V šolskem letu 1966/67 je po teh podatkih ostalo na kmetijah 74 učencev z nedokončano osnovno šolo in 66 učencev z dovršeno osnovno šolo. Številčni podatki o teh učencih pa ne povedo, da gre v teh podatkih le za majhen del tistih učencev, ki so obiskovali osnovno šolo v centru, in so to povečini učenci obronkih, manj zahtevnih šol.

Problem ne vključevanja mladine ponovno izbija na dan, kljub temu da je bilo videti ob vključevanju, da teh problemov v večjem obsegu ne bo. Ob poznavanju problematike vključevanja se nam vseeno vsiljuje vprašanje: »Zakaj učenci v celoti ne zasedajo učnih mest, ki so na razpolago v posameznih krajih?« Po vsej verjetnosti še ni zadostne poklicne prosvetljenosti in informiranosti staršev in učencev in se še

vedno gledajo poklici dimnikarja, kovača, zidarja ipd. z nepravde plat, zato se jih vrednoti napačno, velikokrat pa so zahteve in ambicije posameznikov tudi prispevale k ne vključitvi učenca v uk, šolo ali zaposlitev. Vzrok za ne vključitev pa je tudi v pomanjkanju pravočasnih razpisov delodajalcev in njihovih nestalnih in pomanjkljivih proizvodnih programov.

Seveda je problem vključitve za dekleta še težji na našem področju, ker je primarna dejavnost metalurgija in rudarstvo, medtem ko sekundarne in terciarne dejavnosti ne vsebujejo toliko delovnih mest, kot je zanje povpraševanje. Ta problem bo ostajal še dalj časa. Na široko se odpira tudi problem vključevanja fizično in mentalno prizadete mladine.

Pod »še ne vemo« smo uvrstili podatke šol o 112 učencih, za katere ni bilo mogoče ugotoviti, kje se nahajajo. Od šol prav tako nismo prejeli podatkov še za 120 učencev, skupno torej 232 učencev. Za vse te učence trenutno ni znana vključitev. Če upoštevamo, da gre povečini za učence nižjih razredov centralnih in podružničnih šol, lahko trdimo, da je večina teh ostala doma ne vključena in bo v bližnji bodočnosti postala iskalec ustrezne zaposlitve. Na ta način vidimo, da 700 učencev še nima zaposlitve po končani šoli ali ca. 30% celotne generacije.

Zakon o osnovni šoli omogoča šolanje tudi 9. oziroma 10. šolsko leto učenecem, ki še niso dopolnili 17. leta starosti. Učenci, ki še niso dosegli 15. leta starosti do konca šolskega leta, a so že izpolnili šolsko obveznost, razreda pa niso izdelali, so dolžni po zakonu nadaljevati z obveznim šolanjem prihodnje šolske leto.

Ob doslednem uveljavljanju teh zakonitih načel in razumevanju šolskih vodstev prav zaradi poklicnih vključitev bi marsikateremu učenec omogočili vzgojno varstvo in solidnejšo pripravo na poklic. Od 978 učencev, ki so zaključili šolsko obveznost v nižjih razredih ali so izdelali 8. razred z neuspehom, nadaljuje osnovno šolo 9. ali 10. šolsko leto le 372 učencev ali 37,9%. Na ta način ostaja 606 učencev ali 62,1% brez višje osnovnošolske izobrazbe.

POKLICNA POSVETOVALNICA

Ena izmed faz dela pri PU je psihološko svetovanje, ki poteka v poklicni posvetovalnici. Poklicna posvetovalnica pomaga mladini na osnovi psihološkega in zdravniškega pregleda ter na osnovi ostalih podatkov pri izbiri poklica. Poleg tega zasleduje in preverja uspeh svetovanih kandidatov na delovnem oziroma učnem mestu, sodeluje s starši ter šolo pri seznanjanju z zahtevami raznih poklicev ter z možnostmi za zaposlitev. V poklicni posvetovalnici bi moral delati celoten team strokovnjakov: psiholog, zdravnik, poklicni svetovalec, socialni delavec in pedagog. Pri svojem delu bi morala poklicna posvetovalnica še nujno sodelovati z ostalimi strokovnimi službami na zavodu, s splošno izobraževalnimi ustanovami in strokovnimi šolami, z ustanovami, ki se ukvarjajo s prosvetnimi vprašanji, in z ustanovami, ki se ukvarjajo s poklicno rehabilitacijo in prekvalifikacijo mladine in odraslih ter z družbeno političnimi organizacijami.

V sklopu našega zavoda imamo organizirani dve poklicni posvetovalnici: ena v Velenju, ki dela na območju velenjske, mozirske in slovenjegraške občine, ter druga v Dravogradu, ki dela na območju dravograj-ske, ravenske in radeljske občine. Žal pa naši poklicni posvetovalnici še nimata želenega strokovnega tima, kar je pač povezano z objektivnimi finančnimi pogoji. Tako v Velenju kot v Dravogradu imamo v poklicni posvetovalnici zaposlena samo psihologa in poklicna svetovalca. Tako majhna zasedba v poklicnih posvetovalnicah otežkoča delo, ker se ne morejo uspešno reševati vsi problemi, ki se pojavljajo pri poklicnem usmerjanju. Problematika, ki jo obravnavajo poklicne posvetovalnice, je široka, odgovorna in daljnosežna.

V naše poklicne posvetovalnice se prijavlja predvsem mladina, ki pri odločanju za poklic naleti na težave. Ta mladina išče pri nas strokovno pomoč iz najrazličnejših vzrokov — sami se ne morejo odločiti za bodoči poklic ali nadaljnje šolanje, nihajo med izbiro večjega števila poklicev, ne zapajo dovolj sami vase, njihova izbira poklica se ne sklada z željami staršev, imajo materialne težave ali pa njihova šolska izobrazba ne ustreza zahtevam izbranega poklica.

Naše poklicne posvetovalnice obravnavajo tudi primere fizično ali mentalno prizadete mladine, ki išče pomoč.

Strokovno pomoč iščejo v mnogih primerih tudi starši, navadno iz istih vzrokov, ki smo jih prej navedli pri mladini — predvsem pa zaradi materialnih težav, ki jim otežkočajo ali celo onemogočajo vključevati otroke v nadaljnje šolanje ali poklice, ki so si jih izbrali.

Največ kandidatov prihaja v poklicne posvetovalnice na lastno željo. Praksa pa je pokazala potrebo, da šole dostavljajo poklicni posvetovalnici sezname tistih učencev, za katere menijo, da so potrebni še dodatne strokovne obravnave in svetovanja. Te kandidate pismeno vabimo v poklicne posvetovalnice in z njimi opravimo ustrezen postopek.

V nekaj primerih smo sodelovali tudi z gospodarskimi organizacijami, tako da smo nudili strokovno pomoč pri izbiri njihovega vajenskega kadra. Strokovni sodelavci za poklicno usmerjanje so izvedli na vseh osemletkah z območja komunalnega zavoda za zaposlovanje Velenje testiranje učencev, ki so v šolskem letu 1966/67 obiskovali 8. razred. Izbrali smo malo baterijo testov, sestavljeno iz inteligentnostnega testa in štirih testov specialnih sposobnosti. Za izvedbo testiranja smo se odločili predvsem zato, da bi lahko ugotovili sposobnosti in kvaliteto mladine, ki se je letos vključila v razne šole in poklice, in pa zato, da jim lahko kasneje, ko v poklicni posvetovalnici iščejo pomoč ali kakršenkoli nasvet, bolj objektivno in realno pomagamo s svetovanji. Tako smo prišli pri sistematičnem, strokovno organiziranem postopku do objektivnih podatkov o sposobnostih in kvalitetah mladine v zadnjem letu obveznega šolanja. Te podatke smo v primerni obliki posredovali tudi šolam na sestankih razrednih učiteljskih zborov. S tem smo omogočili šolam, da na osnovi svojih podatkov o učencih in na osnovi poznavanja mladine ter na osnovi podatkov poklicne posvetovalnice učitelji sami čimbolj realno in objektivno usmer-

jajo otroke v poklice oziroma nadaljnje šolanje. Naloga poklicne posvetovalnice je, da nudi vsakemu otroku pomoč pri izbiri bodočega poklica. Omogoča mu, da spozna svoje interese, nagnjenja, umske sposobnosti, spretnosti in posebne lastnosti, ki jih mora uskladiti z zahtevami izbranega poklica. Torej mu poklicna posvetovalnica nudi pomoč pri izbiri poklica, tako da kandidat spozna samega sebe, zahteve poklica in se na osnovi tega poznavanja popolnoma samostojno in svobodno odloči, kateri poklic si bo izbral.

O vsakem kandidatu, ki pride po strokovno pomoč, skuša poklicna posvetovalnica zbrati čimveč podatkov. Te podatke lahko dobi od samega kandidata, staršev, šole, gospodarske organizacije, delodajalca in zdravnika. Ti podatki dajejo vpogled v razmere in pogoje, v katerih kandidat živi.

Glede na to, da smo že jeseni leta 1966 izvedli po vseh popolno organiziranih osemletkah testiranje, nam je bilo delo pri individualnih psiholoških obravnavah olajšano, saj smo po obdelavi testnih rezultatov dobili osnovne podatke o splošnih umskih sposobnostih in določenih specialnih sposobnostih za vse učence 8. razredov na področju našega zavoda. Tudi podatki anketiranja iz leta 1966 in 1967 so služili kot osnova za naše predhodno poznavanje kandidatovih poklicnih želja. Tako smo že prej zbrali osnovne podatke o vseh učencih ter jih dopolnili še s podatki o učnih uspehih, ki so jih posredovale vse šole. Na ta način smo dosti lažje pristopili k individualnim psihološkim obravnavam.

OBISKI V POKLICNIH POSVETOVALNICAH

V obeh poklicnih posvetovalnicah na območju zavoda je v letošnjem letu, to je od 1. januarja 1967 do konca septembra, iskalo strokovno pomoč pri izbiri poklica 315 kandidatov, ki so zaključevali ali že zaključili šolsko obveznost v kateremkoli razredu osnovne ali srednje šole.

V poklicni posvetovalnici Dravograd je iskalo pomoč pri odločanju v poklice ali šolanje 150 otrok. S 110 kandidati smo vodili razgovore, jim nudili informacije o zahtevah izbranega poklica, o pogojih vpisa v šole 2. stopnje in jim istočasno še na osnovi podatkov, dobljenih pri testiranju po šolah, svetovali pri poklicni odločitvi. Izvršili smo tudi 23 individualnih psiholoških obravnav. Profesionalni nasvet je iskalo v poklicni posvetovalnici Dravograd 17 otrok, ki so tako ali drugače fizično ali mentalno prizadeti (okvara srca 5, okvara roke 3, slab vid 2, sladkorna bolezen 2, gluhost 1, okvarjena hrbtenica 1, kombinirane motnje 2, mentalna prizadetost 2). V vseh teh primerih smo sodelovali tudi z zdravniki-pediatrji, pri katerih so se ti otroci zdravili. V poklicni posvetovalnici Dravograd smo zabeležili tudi obisk 21 staršev, ki so prišli na razgovor zaradi izbire poklica njihovih otrok.

SODELOVANJE S ŠOLAMI

Obe poklicni posvetovalnici sta tudi sodelovali z vsemi osemletkami na našem področju ter z gimnazijo Velenje in gimnazijo Ravne na Koroškem. Na vseh popolnih osemletkah s področja našega zavoda smo

Tako smo pozdravili slovenske knjižničarje

testirali 1239 učencev, ki so v šolskem letu 1966/67 obiskovali 8. razred osnovne šole. Poleg tega je bilo na gimnaziji v Velenju testiranih v 1. letniku 65 dijakov, medtem ko je bilo v 1. letniku gimnazije na Ravnah na Koroškem testiranih 119 dijakov, v 4. letniku pa 78 dijakov. Pri tej populaciji smo uporabili malo baterijo testov, sestavljeno iz enega inteligentnostnega testa in nekaj testov specialnih sposobnosti. Poleg tega smo pri vseh maturantih gimnazije aplicirali tudi Bellov vprašalnik. Vsa ta testiranja smo po šolah izvedli od oktobra 1966 do konca januarja 1967.

V marcu 1967 smo organizirali po vseh šolah in v obeh gimnazijah sestanke z učiteljskimi oziroma profsorskimi razrednimi zbori, kjer smo jih seznanili z dosežki mladine na posameznih testnih preizkušnjah. S to obliko sodelovanja zavoda in šol smo dosegli to, da so pedagogi bolj objektivno, realno in smotrno usmerjali učence v poklice, nadaljnje šolanje ali zaposlitev. Poudariti pa moramo, da je sodelovanje s šolami s svojim posredovanjem pri šolah omogočil Zavod za prosvetno-pedagoško službo, saj smo prek njega naleteli pri vodstvih šol na razumevanje. Na ta način smo uspeli dobiti na razpolago šolski dan, ki smo ga uporabili za testiranje.

V lanskem šolskem letu je Republiški zavod za zaposlovanje prvič razpisal štipendije za nadarjene učence iz vrst delavske in kmečke mladine. Štipendije so namenjene absolventom osnovnih, višjih srednjih šol in rednim dijakom ter študentom vseh šol in smeri. Vse šole so bile obveščene o tem razpisu, vendar niso bili ali vsaj ne pravočasno povsod obveščeni kandidati o teh razpisih. Na naš zavod se je prijavilo v tem letu le 17 kandidatov za te štipendije. Od tega števila je poklicna posvetovalnica v Velenju obravnavala 5 kandidatov, medtem ko je poklicna posvetovalnica Dravograd obravnavala 12 kandidatov. Vsi kandidati so bili testirani s testi, ki jih je določil republiški zavod. Za vsakega kandidata posebej pa je bilo potrebno zbrati in urediti vso dokumentacijo, ki se je nanašala na socialno in materialno stanje, šolski uspeh, posebne sposobnosti kandidata ipd. Na pod-

lagi preverjenih podatkov in testnih dosežkov smo napravili izbor kandidatov, ki so pokazali po vseh zahtevanih kriterijih najboljše uspehe ter njihovo dokumentacijo poslali komisiji za štipendije pri Republiškem zavodu za zaposlovanje v Ljubljani. V ožji izbor, ki je bil narejen že pri našem zavodu, je prišlo 6 kandidatov. V drugi polovici oktobra pa smo že bili obveščeni, prav tako tudi kandidati, da je komisija za štipendije odobrila vsem 6 kandidatom štipendije v predlaganih zneskih.

SODELOVANJE Z GOSPODARSKIMI ORGANIZACIJAMI

Tudi v letošnjem letu so strokovni sodelavci obeh poklicnih posvetovalnic sodelovali s podjetji pri izbiri njihovega vajenskega kadra in pa kadra, ki se je v podjetjih na novo zaposlil. Oblika sodelovanja pa se je nanašala tudi na razpise in objave učnih mest.

— Na željo tovarne gospodinske opreme »Gorenje« v Velenju je bilo obravnavanih 38 kandidatov.

— Na željo GP »Vegrad« iz Velenja je bilo vodenih 47 intervjujev.

— Na željo »Fecro« iz Slovenj Gradca je bilo obravnavanih 29 kandidatov za sprejem v kovinsko stroko.

— Na željo »Elkroj« iz Mozirja je bilo obravnavanih 8 kandidatov.

— Na željo Tovarne poljedelskega orodja in livarne Muta je bilo obravnavanih 15 kandidatov za sprejem v kovinarsko stroko.

— Na željo Rudnika svinca in topilnice Mežica je bilo obravnavanih 22 kandidatov za sprejem v kovinarsko in elektrikersko stroko.

— Na željo Trg. podjetja »Ojstrica« iz Dravograda sta bili obravnavani 2 kandidati za sprejem v trgovsko stroko.

Pri vseh teh kandidatih smo izvedli testiranje. Teste smo izbrali za vsako gospodarsko organizacijo posebej glede na karakteristiko in zahteve posameznih delovnih mest.

S predstavniki gospodarskih organizacij oziroma kadrovskih služb smo po obdelavi

testov imeli razgovore o dosežkih kandidatov. Vsa testiranja in druge oblike sodelovanja z gospodarskimi organizacijami pa tudi s šolami so bila v breme zavoda za zaposlovanje.

PROBLEMATIKA

Eden izmed problemov, s katerim se srečujemo, je problem zaposlovanja fizično ali mentalno prizadete mladine. Glede na sedanjo ekonomsko situacijo je razumljivo, da za sedaj še ne moremo uspešno reševati tega problema, vendar pa nas številčni podatki o prizadeti mladini opozarjajo, da bo ta problem iz leta v leto bolj pereč in da ni dovolj, da te otroke samo obravnavamo in evidentiramo na različnih forumih. Zainteresirati bo treba gospodarske organizacije in občinske skupščine, da se bodo čimprej in temeljiteje vključile v reševanje problema zaposlovanja te mladine.

Zaradi podkrepitve tega problema navamo podatke o fizično prizadetih otrocih po posameznih občinah.

Občina Dravograd — kategoriziranih 41 otrok, 12 jih je še v postopku.

Občina Radlje ob Dravi — kategoriziranih 46 otrok, 54 jih je še v postopku.

Občina Ravne na Koroškem — kategoriziranih 116 otrok, 105 otrok je še v postopku za kategorizacijo.

Občina Slovenj Gradec — kategoriziranih 149 otrok, 7 otrok v postopku za kategorizacijo.

Vsi ti podatki nam kažejo, da bo kmalu postal problem zaposlovanja telesno in duševno prizadete mladine še bolj pereč, kot je sedaj, saj moramo računati z bolečo resnico, da se vsako leto pridruži mladina, ki je končala posebno šolo, tisti prizadeti mladini, ki že čaka na zaposlitev, pa je glede na sedanjo gospodarsko situacijo nikjer ne

more najti. Pri reševanju tega problema pa smo nemočni tako tisti, ki delamo v poklicnih posvetovalnicah, kot naša služba za zaposlovanje, saj na našem področju v gospodarskih organizacijah ni delovnih mest, ki bi jih lahko zasedala prizadeta mladina, kjer pa so, pa so že zasedena.

Pri našem delu v poklicni posvetovalnici smo tudi omejeni s finančnimi sredstvi za nabavo ustreznega materiala, ki je potreben za kvalitetno delo v poklicni posvetovalnici.

Zaradi materialnih težav, s katerimi se pri delu srečujemo, nam je otežkočeno tudi sodelovanje z zdravniki-specialisti za medicino dela. Znano je, da je za kvalitetno delo potrebno poznavanje tako zdravstvenega kot psihičnega statusa kandidatov, ki jih obravnavamo, vendar pa nam ni omogočeno, da bi se lahko redno posvetovali z zdravniki oziroma pošiljali kandidate na zdravniške preglede. Upamo pa, da nam bo ob eventualnem izboljšanju finančnega stanja na našem zavodu uspelo tudi to sodelovanje okrepiti.

Pri našem delu tudi ugotavljamo, da je še vedno premajhno sodelovanje oziroma angažiranje strokovnih delavcev na drugih institucijah, ki tudi bolj ali manj direktno sodelujejo pri obravnavanju problematike mladine, saj se v zelo malo primerih posvetujejo tudi z nami.

Če primerjamo naše delo v preteklem letu s prejšnjim letom, lahko rečemo, da smo že dosti napravili na področju poklicnega svetovanja, kljub temu da smo se pri svojem delu srečevali z mnogimi težavami, ki nastajajo ob formiranju neke nove službe. Upamo pa, da bomo lahko naše delo v bodoče še bolj razširili ter nudili našo strokovno pomoč še širšemu krogu mladine, ki se vsako leto znajde na tako važnem življenjskem razpotju, kot je izbira poklica in odločitev zanj.

Jože Dolar — Liza Krpač

Stanko Pahič

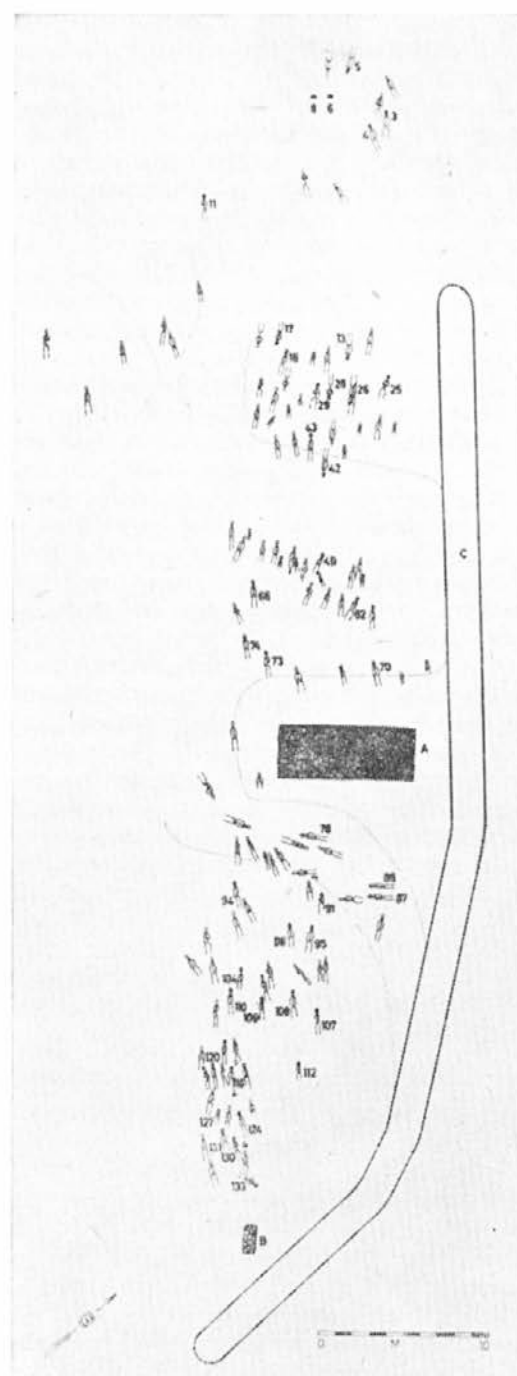
Naši predniki v zgodnjem srednjem veku

Preden pričnemo opisovati najstarejša obdobja naše slovenske zgodovine, se moramo vprašati, kakšno dediščino so prevzeli novi staroslovenski naseljenci v treh dolinah koroškega kota, ko so prispeli semkaj in si zgradili svoja prva bivališča. Najočitnejše je predvsem dvoje: slovenjgraški kraj je obdržal svoj pomen kot pglavitno območje naselitve, od Rimljanov zgrajena cesta med Celjem oziroma Ptujem in Koroško pa je pripeljala tudi stare Slovence v te kraje in se nato kot trgovska pot obdržala še dolgo v srednji vek. Zato moramo najstarejše sledove staroslovenskih naselbin iskati najprej ob tej poti in šele v drugi vrsti v Dravski dolini, ki je tudi v zgodnjem srednjem veku živela v odmaknjeni legi.

Glavni dogodki o naseljevanju starih Slovencev, ki jih v tem času pač še ne moremo podrobno narodnostno opredeljevati in jim zato bolj upravičeno gre naziv alpski Slovani ter pozneje Karantanci, so splošno znani. Po l. 568, ko so Langobardi zapustili Panonijo in naše kraje ter se preselili v Italijo, so pričeli naši predniki sami in skupno z Obri, včasih tudi z njihovo pomočjo, zase-

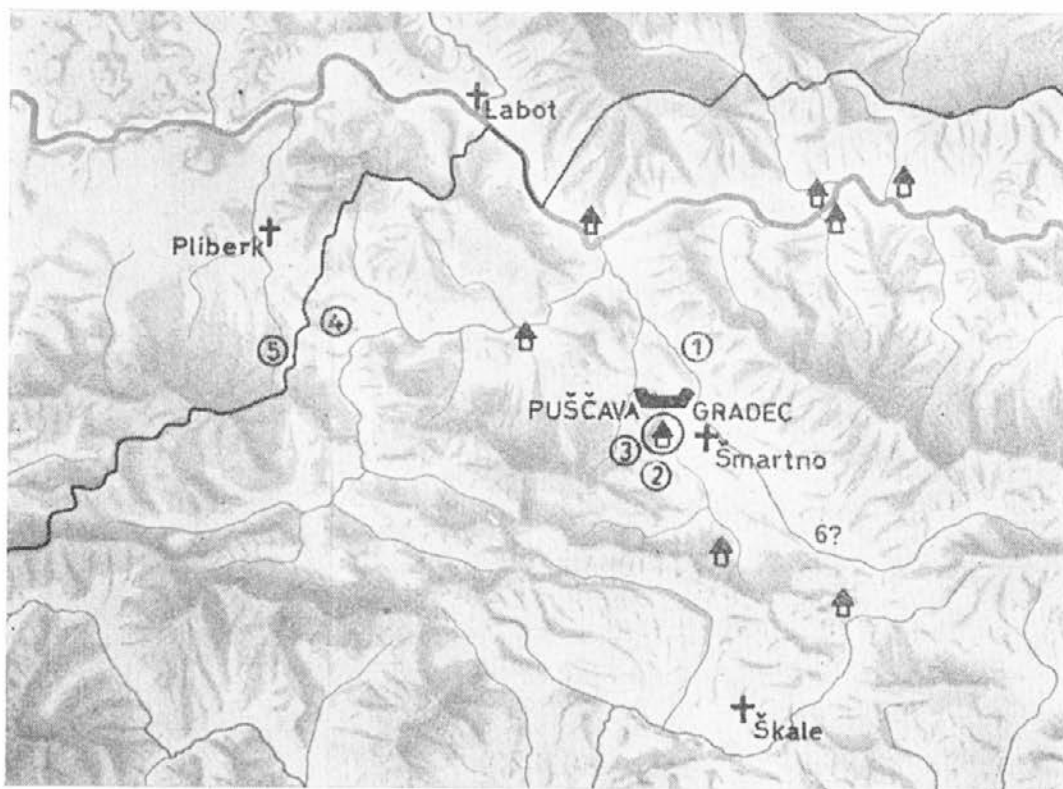
dati svojo novo domovino. V naslednjih treh desetletjih so se tod že čvrsto usidrali in celo že bojevali z germanskimi Bavarci, ki so z zahodne strani silili na isto zemljo. Kako so prihajali v ta predalpski in alpski svet, je znano le približno in po posrednih virih, vendar so bili tudi kraji ob Mislinji, Meži in Dravi okrog leta 580 gotovo že v njihovih rokah. Pravzaprav ne vsi, kajti novih prebivalcev v tem zgodnjem času še ni bilo veliko in so deželo poselili le na redko, najraje tam, kjer so še našli ostanke obdelanih zemljišč ter stare naselbine. Hkrati pa so marsikod — in zlasti na Koroškem — naleteli na skupine starih prebivalcev, bodisi da so to bili Rimljani oziroma poromanjeni ilirsko-keltski domačini, bodisi skupine Germanov, ki so že v pozni antiki prišli v te kraje. Od teh so sprejeli tudi nekaj starih imen, med katerimi nas tu zanimata predvsem Drava (od antičnega Dravus) ter Podjuna (na vso vzhodnokoroško kotlino razširjeno ime stare antične naselbine Juenna pri Globasnici).

Takšen staroselski kraj je bil v naših krajih predvsem okoliš antičnega Colatija,

Tloris grobišča na Pušcavi je hkrati opomin, kako se zaključijo usode ljudi, naj bo v starih ali današnjih časih. Tu so zaradi preglednosti oštevilčeni le grobovi s priloženimi predmeti. Večina grobov pripada starim Slovincem, v nekaterih med njimi — sodeč po najdbah in legah rok — so pokopani še prebivalci antičnega Colatija, morebitne druge mrtvece iz vmesnih stoletij bi bilo treba še ugotoviti

prek katerega so novi slovanski prebivalci zasedali koroško kotlino vse tja do današnje vzhodne Tirolske. Seveda bi bilo zanimivo vedeti, kaj je od nekdanje ugledne naselbine v 6. stoletju še ostalo, toda odgovor na to je še skrit v zemlji. Najmlajše najdbe iz naselbine na ravnini segajo najdlje do konca 4. stoletja, a tudi poznoantični grobovi na Pušcavi ne kažejo, da bi bili mnogo poznejši. To pa pomeni — dokler nimamo drugih dokazov — da je antični Colatio propadel kot naselje že najmanj dobrih sto let pred prihodom starih Slovencev in se tako — drugače kot v Celju in Ptuju — ni ohranilo njegovo ime. Ti torej tod niso našli — zanesljivo tega vendarle ne vemo! — zidanih stavb nekdanjega krajevnega središča, temveč samo še ruševine in morda v bregih skrita domovanja preostalih starih prebivalcev. Toda čeprav so potovali proti

Ta zemljevid naših krajev sega sicer že globoko v srednji vek, a zato se zgodovinski kraji na njem vrste kot na filmskem traku. Najdišče svobodnih Slovencev je le Puščava, morebiti tudi še utrjeni gradiči: Gradec nad Starim trgom, pri Pamečah (1), Radušah (2), na Vrheh (3), Lokovici (4), onkraj meje nad Zg. Libučami (5), ter skrivnostne, a neznane Straže pri Dovžah (6). Druge točke pa so prva oporišča poznejših tisočletnih nemških gospodarjev dežele: zidani gradovi in prafare

Koroški prav mimo teh ruševin, se med njimi niso naselili ne prvi prišleki in ne skupine, ki so v valovih prihajale za njimi. Do zidov kot pomnikov njim tuje poprejšnje civilizacije so čutili Slovani večinoma odpor — rušili so jih, ropali preostalo imetje, naseljevali pa so se zraven njih ter med ruševinami, kot na primer v Ptuj ali Središču, Trebnjem in še kod drugod, kvečjemu pokopavali svoje mrtve. V Starem trgu, torej na kraju rimske naselbine, ni nastalo nobeno staroslovensko naselje.

Sledove starih Slovencev moramo tu iskati na vzpetinah nad Starim trgom, in sicer v bližini današnjega Gradu. Tudi ta komaj pol hektara obsegajoči kopasti vrh, dobrih stodvajset metrov nad ravnino, izvrstna pregledna točka nad slovenjegraško kotlino, je privabil nove naseljence. Tu so si zgradili utrjeno bivališče, po obsegu najbrž kaj skromno, po legi imenitno in po imenu značilno — Gradec. To ime, ki se je ohranilo v današnjem Slovenjem Gradcu, pa je tudi edino, kar nam je od te najstarejše utrjene staroslovenske postojanke v tem kraju ostalo. Kot marsikod drugod je bilo tudi tu značilno, da so se slovanski prišleki naselili na hribu ob starem prazgodovinskem gradišču, kot je tu sosednja Puščava. Žal ne vemo, če so nekdanj na Puščavi prebivajoči prazgodovinski prebivalci imeli tudi na Gradu svoja bivališča, ker so srednjeveške gradnje temeljito uničile poprejšnje sledove. Zato tudi ni jasno, kaj je bilo tod v rimskem času, saj je razgledna lega naravnost izzivala h kakšni opazovalnici ali utrdbi, ki so bile zlasti v pozni antiki sicer kaj številne. Najvišja tu izkopana antična stavba je stala na vzhodnem pobočju kakšnih trideset metrov nižje, tam najden rimski novic iz 3. stoletja pa pove, da so Rimljani živeli tudi na vzpetinah nad Colatijem. Stari Slovenci so torej

tu izbrali za svoje bivališče že poprej naseljen svet.

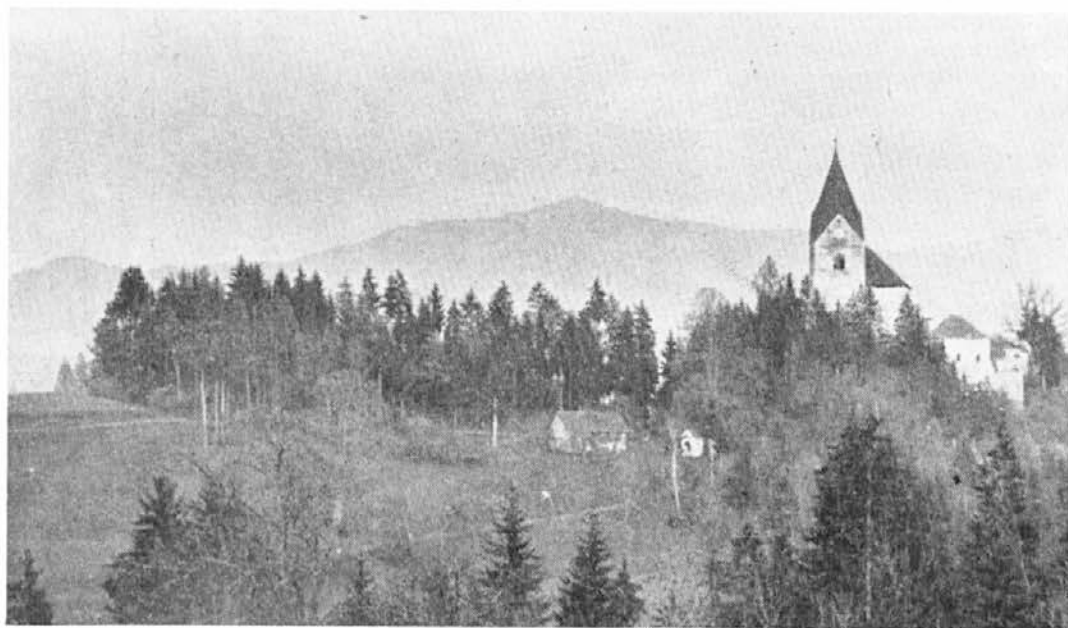
Medtem ko ni mnogo upanja, da bi na Gradu in v okolici našli še kaj ostankov staroslovenskih lesenih koč, so bili arheološki ostanki teh naših prednikov odkriti na sosednji Puščavi. Nekoč prazgodovinsko gradišče, je ta greben bil izbran za pokopališče v 4. stoletju, že v pozni antiki, ko so pričeli namesto sežganih pokopavati ohranjene pokojnike. Ta tradicija pokopališča je temu kraju ostala še po prihodu starih Slovencev, čeprav o poprejšnjih grobovih takrat gotovo že ni bilo več nobenih sledov. Na Puščavi so se torej na različne načine

srečala tri zgodovinska obdobja, kar niti ni tako izjemen primer, saj so znani staroslovenski grobovi na starejših antičnih ali prazgodovinskih grobiščih še marsikod drugod. Pozneje pa je ta greben ostal pust in prazen, prerasel ga je gozd in odtod najbrž tudi njegovo ime — Puščava, ki je sicer na Slovenskem kaj redko.

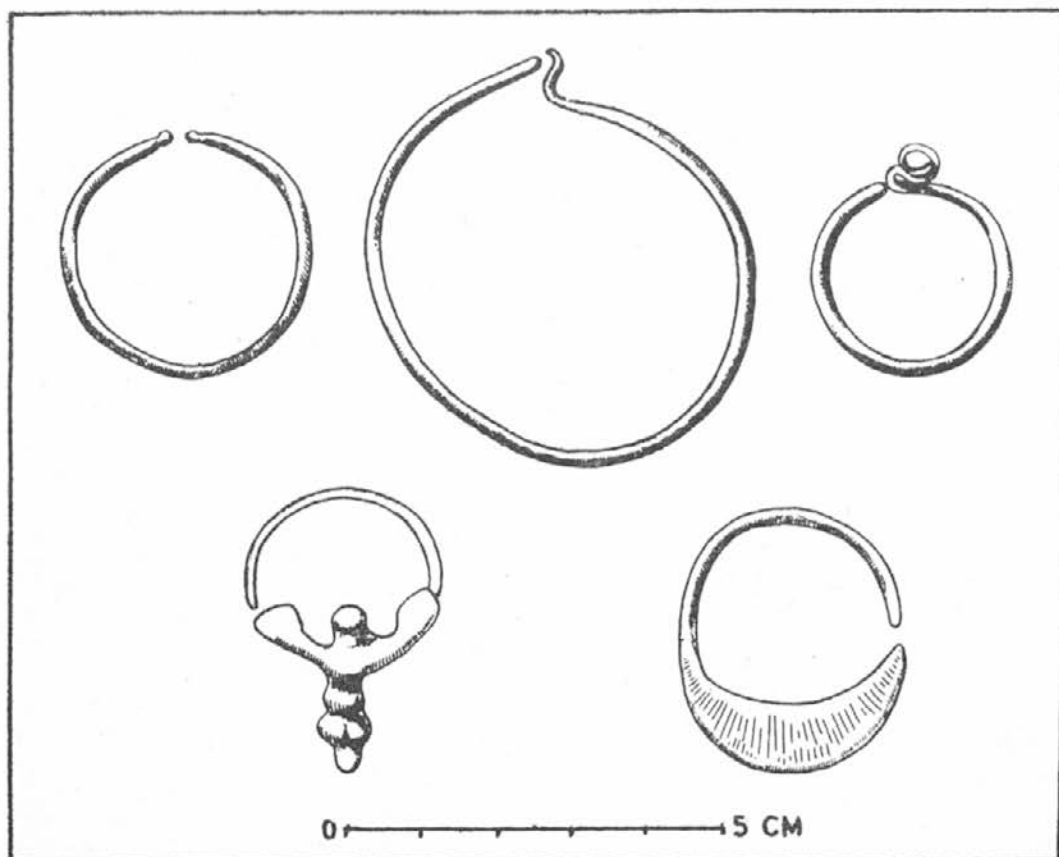
Staroslovenski grobovi na Puščavi so za sedaj edine arheološke najdbe iz prvih stoletij naše narodne zgodovine v koroškem kotu, saj so znana najbližja staroslovenska grobišča šele onkraj Pohorja v vzhodnem Podravju v Ptuj, pri Središču in Veržetu, ob južnem Pohorju nad Zrečami in v Savinjskem pri Laški vasi blizu Celja ter Gotovljah pri Žalcu. Onkraj današnje državne meje so bile nablížje take najdbe ugotovljene v Vidrni vesi pri Pliberku, Grabštajnu, na Šenturški gori, v Vrbi ter zlasti okrog Beljaka. Arheološki dokazi o naših najstarejših prednikih so tako zelo redki, tembolj pomembni in zaslužijo večjo pozornost, ki jo moramo tu posvetiti tudi danes tihočni Puščavi.

Prve grobove je odkopal leta 1911 sedaj nam že znani notar Winkler, ki bo tako po svojem vnetem raziskovalnem brskanju po slovenjegraški davnini še dolgo ostal glavni odkritelj domačih arheoloških zakladov. Tisto pomlad je odkopal na Puščavi 51 grobov z okostji, to pa je privabilo še graškega arheologa Walterja Schmida, da je raziskovanje Puščave nadaljeval ter v jeseni odkril še 85 grobov. Tako šteje grobišče na Puščavi sedaj 136 odkopanih grobov, in ker se jih morebiti le malo še skriva kod v zemlji, sodi to grobišče med večja staroslovenska grobišča v Sloveniji, saj so pred njim v glavnem samo še blejska in ptujška grobišča.

V glavnih potezah kažejo grobovi na Puščavi vse lastnosti, ki so tipične za zgodnje srednjeveške slovanske pokope. Trupla so pokopali v iztegnjeni legi, z rokami večinoma položenimi ob telesu, obrnjene največkrat vsaj približno proti vzhodu. V grobovih seveda ni bilo krst, a tudi grobne jame so bile kaj plitve. Ker površina Puščave ni ravna, so sestavljali grobovi raz-

Tako se nam kaže najimenitnejše staroslovensko najdišče pri Slovenjem Gradcu! Pod obrisi Pohorja vidimo na levi najpoprej gozd na grebenu Puščave, ki jo poznamo že iz prazgodovine, le da se nam sedaj predstavlja kot pokopališče starih Slovencev. Na desni zraven je Grad s Pankracijevo cerkvijo kot naslednico staroslovenskega Gradca in poznejšega fevdalnega gradu

Najzanesljivejši dokaz staroslovenskih grobov na Puščavi so pač tile obsenčni obročki, a tudi oba uhana. Luničast, narisano po skici izkopavalca, je v nasprotju z lepšimi iz drugih grobišč brez okrasa, tisti z grozdastim priveskom pa pripada tako imenovani »belobrdski« kulturi iz severne Jugoslavije in južne Madžarske in ni bil najden v grobu, temveč najbrž kako drugače pri Slovenjem Gradcu

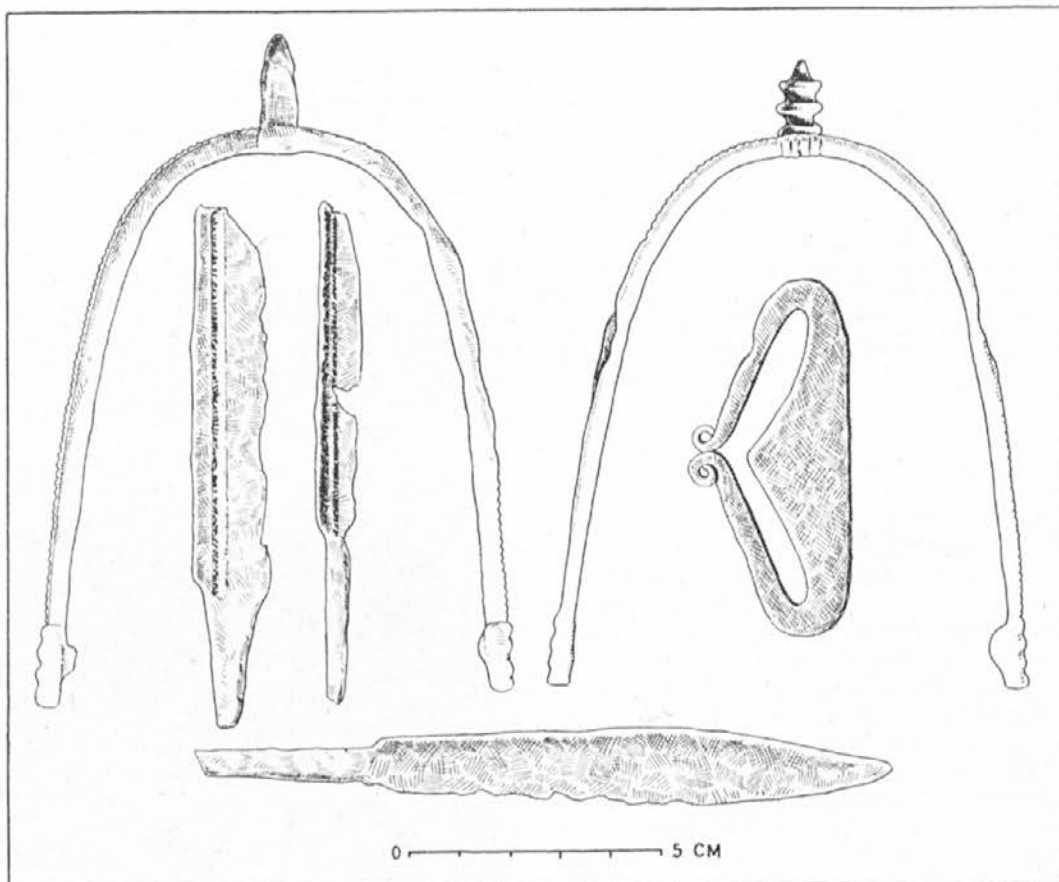
lične skupine, a če se za njimi skriva še kaj več kot prilagajanje terenu, bo treba šele raziskati. Po stari šegi, ki sega še v prazgodovino, so bili mrličem položeni v grob še različni pridevki, kot glinasto posodje, orožje in nakit. Vendar je v tem pogledu grobišče na Puščavi zelo revno, saj je imela pridevke le tretjina grobov. Ti nam sedaj omogočajo ločevati staroslovenske grobove od poznoantičnih, a seveda le v neznatni meri, ker je večina grobov brez drugih najdb, po legi trupel, obliki jam in stanju kosti pa jih brez antropološke analize tudi ni mogoče ločiti. Zato moramo za sedaj ostati pri tem, kar je ugotovil že Winkler, da so namreč grobovi v zahodnem delu grobišča predvsem antični, na vzhodni strani pa v glavnem staroslovenski. Prav gotovo so pri tem v zgodnjem srednjem veku uničili ali poškodovali tudi kak star grob, a tega natančneje ne vemo.

Poleg nekaterih izrazitih poznoantičnih predmetov, kot so predvsem bronaste zapestnice s konci, oblikovanimi v kačjo glavo (grobovi št. 11, 29, 42, 127), steklena čaša (26), bronast obroček (112), nekatere glinaste posode (11, 26, 73, 78) in morebiti še kaj, nas zanimajo tu predvsem predmeti, ki so pripadali našim prednikom. Med najštevilnejše in najznačilnejše moramo prisoditi predvsem bronaste obsenčnike, se pravi obročke, ki so jih stare Slovenke nosile obešene na traku ob sencih (grobovi št. 87, 91, 94, 95, 104, 107, 108, 109, 110, 116, 120, 130 in 131). Njihovi nesklenjeni konci imajo bunčice ali pa v obliki črke S zavito pentljo, ki je pravzaprav poglavitni znak za staroslovanske najdbe po vsej Evropi. Z njimi se družijo bronasti prstani (94, 107, 108, 109, 120, 130, 131). Precej redkejše so bronaste ali železne pasne sponke (4, 17, 28, 70, 73, 74),

železni noži (4, 8, 25, 29), a med temi predmeti se najbrž skrivajo tudi starejši neslovanski. Pač pa nam stare Slovenke predstavljajo tako imenovani luničasti uhani (96, 124), moško opremo v grobu pa železna

sulična ost (5) in železno kresilo (13). Pokop pomembnejših pokojnikov nam dokazujeta v grobu št. 43 najdeni posrebrni železni ostrogi, v grobu št. 120 odkrita ploščata emajlirana fibula ter morebiti tudi — če grob ni starejši? — ovratnica iz jantarjevih jagod in bojni nož z nožnico v grobu št. 8. Tudi stari Slovenci so dajali mrtvim za popotnico v grob lonce s hrano (v grobovih št. 3, 6, 16, 66, 86 in 87 — če so res vsi slovanski), v dveh grobovih (49, 62) pa so bili tudi stekleni biseri. Nekaj teh predmetov smo poskusili pokazati tudi na slikah. Po arheoloških ugotovitvah nam kažejo, da pripada staroslovensko grobišče na Puščavi tako imenovani »köttlaški« kulturi devetega in poznejših stoletij, čeprav so nekateri grobovi verjetno tudi še izpred tega časa. To poimenovanje pride od staroslovanskega najdišča Köttlach južno od Dunaja, kjer so našli največ takih predmetov, zlasti luničastih uhanov. Saj vemo iz zgodovine, da so alpski Slovani sploščka naselili večji del današnje osrednje Avstrije, ki so jim jo pozneje odvzeli Bavarci, predniki današnjih avstrijskih Nemcev.

Iz te staroslovenske zapuščine na Puščavi si torej lahko ustvarimo za sedaj edino podobo o prebivalcih Gradca nad Starim trgom v zgodnjem srednjem veku. Zelo verjetno je, da je tod živel eden izmed staroslovenskih rodov, najbrž ne mnogo več kot sto ljudi. Sodeč po najdbah, ki pa niso tako izrazite, da bi nam pomenile zanesljiv koledar zaporedja pokopavanja, se je zaselek držal poganskih običajev pokopavanja s priloženimi predmeti za popotnico nekaj sto let, vsaj do konca 10. stoletja ali pa še dalje. Kot vidimo zlasti po ostrogah, je ljudem načeloval domač župan, saj tako redek pridevek jasno priča, da je pripadal pomembnejši osebi. Vendar pa je bil pokopan,

Imenitnejše in redke najdbe s Puščave so podane na tej risbi: obe ostrogi, železo za kresanje ognja ter troje nožev. Vsak nam po svoje opredeljuje pokojne: ostrogi sta znak odličja, noži so orožje ali pa tudi orodje, prav tako kot kresilo

Ta okrogla fibula, katere osrednji lik — orel nas spominja na kamnitega antičnega orla iz Mute, je ena najdragocenejših najdb s Puščave. Po orlu je sorodna podobnim fibulam iz Judovske vasi pri Beljaku, iz nižjeavstrijskega Kötllacha in nemškega Mainza in prav zato so jo že poskušali zlorabiti za dokaz o ranonemški pripadnosti grobov na Puščavi. Vendar je prav gotovo, skupno z obsenčniki in prstanom, čeprav morebiti kot frankovski izdelek, krasila telo slovenske žene

kot vidimo po tlorisu grobišča (grob št. 43!), v enako preprosti grobni jami in v isti vrsti z drugimi rojaki, torej še v veliki meri njim enak. Prav to velja tudi za neznano, a očitno pomembnejšo ženo, ki so ji v grob poleg obsenčnikov in prstana položili tudi ime-nitno, z emajlnimi vložki okrašeno okroglo fibulo. Če je bila ta že domače slovansko posnemanje frankovskih vzorov iz Porenja, kaže skupno z ostrogami, ki so prav tako frankovskega izvora, da so take redke predmete lahko imeli le tisti prvaki domačega rodu, ki so si jih pridobili kot znak svojega odličja. A tudi trgovanje s frankovskimi izdelki ni bilo v tistem času nič nenavadnega, saj je znano, da so se tudi karantanski Slovenci po propadu Samove države že pred letom 750 zaradi nadlegovanja Obrov zapu-pali Bavarcem ter tako z njimi vred prišli pod oblast frankovske države. Čeprav so pri tem še nekaj časa obdržali domače vojvode, so jih pričeli novi germanski gospodarji takoj ponemčevati in pokristjanjevati. Tisti severno od Drave so prišli tako pod vpliv nadškofije v Salzburgu, oni južno od Drave — mejo med obema krščanskima središče-ma je določil Karel Veliki — pa so bili v dosegu patriarha iz Ogleja. Najdbe na Puščavi nam tako še kažejo domače prvake, opremljene deloma že s frankovskimi izdelki, a v tem času je vrhovna oblast že pripadala germanskim gospodarjem, ki jo je širjenje krščanstva med starimi Slovenci pomagalo uveljavljati in krepiti.

Tak razvoj lahko opazimo tudi na nek-danjem Gradcu. Iz prvotnega utrjenega za-selka je tu najkasneje v 11. stoletju nastal utrjen grad kot sedež nemškega fevdalca, naselje podložnikov, v katere so bili poprej svobodni staroslovenski prebivalci poni-žani, pa se je razvilo v današnjem Starem trgu. Poleg gradu, o katerem poročajo poleg imena še stare listine, na gradu samem pa so temelji današnjega cerkvenega stolpa edina sled za njim, je nemški grof morebiti že v 11. stoletju zgradil lastno cerkev sv. Pankracija, ki v spremenjeni obliki na tem zgodovinskem mestu stoji še dandanes. Starodavno slovensko ime Gradec, ki je dalo v 12. stoletju ime celo vsej dolini, so

v tem času neponemčeno prenesli na novo zgrajeno tržno naselje in poznejše mesto v dolini, imenovano za razliko od nemškega Gradca ob Muri Slovenj Gradec (v listinah 1091 Grěz in 1165 Windisken Graze). Stara naselbina pod Gradom je zato takrat dobila novo ime — Stari trg in tako je ostalo v slovenjgraškem kraju do današnjega dne.

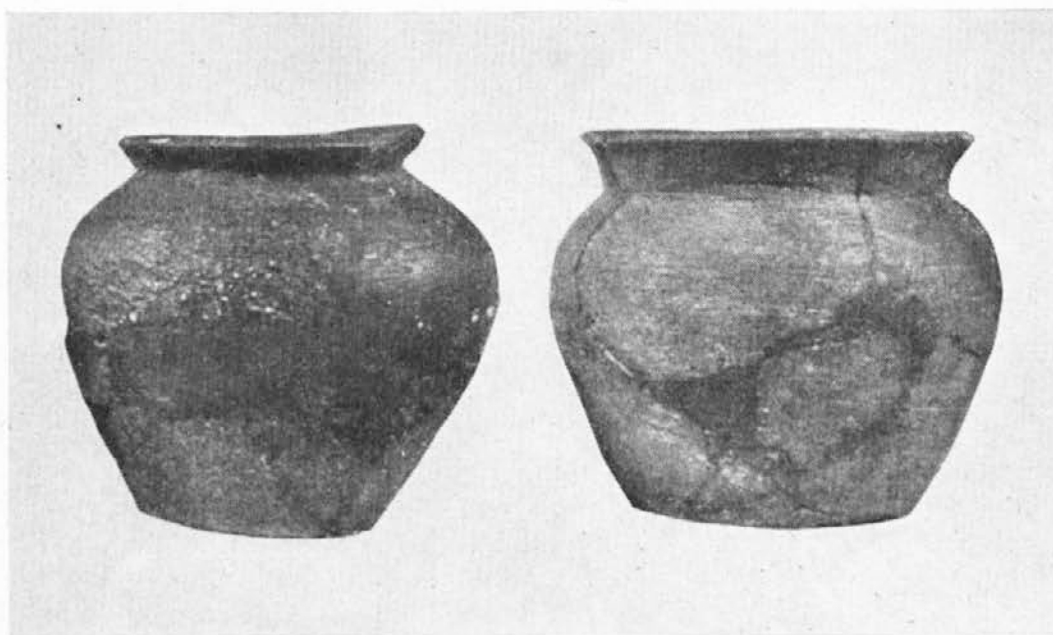
Kako pa je bilo v prvih stoletjih staro-slovenske naselitve v drugih krajih Mi-slinjske, Mežiške in Dravske doline? Tu je arheolog za sedaj brez besede, ker ni razen na Puščavi nikjer drugod nobenih arheoloških najdb. Kot zgodovinar se mora tako zateči k drugim virom, ki pa so bolj po-sredni, manj zanesljivi in jih je tudi težko prenašati za stoletja nazaj.

V frankovski državi, ki je pomenila za dolga stoletja konec slovenske svobode in neodvisnosti ter je slovensko ljudstvo pod-redila v brezimno množico podložnikov, sta se kot gospodarja in pobudnika nadalj-njega zgodovinskega razvoja uveljavila plemstvo in cerkvena organizacija. Pri nji-ma moramo iskati najstarejše podatke o slovenskem prebivalstvu naših dolin, pri čemer imamo na razpolago od 11. stoletja dalje pisane vire — listine, to ali ono pa lahko sklepamo tudi iz širjenja cerkvenih ustanov, predvsem praftar in izbiranja ne-katerih arheološko zanimivih farnih patro-nov. Ta bera pa je za naše doline kaj skrom-na, in tako si moramo seveda večkrat po-magati tudi z nekaterimi posplošenimi sklepanji.

Poglejmo torej najpoprej po Mislinjski in Mežiški dolini, kjer so prvi naši predniki prihajali v deželo! Poleg slovenjgraškega kraja, ki nam nudi tako arheološke kot po-datke iz listin, lahko odkrivamo kakšne sle-dove le po prvih gradovih, najstarejših župnijah in zgodnjih omembah domačih krajevnih imen. Tak zgodnji utrjen kraj je bil nedaleč od Slovenjega Gradca v gozdu na grebenu nad Pamečami in nima nobe-nega imena. Drugi, prav tako brezimen, je v mnogo bolj skritem kraju v Raduševem jarku. Tretji leži spet na grebenu nad kme-tom Apačnikom v Vrheh. Ta osamljena kopa s komaj še vidnimi obrambnimi jarki bi nudila še danes lep razgled po dolini Sel,

če je ne bi skrival gozd. Tudi 9 metrov vi-soko, z jarkom in nasipom obdano kopo v Radušah, ki ima na vrhu 14 × 30 m veliko ravnico, prekrivajo smreke, med njimi pa so po zemlji vrtali iskalci zakladov. Nad Pamečami je poskušal kopati celo W. Schmid, da bi ugotovil, kaj pomeni ta 7 × 16 m velik utrjeni prostor, ki ga od pohorskih pobočij ločita jarek in nasip, od doline pa strma pobočja. Posebnih uspehov pri dosedanjih kopanjih ni bilo in zato je ostal izvor teh utrdb še dalje nejasen. Pov-sod gre le za majhne prostore, kjer je moglo stati le bivališče ene družine, zato imenu-jejo naši nemški sosede take utrjene kope »Hausberg«, torej utrjena domovanja in pribežališča, neke vrste tabore. Najdišča pri Slovenjem Gradcu so bila morebiti nekaj več — bivališče plemiča domačega ali tujega rodu, a tod so domnevali tudi pribežališča prebivalstva v času ogrskih vpadov v 10. stoletju. Dokler ne bo odkritega kaj novega (tloris kakšne stavbe ali najdbe predmetov) — bo ostala nejasna tudi starost teh utrje-nih postojank, pri katerih govori za visoko starost pač najbolj to, da so v nasprotju s poznejšimi gradovi brez ruševin in imen. Po tem, na kak način so jih zgradili in utrdili, so jim pripisovali frankovsko po-reklo, kar v deželi pod frankovsko nad-oblastjo ni nemogoče. Kljub temu pa je za sedaj zanesljivo le, da je ta vrsta zgodnje srednjeveških utrjenih kop znana po veli-kem delu Evrope, da ima včasih še prazgo-dovinske in antične korenine, marsikod pa segajo še v pozni srednji vek.

Med take skrivnostne utrjene točke po grebenih ali v dolinah — nekaj jih je v na-ših treh dolinah še najbrž neznanih — sodi tudi gradišče pri Gradišniku na Lokovici, ki ga od pobočja prav tako ločita jarek in nasip. Vendar tu sledovi zidovja namigu-jejo že na poznejši čas srednjega veka, če-prav so ga koroški raziskovalci hoteli pri-soditi še poznoantičnemu času. Še bolj skrivnostno je »gradišče« pri Stražah ob Mislinji, kjer na grebene in nasipe obliko-van teren med Mislinjo in Dovškim potokom draži ljudsko domišljijo ter spodbuja do-mače iskalce zakladov. Tudi tu bi uganko

Od desetih loncev z grobišča na Puščavi sta bila doslej prikazana javnosti samo dva. Kot domač lokalni izdelek se po širokem trupu nekoliko ločita od običajnih jajčasto ovalnih staroslovenskih loncev, zato so naši sosede že podvomili v njun staroslovanski izvor. Če je to upravičeno, bo po-kazal šele pregled vse glinaste posode s Puščave, med katero so tudi poznoantične

lahko rešila še najprej arheologova lopata, in ko se bo to zgodilo, bomo šele vedeli, kako je v resnici s temi neznanimi utrd-bami.

Nekoliko drugače je z ruševinami najstarejših gradov, ki so nastali v srednjem veku kot oporišča nemških fevdalcev nad prometnimi potmi in nam že z imeni izdajajo pripadnost tujim gospodarjem teh slovenskih krajev — Waldek, Widerdriezz, Gutenstein. Edino pod tem poslednjim tik nad Mežo pri vhodu v njeno sotesko se je podložniški zaselek razvil v srednjeveški trg, čeprav ne vemo, ali so stari Slovenci že poprej bivali tod ali je naselitev bila šele posledica gradu. Prav nič še ni znano, kaj so storili staroslovenski prišleki ob antičnih ruševinah pri Prevaljah, saj jih je pot na Koroško vodila prav mimo in je bil kraj — sončna dolina ob Meži — ugoden za naselitev, kultiviran pa že od poprej. Ime tega kraja rado navdihuje romantične, a povsem nedokazane razlage, zato tudi ne moremo pritrditi domnevam, da res izvira iz antičnega časa (prae vallis = prednja dolina, namreč pred Podjuno) ali od prevala v tej smeri, ki pa je v resnici šele nad Poljano. Zgodnja naselitev prevaljsko-ravenske doline nam tako ostaja še uganka, a tudi ozka dolina Meže od tod dalje pod Peco je ostala slabo obljudena najbrž do pričetka srednjeveškega rudarstva, saj ni nobenih dokazov, da bi se s kopanjem svinca bavili tod že Rimljani. V 12. stoletju sta v listinah omenjeni le Mežica (1154 Mise) in Lokovica (1154 Luchwich).

Droben migljaj k zgodnji naselitvi Mislinjske doline je tudi ustanovitev najstarejše župnije v Šmartnem pri Slovenjem Gradcu, čeprav bi bilo treba šele odgonetiti, zakaj so zanj izbrali ravno ta kraj in ne v tem času — 10. stoletju — gotovo pomembnejši Gradec oziroma poznejši Stari trg, kjer je nemški grof prav tako zgradil svojo lastno cerkev. Odgovor bi bil morebiti prav v tem, saj so župnijo ustanovili

oglejski patriarhi, ki so kot protiutež cerkvi na Gradu izbrali prvi najbližji kraj, saj je bil prostor poznejšega Slovenjega Gradca takrat še ledina. Pri našem iskanju staroslovenskih sledov pa Šmartno ne pomeni mnogo, saj ni od tod še nobenih najdb, v listinah pa je kraj omenjen šele v 13. stoletju. Za cerkvenega patrona tu sicer ni bil izbran svetnik, kakršne so razširjevalci nove vere radi nameščali v kraje s še živimi poganskimi kult ali antičnimi izročili, na primer Jurija, Petra, Mihaela, Marjeto in še nekaj drugih, vendar pa so v najbližjih krajih s tem imenom (Šmartno pri Šaleku, v Rožni dolini, ob Paki, na Pohorju in na Hajdini pri Ptuj) večkrat naleteli na antične najdbe. V listinah se tod pojavljajo najprej dolina Sečnice (1164—1189 Seznice), Bukovska vas (1168 Puchdorf) in Lepa vas (1196 Sonendorf).

Kraji ob Meži so v tistem času sodili pod prafaro v Šmihelu pri Pliberku, od koder so ustanovili prvi cerkveni podružnici v hribovju nad Prevaljami pri Št. Danijelu ter v Mežici. To nam je hkrati tudi edini dokaz, da so bili ti kraji v 10. in 11. stoletju že naseljeni, čeprav najbrž nikoli ne bomo izvedeli kaj več o njihovih prebivalcih.

V Dravski dolini smemo pričakovati sledove starih Slovencev predvsem na Radeljskem in Mučkem polju, ki je bilo naseljeno že v antiki in je ležalo ob stari prometni poti prek Radlje, po kateri so tod naši predniki bržkone prišli v kraje ob Dravi. Slovensko ime kraja je staro in je bilo v rabi za pogorje (1139 Radelach) in za vasio pod njim (1161 Radela). Šele ko si je nemški fevdalec sezidal utrjen grad in ga po Marijini cerkvi v dolini preimenoval v Mahrenberg, je bilo slovensko ime tega kraja prikrito vse do najnovejšega časa. Stara naselbina je mogoče tudi Muta, čeprav je v srednjem veku, ko so tu postavili mitnico na obdravski poti, dobila nemško ime (1257 Mutenberch) in nam je poprejšnje ostalo neznano. Oba kraja sta pozneje, ko so tu

zgradili cerkvi, dobila arheološko zanimiva patrona, Mihaela in Marjeto, kar najbrž ni bilo brez vzroka, saj iz obeh krajev poznamo antične najdbe. Pa tudi Jurij na Remšniku spominja na izročila o starih grobovih in »gradišču«, kraj pa je bil verjetno že zgodaj naseljen (v listini 1201 Remsni), čeprav so kmete tod gosteje naselili šele menihi iz šentpavelskega samostana v Labotski dolini. Tega je ob koncu 11. stoletja ustanovil spanhajmski grof Engelbert, iz Würtemberga prispelim menihom pa so spanhajmski grofje in drugi velikaši poklonili toliko zemlje, da so postali gospodarji skoro vse Dravske doline. Tako so slovenski podložniki dobili še enega gospodarja, ki je s krčenjem zemljišč širil svojo posest, s kolonizacijo množil slovensko prebivalstvo ter tako dolga stoletja krojil njegovo usodo. Ravno iz listin, v katerih so bile zapisane številne poklonitve zemljišč ali zamenjave, se pojavljajo v 12. stoletju, torej v času, ko so arheološke najdbe že odločilno zamenjali pisani zgodovinski viri, imena naselij v zahodni Dravski dolini, čeprav najbrž ne vsa. Tako izvemo za Brezno (1147 Frezen), Vižingo (1161 Fusingen), Gortino (1147 Godentin), Vrata (1161 Tor), Sekožen (1187 Zecazen), Ribnico (1224 Riventz) in druge. Čeprav so jih nemški pisarji zapisali tako, kot je tujemu ušesu najboljše zvenelo, je njihovo domače poreklo očitno. Iz tega časa je znano tudi Ribičje (1185 Vischarn), kjer je še danes podružna cerkvena, njen patron Peter pa morebiti v zvezi z »belim mestom« iz antike v bližini. Staro naselje je bržkone tudi Vuzenica, čeprav je svoje nemško ime dobila očitno po nemškem gradu (1248 Seldenhouen), ki je že davno v ruševinah, kraj pa je gotovo ležal ob pomembni poti, da je bil v 13. stoletju že trg.

Kako je bilo s starimi Slovenci v Dravogradu, nekdanjem Dravberku, ko sta bila v 12. stoletju tam sezidana grad (1161—1189 Traberc) in cerkev, naslednica najstarejše prafare v Labotu, ne vemo. Tudi tu je kmalu nastala tržiščna postojanka na obdravski poti proti Koroški kotlini, ki je v srednjem veku zamenjala staro prometno smer prek Mislinjske doline. In star kraj v tem okolišju so očitno tudi Libeliče (v listini 1154 Liwuelich), tudi z Martinom kot cerkvenim patronom.

Splet zgodovinskih virov o plemstvu in cerkveni organizaciji nam je tako vsaj pokazal, kje bi smeli pričakovati še drugih novic o naših slovenskih prednikih in kje bi lahko iskali tudi njihove ostanke. V času prvih stoletij slovenske naselitve do srednjega veka si tako arheologija in zgodovina pomagata pri razkrivanju preteklosti, a žal na našem koncu nobena o njej še ne ve mnogo. Videli smo pač, kako je že v antiki kultivirano zemljišče tudi pozneje najprej privabilo staroslovenske naseljence in sta se že v zgodnjem srednjem veku uveljavili dve stari naselitveni območji: slovenjgraška kotlina in radeljski okoliš. Pa tudi pota, po katerih so novi prebivalci prišli v te kraje, so bila že stara. Za antičnimi imeni z izjemo Drave ni ostalo sledu, a prav v teh dveh predelih sta najpoprej znani obe poglavitni slovenski imeni: Gradec in Radlje. Kaj več izvedeti o njih in njihovih prebivalcih kakor seveda tudi o ljudeh v drugih takrat že naseljenih krajih, ostaja še naprej naloga arheologov in zgodovinarjev.

Kot tale v meglah jesenskega dežja posneta slika je mračna tudi še neznana zgodovina naših najstarejših utrjenih gradcev. Od vseh je edino ta skrit na dnu samotne doline pri Radušah, medtem ko se drugi sončijo na kopah. A temačen smrekov gozd pokriva vse po vrsti in bistro oko bo morebiti pod njimi poleg kopa razpoznalo na levi tudi jarek in nasip

NAPOTKI ZA DOPOLNILNO BRANJE

Zaradi izredno skromnih arheoloških najdb iz zgodnjega srednjega veka je tudi čtiva s podrobnejšimi podatki o tu opisanem pač zelo malo. Še poslednjič naj navedem Grafenauerjevo ZGODOVINO SLOVENSKEGA NARODA, ki poleg prav tako odlične Kosove ZGODOVINE SLOVENCEV (druga izdaja pri Slovenski Matici iz leta 1955) daje zgoščen splošen pregled o staroslovanski naselitvi v alpskem svetu.

Staroslovenska najdišča na slovenskem Štajerskem je leta 1947 pregledno in izčrpno orisal Josip Korošec v svoji knjigi STAROSLOVENSKA GROBIŠČA V SEVERNI SLOVENIJI (izšlo pri Mohorjevi družbi v Celju), zgoščen pregled najdb iz zgodnjega srednjega veka na Koroškem pa je podal Hans Dolenz v celovski Cariniji (»Frühmittelalterliche Bodenfunde aus Kärnten«, Carinthia I 150, 1960, 727—749, z mnogimi slikami).

Od domačih najdišč nam tako preostaja le dosedanje pisanje o grobišču na Puščavi. Prvo poročilo je leta 1911 napisal izkopavalec Walter Schmid v graškem dnevniku TAGESPOST (»Das Karantanische Gräberfeld in Altenmarkt bei Windischgratz«) št. 307 z dne 5. novembra 1911, str. 12. Na kratko in po zanesljivih najdbah v mari-borskem muzeju ga je obravnaval še J. Korošec v prej omenjeni knjigi, str. 45—46, izčrpno poročilo po v Gradcu hranjenih zapiskih in najdbah pa bo šele izšlo pri Slo-

venski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani. Nekaj od tega prinaša sedaj — za pokušnjo — že FUŽINAR, a drugih razprav, ki omenjajo tudi te najdbe, za pregledno branje tu že ni treba več naštevati.

O utrjenih kopah pri Pamečah in Radušah je na kratko poročal W. Schmid prvič v graškem ZEITSCHRIFT DES HISTORISCHEN VEREINES FÜR STEIERMARK (»Beiträge zur Geschichte der frühmittelalterlichen Besiedlung in Steiermark«) 18, 1922/23, 42—43, pozneje pa še bežno v drugih obravnavah. Le mimogrede sta bila omenjena doslej tudi Vrhe in Lokovica.

Seveda bi bilo sedaj, ko prehaja arheološka zgodovina naših krajev v tisto s pisanimi viri, mogoče naštevati tudi že čisto zgodovinska dela o tem območju, čeprav jih ni mnogo. A ker sodi to pod docela drugo poglavje domače zgodovine, naj za zaključek opozorim le na troje pisanj: 1. poglavje »Poselitev in promet v luči srednjeveških zgodovinskih podatkov« (z arheološko kartjo našega območja) v knjigi Ivana Gamsa, POHORSKO PODRAVJE, 1959, 95—108; 2. poglavja o naselitvi naših treh dolin v delu Antona Melika ŠTAJERSKA S PREKMURJEM IN MEŽIŠKO DOLINO, 1957, 88—130 ter 3. razpravo Ivana Grobelnika »Slovenj Gradec v srednjem veku« v l. 1951 izišli knjižici SLOVENJ GRADEC OB 700-LETNICI, str. 12—29. Povsod tam lahko najde zainteresirani bralec naštetja še številna druga dela, ki bolj ali manj obravnavajo tudi naše kraje.

ustanovni občni zbor in dne 15. maja istega leta je bila zadruga registrirana pri dežel-nem in trgovskem sodišču v Celovcu. Jeza nemčurjev je bila neizmerna. Ker drugega niso mogli, so očrnilo kaplana Rousa na škofijstvu. Čez nekaj mesecev je bil kaplan premeščen. Mislili so, da se ostali odborniki ne bodo brigali za nadaljnji razvoj posojilnice. Pa so se pošteno uštelili! Za slovensko stvar navdušena ustanovitelja načelnik Dominik Kotnik, pd. Županc iz Dobrij, in odbornik Franc Kogelnik, pd. Klančnik iz Podklanca, nista popustila. Navduševal ju je s svojega novega službenega mesta kaplan Rous, ki jima je vedno pisal ter dal nauke in nasvete. Dne 1. avgusta 1888 piše: »Brez truda ni boja, brez boja ni zmage, brez zmage ni slave. Prosim, da se potrudite, kolikor morete, ne smete obupati, dobra reč potrebuje veliko časa, da se razvije. Koroški Slovenci Vas posnemajo. Vi stojite na straži mile slovenske domovine.«

Ugled posojilnice se je močno dvignil, ko je prišel v Dravograd slovenski prošt Vakonik, ki so ga takoj izvolili v načelstvo. Priskočila je na pomoč tudi Družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, ki je med prvimi vložila 1000 goldinarjev.

Zavest, da so neodvisni, jim je dajala moč, da so vztrajali in imeli že v kratkem času prav lepe uspehe. Iz računskega zaključka za l. 1893 je bilo razvidno, da je imela posojilnica že 426 članov, 128.428 kron upravnega premoženja, 1373 kron in 76 vinarjev čistega dobička in 5927 kron in 18 vinarjev rezervnega sklada.

Ko so nasprotniki uvideli, kako slovenska hranilnica in posojilnica kljub njihovim naporom, da jo uničijo, lepo napreduje, so ustanovili svojo nemško z namenom, da s konkurenco uničijo slovensko posojilnico. Pa so se zopet zmotili. Medtem ko je nemška posojilnica imela le nekaj svojih privržencev, so bili uspehi slovenske posojilnice vidni, tako da je že mislila na lasten dom. Svoje prihranke so nalagale pri njej celo hranilnice iz Podjune in Rožne doline.

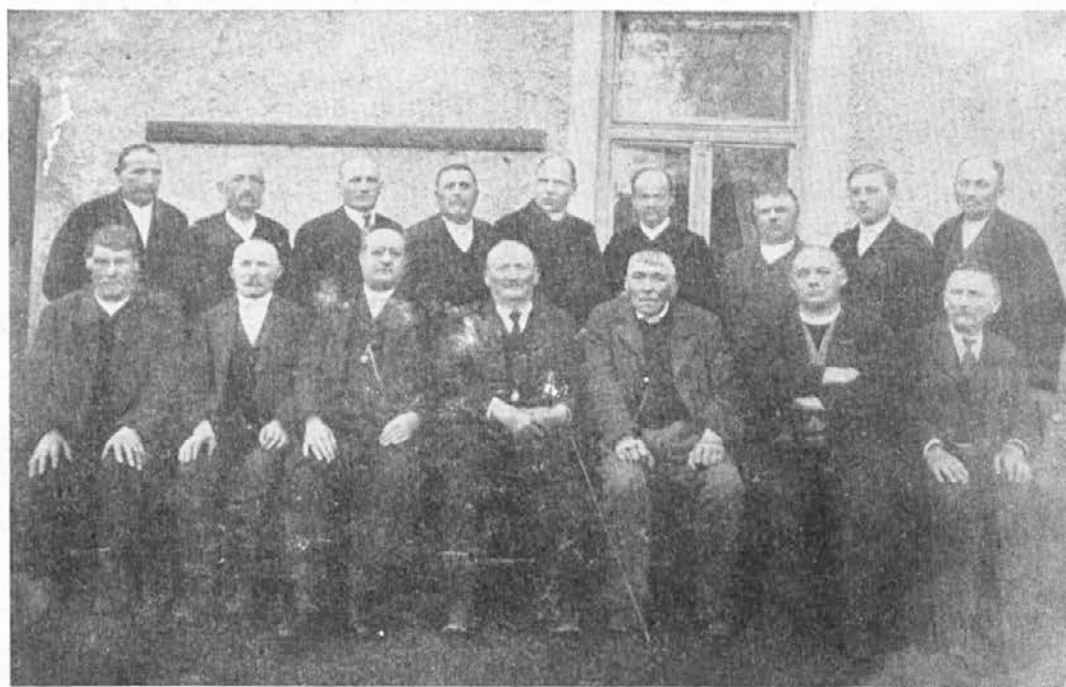
Zorko Kotnik

Slovenska posojilnica v „nemškem“ Dravogradu

Vsem starejšim ljudem je dobro znano, kako je bilo včasih v narodnostnem pogledu na Koroškem, posebno v Mežiški dolini. Takrat še tu ni bilo hranilnic in posojilnic, pač pa so bili že razni nemčurski magnati in lesni trgovci, ki so našim kmetom posojali denar in seveda od njih zahtevali oderuške obresti. Marsikatera slovenska kmetija je šla na boben in kupili so jih ravno tisti nemčurski oderuhi, ki so navijali dolžnike, slovenski kmet pa je postal najemnik na svoji zemlji. Take so bile razmere pred 80 leti in še pozneje po Sloveniji in seveda tudi v Mežiški dolini. Takrat so začeli zavodni Slovenci ustanavljati posojilnice po vseh naših ogroženih krajih. Te naj bi nudile oporo zatiranemu in zaostalemu slovenskemu kmetu predvsem v narodnostnem boju z vedno bolj prodirajočim nemštvom in zbirale naj bi slovenski kapital za boj proti nemškemu. Leta 1888 je bil za kaplana v Dravogradu Dragotin Rous, ki je skupno z Dominikom Kotnikom, Francem Kogelnikom, Luko Kotnikom in drugimi zavednimi kmeti, ki niso bili odvisni od nemških mogotcev, ustanovil Hranilnico in posojilnico v Spodnjem Dravbergu (Dravogradu).

Dravograjski nasprotniki in mogotci so storili vse, da bi ne prišlo do ustanovitve. Razširjali so razne lažnive govorice, obrekovali ustanovitelje, grozili svojim dolžnikom, če bi pristopili k posojilnici, skušali so pri oblasteh doseči, da bi preprečile ustanovitev. V tem sta se posebno odlikovala

takratna učitelja Voglar in Domainko, »pristna« Nemca. Toda kljub vsem intrigam in grožnjam je bil na dan 22. aprila 1888

Odbor hranilnice in posojilnice v Dravogradu v letih 1922—1925. Sedijo od leve proti desni: Stogli iz Boštjana, Lenart Kuhar iz Kotelj, prošt Vobenk Serajnik, Dominik Kotnik starejši, pd. Županc iz Dobrij, Franc Kogelnik, pd. Klančnik iz Podklanca, župnik Josip Rozman iz Črneč, Luka Kotnik, pd. Jug iz Dobrij. Stojijo: Konc iz Viča, Boštjan Verneker iz Libelič, Kotnik, pd. Pajenk iz Viča, Dominik Kotnik, pd. Županc ml. iz Dobrij, Vozič, pd. Kobalt iz Dobrave, Ivan Pepevnik iz Viča, Ludvik Kotnik, pd. Jug iz Dobrij in Jakob Hren iz Ojstrice nad Dravogradom

V največji tajnosti se je delalo leta 1902 za nakup hiše, poznejšega Narodnega doma, ki je bila v posesti gospe Gönitzer in za katero so zvedeli voditelji posojilnice. V zavesti, da bi nasprotniki preprečili nakup, če bi zvedeli za njihov namen, sta šla Kotnik in Kogelnik na skrivaj h gospe Gönitzer. Tam so se pogodili za ceno 29.000 kron in še isti dan odpotovali na sodišče v Pliberk, kjer so izvršili prepis. Kakšen halo je nastal drugi dan med tržani, ko so zvedeli, da so slovenski voditelji dobili v sredini trga, na najlepšem mestu hišo, ki je bila, kakor skoraj vse v Dravogradu, do sedaj v nemških rokah! Zamerili so gospe Gönitzer in ji prigovarjali, naj kupčijo razdre, kar pa seveda ni bilo več mogoče. Kogelnik in Kotnik sta morala tiste dni hoditi v spremstvu v Dravograd v pisarno, ker si od nahajskane nemške mladine nista bila varna življenja. V svoji zagrizenosti so nemčurji razbijali šipe na kupljeni hiši in so tablo z naslovom posojilnice že prvo noč zanesli na pokopališče. Iz narodnih ozirov, posebno v tistem času, je bilo velike važnosti, da so dobili Slovenci v sredini trga tako veliko hišo, kjer je poleg uradnih prostorov bila tudi trgovina in gostilna. Načelstvo posojilnice je vedno gledalo na to, da je bila trgovina in gostilna v slovenskih rokah, kjer se je Slovincem postreglo drugače kakor v nemških.

Gorje tistemu, ki je bil dolžnik kakemu izžemalcu! Ako je šel v slovensko trgovino ali gostilno, mu je upnik brezpogojno odpovedal posojilo. Tudi vsem tistim, ki so pri volitvah volili slovenske kandidate, je bilo odpovedano posojilo. Vsem takim je priskočila na pomoč slovenska posojilnica, ki jim je nudila cenen kredit. Toda kljub vsem nasprotovanjem, vsem hujškanjem in napadom na posojilnico in njene voditelje niso mogli nemškutarji niti omejiti njenega napredka, še manj pa zaustaviti njeno

uspešno delovanje na gospodarskem in političnem področju. Pozneje pa so isti možje kupili Kurijevo posestvo nad Črnečami, kamor so kmetje zadružniki lahko v poletnem času gonili svojo živino na pašo.

Tako so se slovenski kmetje osamosvojili in pokazali hrbet svojim bivšim tlačiteljem in se oklenili svoje posojilnice, ki je v pre mnogih primerih obvarovala kmeta pred propadom. Še danes vedo povedati najstarejši ljudje, da bi cela Ojstrica prešla v nemške oderuške roke, ako ne bi slovenska posojilnica bila ob pravem času ustanovljena.

Poleg že omenjenih ustanoviteljev Dragotina Rousa, Dominika Kotnika, ki je načeloval posojilnici od ustanovitve pa do svoje smrti — celih 37 let —, Franca Kogelnika, ki je bil odbornik in blagajnik 39 let, in Luka Kotnika, ki je bil odbornik 46 let, so imeli še zasluge kmet Lenart Kuhar, pd. Lužnik iz Kotelj, ki je v najtežjih trenutkih pomagal s svojimi nasveti, župnik Josip Rozman, ki je vodil tajniške posle 25 let, in še mnogi drugi, ki so s tihim delom pomagali posojilnici, da je svoje poslanstvo res častno izpolnila. Njeno uspešno delo se je končalo s prihodom Hitlerjevih hord na slovensko ozemlje.

Nemških in nemčurjskih tlačiteljev in oderuhov ni več. Izginili so iz Dravograda. Ostal pa je slovenski kmet, ostal slovenski Dravograd. Mislim, da je prav, da mladi zvedo, kako so se morali že naši predniki boriti za obstoj, za svoje slovenstvo. Prepričan sem, da bi danes Mežiška dolina ne bila to, kar je, če bi po vsej Mežiški dolini ne bilo že takrat toliko narodno zavednih mož, ki zaslužijo vse naše spoštovanje in zahvalo.

(Napisano po zapiskih Ludvika Kotnika iz Dobrij, ki je bil nad 15 let tajnik posojilnice v Dravogradu.)

Dvoboj

nost je, da skrbimo za kulturno filmsko predstavo povsod in na vsakem mestu. Tu mislim na skrbno opravljanje delovnih dolžnosti nas vseh, ki smo zaposleni v kinematografiji.

Čutim tudi dolžnost danes načeti vprašanje, ki je še vedno najbolj delikatno, vprašanje filmske vzgoje ljudi. Žal je danes pri nas filmska kultura kot vsa ostala kultura tako skomercializirana, da je predvajanje kulturno umetniških filmov kompleksen problem in ga bomo lahko reševali le postopoma s pomočjo drugih institucij. Najtežje je za kinematografe to, da gmotno vprašanje vedno sili v ospredje, tako da čestokrat drugih stvari ne opazimo. Verjetno pa bo minilo še nekaj časa, preden bomo vzbudili dovolj razumevanja med gledalci za gledanje kulturno umetniških filmov. Gledalci si danes želijo v veliki večini največ filmov zabavnega značaja, lahkih po vsebini, na žalost pa so taki filmi največkrat tudi kulturno siromašni. Naša podjetja si zelo prizadevajo v svoj program vstavljati kulturno umetniške filme (program sedaj sestavljamo približno iz 40% kulturnih in 60% komercialnih filmov), vendar take filme največkrat predvajamo v praznih dvoranah. Če pa je v dvorani ne hote nekoliko več ljudi, potem med predstavo trumoma odhajajo in motijo tiste redke, ki bi si film radi v miru in z užitkom ogledali. Filme, ki jih zvezna komisija posebej priporoča, ponudimo tudi šolam, tako da imamo mesečno tudi po dva filma za šole.

Problem filmske vzgoje narekuje več stvari, ki jih je treba rešiti. Tu je vprašanje kadrov, mislim tistih, ki bi lahko dali filmu ustrezno razlago, potem vprašanje sredstev, pa tudi, kako zbrati interese za filmsko gledališče. Kar se tiče našega podjetja, smo pripravljeni ustanovitev takega filmskega gledališča (za zdaj na Ravnah) tehnično in finančno podpreti. Jasno pa je, da bi bilo potrebno sodelovanje tovarišev, ki so v svetu za kulturo, in še nekaterih drugih, ki se zelo zanimajo za tak način filmske vzgoje. Osebnost sem se že menil z nekaterimi tovariši, ki bi radi volje sodelovali. Mislim, da ni nobenih zadržkov, da ne bi z novim letom ali pa celo že prej na Ravnah začeli s filmsko vzgojo s pomočjo filmskega gledališča.

Podjetje vsa štiri leta, odkar obstaja, posluje aktivno. Kljub sorazmerno zelo nizkim cenam vstopnic (smo namreč med najcenejšimi v Sloveniji) imamo tako kalkulado, da ostvarjamo še določen del ostanka dohodka za sklade. Seveda pa bomo potrebovali še mnogo milijonov, da bomo obnovili vse dvorane in tehniko, ki so nam dane v upravljanje. Računamo, da bomo v naslednjih štirih letih (pod istimi pogoji) več

Obnovljena kino dvorana na Ravnah

30. septembra letos je bila na Ravnah otvoritev obnovljene kino dvorane, ki so se je udeležili vodilni družbenopolitični delavci naše občine. Gostom so zavrteli nekaj dokumentarnih filmov, med stalnimi obiskovalci kina pa je žreb določil tri, ki so prejeli brezplačne vstopnice za ogled 15 filmov.

Ker je obisk kinematografov najbolj stalna in tudi najbolj množična oblika kulturnega izživljanja, ki pa je javno skoraj ne obravnavamo, objavljamo govor direktorja Jožeta Močivnika, ki ga je imel ob otvoritvi.

Uredništvo

V času, ko raste iz dneva v dan število televizijskih gledalcev, ko z veliko naglico narašča število avtomobilov in iščejo ljudje razvedrila drugod, je popolnoma razumljivo, da pada tudi število obiskovalcev kina.

Zato se morajo kinematografi sedaj bolj kot kdajkoli prej boriti za obisk in svoj obstanek. Do sedaj smo se lahko leta in leta zadovoljevali z neprimernimi in neogrevanimi prostori brez sanitarij, z zanemarjenimi čakalnicami, z zastarelo opremo itd. V take kinematografe ne bi v sedanji situaciji dobili več nobenega gledalca. Če pa

bi še kdo prihajal, bi prišel brez spoštovanja do prostora in do filma samega.

V Sloveniji deluje okoli 270 kinematografov. Različni so njihovi ustanovitelji in različen je njihov položaj. Dejstvo je, da ima od 270 kinematografov kar prek 130 manjše dohodke kot izdatke, da ima več kot polovica kinematografov zastarelo opremo in aparature, starejše od 20 let. Do nedavnega je bilo tudi pri nas tako, in če se ne bi intenzivno lotili renoviranja dvorane in izboljšav v tehniki, bi bili danes med deficitnimi kinematografi.

Naše kino podjetje je v štirih letih delovanja investiralo v kinematografe na našem koncu velika sredstva. Samo v ravenko dvorano smo v zadnjih letih vložili blizu 26 milijonov starih dinarjev, in to 18 milijonov lastnih sredstev, okoli 8 milijonov pa so znašala sredstva drugih. Prepričan sem, da se bo ta investicija obrestovala, saj je film poleg televizije še vedno najbolj priljubljena in tudi najlažje dostopna zabava, pa tudi umetnost, če hočemo.

Zavedamo se, da še nismo storili vsega, kar je naša dolžnost. Vemo, da moramo gledalcem omogočiti čim kulturnejše gledanje filmov tudi v drugih pogledih. Ni dovolj le lepo opremljen in ogret prostor, naša dolž-

Zdaj je pa naša kino dvorana zunaj in znotraj v redu

ali manj imeli vse dvorane v takem stanju, kot je ta, ki jo danes odpiramo. To pa seveda le pod pogojem, če nas ne bodo še dodatno obremenjevali z različnimi prispevki in davki, ki so že sedaj nenormalni za naše razmere. V ilustracijo navajam, da plačujemo letno republiko davek v obliki prispevka za napredek domačega filma kar ca. 9 milijonov starih dinarjev.

Lahko trdim, da si je celoten naš kolektiv zelo prizadeval vsa leta za dobro in skrbno poslovanje. Ne trdim pa, da ni bilo napak, katere pa moramo odpravljati. Ljudje, ki so pri nas zaposleni, morajo poleg vsega imeti tudi veliko veselja do takega dela, sicer ne bi žrtvovali vseh sobot, nedelj in

praznikov skozi vse leto oziroma vse tiste dni, ko so vsi ostali delovni ljudje prosti in se vsak po svoje zabava in lahko posveti svoji družini. Zahvaljujem se za njihov trud in skrbno delo z željo, da bi si v bodoče še bolj prizadevali pri izvrševanju svojih službenih dolžnosti. Predvsem pa prosim člane kolektiva kina Ravne, da ohranijo to dvorano čimdlje v takem stanju, da bo upravičeno zaslužila to ime. Zahvaljujem se v imenu kolektiva vsem, ki so kakorkoli pomagali uresničiti to dolgoletno željo ravenških kino obiskovalcev. Posebno se zahvaljujem za vsestransko pomoč in sodelovanje inž. arh. Lodrantu kakor tudi vsem izvajalcem del.

Pripravljenost in požrtvovalnost gasilcev

Tako kot imamo že celo vrsto tednov, dni in praznikov, imamo tudi gasilci svoj teden, »teden požarne varnosti«. Ni pa bistvo, da ta teden praznujemo, ampak da ravno takrat pokažemo, kaj zmoremo, kako smo pripravljeni in opremljeni ter da opozorimo ostalo prebivalstvo na nevarnost pred požari, na preventivo in zaščito pred njimi.

V kratkem, kako smo gasilci ravske občine to izvedli. Sestavili smo program in ga razdelili na tri dele, in to:

- medobčinski,
- občinski in
- društveni.

Občinska gasilska zveza Ravne je iniciator za sodelovanje z ostalimi zvezami koroškega predela Slovenj Gradec, Radlje in Dravograd. Tako smo tudi tokrat na naš predlog skupno proslavili dne 24. septembra otvoritev tedna na območju občine Radlje v Vuzenici. V sredini tedna, v sredo, pa smo v sodelovanju z odseki za notranje zadeve vseh štirih občin izvedli nenapovedano praktično vajo v Dravogradu. Vaja je dobro uspela, njen namen pa je bil preizkusiti praktično sodelovanje teh štirih občin v primeru potrebe. Iz podatkov, ki smo jih dobili, lahko ugotovimo, kaj moremo narediti, čase, ki jih rabijo posamezne enote, da pridejo na kraj nesreče v kateri koli občini

ttega področja, in način obveščanja — alarmiranja.

Občinski program je zajel teden od 24. septembra do 1. oktobra. Izvedli smo poizkusne nenapovedane vaje in pri tem ugotovili pripravljenost posameznih enot, posebno pa čase, ki jih potrebujejo, da stopijo v akcijo. Pri tem se je izkazalo, da so nekatera društva zelo dobro pripravljena, saj je trajalo le dve minuti in pol od začetka znaka sirene in enote so bile že pripravljene. Posebno razveseljiva slika je bila v Mežici, kjer je gasilski dom izredno oddaljen od naselja in se je v rekordnem času zbralo kar 25 gasilcev.

Pregledali smo orodišča, orodje, opremo, vozila, motorje, vse administrativno in finančno poslovanje. Komisija, ki si je vse to ogledala in tudi ocenjevala, ni mogla najti bistvenih napak. Za gasilce, člane delovnih kolektivov, mladino in ostale občane smo predvajali po vseh krajih gasilske filme.

Za učence osnovnih šol smo razpisali pet nagrad za najboljše naloge o požarni preventivi in gasilstvu. Odziv je bil najboljši na Ravnah, saj smo dobili nekaj res lepih prispevkov, najboljšega pa objavljamo (str. 30). V ilustracijo naj povem, da je samo v tem delu programa sodelovalo skupno 541 gasilcev, ki so opravili 1361 prostovoljnih ur.

Na podlagi občinskega programa so posamezna društva sestavila svoje programe. Kaj vse je bilo narejenega, ne moremo objaviti, ampak samo glavne stvari:

— Vsi domovi, orodišča, orodje, oprema in vozila so bili temeljito pregledani, vse popravljeno, urejeno in očiščeno. Ravno tako urejeno je bilo poslovanje društev.

— Pripravljene so bile razstave gasilskega orodja in opreme za šolsko mladino in občinstvo.

— Po delovnih kolektivih so bila predavanja o požarni varnosti, preizkušnje in prikazovanje malih gasilskih naprav za začetne požare, varnostni ogledi nevarnih objektov.

— Skoraj po vseh šolah so gasilci predavali o požarni varnosti in preventivi v gospodinjstvu. Učencem šol so razkazovali gasilska orodišča in opremo.

— Posamezna društva ali pa tudi po več skupaj so imela praktične vaje na svojih terenih in tako preizkušala svoje znanje in pripravljenost za resne primere.

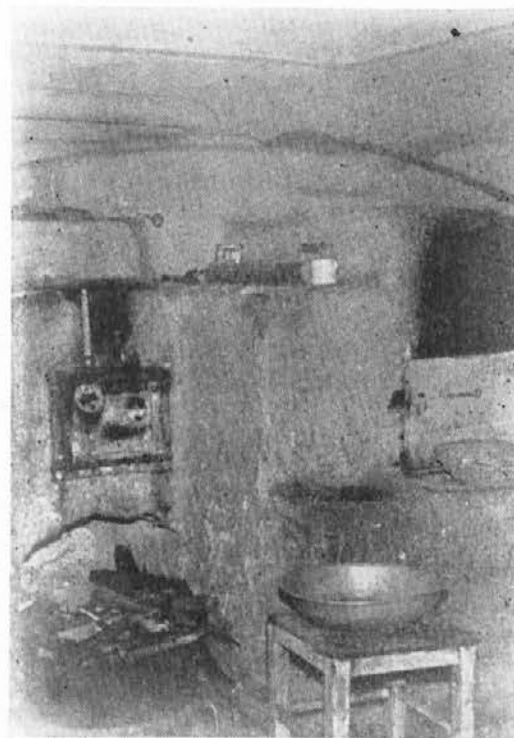
— Dve naši društvi sta v tem tednu dobili nove sodobne gasilske agregate, in to terensko vozilo ter avtomatično motorno brizgalko.

To pa je samo del dejavnosti. Koliko je tu prostovoljnega dela, lahko preceni vsak sam. Tudi občinska zveza je ocenila delo društev in tokrat so se železarji zopet izkazali, saj so pri tem ocenjevanju dobili največ točk in tako tudi prvo mesto.

Želim poudariti le še to, da sem opisal delo gasilcev samo v enem tednu. Takih tednov in dnevo je v gasilstvu več. So redne vaje, tekmovanja, predavanja, tečaji in še in še. Gasilce pa vidimo navadno le takrat, če kje kaj spodrsne. Takrat jih znamo oceniti — slabo, ne vidimo pa njihovega požrtvovalnega in humanega dela, ki je v korist nam vsem!

Z. Jamer

Ljubezen je morda slepa, toda običajno dobro loči med cenenim in dragim zaročnim prstanom.

Peč na 13 oglov

Previdnosti ni nikoli preveč

Gasilska sirena je rezko zatulila v noč. Požar! Naša družina je bila hipoma na nogah. Še preden sem se zavedel, kaj se godi, je oče planil skozi vrata in zdrvel po številnih stopnicah. V slabih petih minutah je bila zbrana gasilska ekipa, da priskoči na pomoč. Gorelo je gospodarsko poslopje nekoga kmeta pod Uršljo goro.

V takem primeru morajo gasilci čim hitreje ukrepati, da se požar ne razširi še na druga poslopja. Pri svojem delu ne smejo izgubljati živcev. Pri vsakem reševanju je potrebna preudarnost, disciplina in skrbno urejena gasilska oprema.

Ko je naša zavedna desetina gasilcev preprečila požar, je bilo seveda prvo vprašanje, kako se je to zgodilo. Sodeč po kmetovem pripovedovanju so otroci prejšnji večer kurili in pustili gorišče v bližini gospodarskega poslopja, da ga je razpihal veter. Takšne igre so zelo nevarne in imajo čestokrat hude posledice. Zato se mi mladi trudimo in želimo, da nas odrasli poučijo, kako ravnati v primeru takih nesreč.

Po pripovedovanju mojega očeta gasilca sem si doslej zapomnil nekaj nasvetov, ki so za nas otroke in tudi odrasle zelo važni. Če pride do požara, moramo najprej alarmirati gasilce. Kolikor imamo v bližini gasilni aparat, se ga lahko poslužimo sami, če smo o ravnanju z njim seznanjeni. V stanovanju preprečimo preprih, zapremo okna in vrata, da se dim in ogenj ne razširita v prostore, kjer še ne gori. Previdno moramo poiskati rešilno pot iz stanovanja.

Če se vname obleka na človeku, ga povijemo v prt ali odejo in ga povaljamo po tleh.

Vse električne naprave morajo biti dobro zavarovane!

Na drva, ki nočejo goreti, ne polivajmo bencina!

Pepela ne smemo spravljati tja, kjer bi se lahko kaj vnelo! Zelo nevarni so tudi hlapi — plini. Najbolj zahrbtni in strupeni plin je ogljikov monoksid, ker nima barve ne duha ne okusa in ni dražljiv. Nevaren je posebno za šoferje ali mehanike, ki zaganzajo motor v zaprti garaži. Povzroča pa tudi mnogo prometnih nesreč, ker šofer pod vplivom tega plina zadremuje za volanom ali pa ga obide trenutna slabost.

Zato bodimo previdni in preprečujmo nesreče ob pravem času!

Herman Knez, 6. b

Osnovna šola Prežihovega Voranca
Ravne na Koroškem

Obredni ogenj v Šentanelu

Članek »Obredni ogenj in obredna luč v naših krajih« v 1. št. Fužinarja bi dopolnil s popisom takih običajev v Šentanelu. Na predvečer novega leta po polju niso kadili niti škropili, pač pa so to delali po vseh sobah, shrambah, kletih, hlevih in celo na skednju.

Na svečnico je bila v Šentanelu fantovska svečarija. Kot mi je znano, tega običaja ni bilo nikjer drugod. Fantje so namreč imeli svojega »cehmoštra«, ki je razen drugih dolžnosti organiziral svečarijo. Sveče je vzel v cerkvi in jih pri Kramovcu pro-

dajal fantom. Bile so raznih velikosti in cen. Najmanjša je stala 10 krajcarjev, največja celo 5 kron. Najdražje so si lahko privoščili le sinovi bogatih kmetov. Svečarije so se smeli udeležiti le samski, od šolarjev pa do zakrknjenih samcev visoke starosti. Kdor je imel nezakonskega otroka, je bil izključen. Sveče same se niso smele prižgati, zato je bila okrog njih ovita tanka svečica, katero so ob pričetku procesije prižgali. Ob določen uri so župnik, organist in oba ministranta s pevci peli litanije in ves sprevod se je pomikal proti cerkvi. V cerkvi je »cehmošter« jemal sveče in jih štel. Tanko svečico je obdržal vsak, da je svetil med mašo. Izkupiček od prodanih sveč se je porabil za cerkvene potrebe. Dekleta, pri katerih je veljal isti kriterij kakor pri fantih, so obhajale opisano svečarijo pred svečnico. Vsako leto so tekmovali. Redno so zmagovali fantje tako po številu prodanih sveč kakor tudi po izkupičku.

Na Blažovo (3. februarja) se je v cerkvi delil blažev žegen. Po maši so šli ljudje k oltarju, kjer jim je župnik z dvema, v sredini zvezanimi svečama v obliki črke X ob izgovarjavi blagoslova držal prižgani sveči pod brado, tako da sta goreli v višini ušes.

Na krstnico (velikonočno soboto) se blagoslavlja ogenj za cerkvijo, v cerkvi pa krstna sveča. Za ogenj je pri vsaki hiši že vnaprej pripravljen kup drobirja od drv, odpadle skorje in žagovine. Ker je vse skupaj vlažno, tli in se kadi po polju. Stari ljudje-kadilci od velikega četrtega dalje niso

kadili, dokler svoje pipe niso prižgali z blagoslovljenim ognjem. Ta ogenj je moral čim dlje ostati pri hiši. Varovala ga je dekla v pepelnjaku, ki je bil ob krušni peči v kuhinji-dimnici. Verovali so, da toča ne bo pobila niti ne bo udarila strela, ako bo ogenj obdržan do prve nevihte. Na veliko soboto so žgali tudi kresove. Kres je gorel vedno pri kapelici nad vasjo; od tam je lep razgled po Lokovici, Lomu, Volinjaku, Podgori in daleč do Obirja po Podjuni. Ponekod so goreli kresovi v obliki zvezde ali križa.

Na Florjanovo (4. maja) so hodili fantje proti večeru od hiše do hiše javno (ne skrivaj) in kurili v kuhinji. Navadno je bil blagoslovljen les že pripravljen. Če ga ni bilo, je obiskovalec ogovoril gospodinjjo, rekoč:

»Florijan bi kuril in želi blagoslov hiši, pa nima iz česa.« Takoj je dobil šibe iz cvetnega snopa. Med kurjenjem je sklenil roke in molil. Naredil je križ iz lesa, kar je bilo znamenje, da je delo opravljeno. Dobil je svoj delež.

Šentanelci nismo kresovali, ker je takrat kresoval edini nemčur. Zato pa smo tem slavnije kresovali na predvečer Cirila in Metoda (7. julij), zaščitnikov slovanstva.

Zoper hudo uro so nekoč blagoslavljali sveče kresni teden. Ta običaj je v navadi še danes.

Ostali običaji so približno isti, kakor so navedeni v sestavku prof. T. Sušnika.

Feliks Senica

Meležnikov mlinar pripoveduje

Meleški mlinar

»Puobi, vi ste še muadi, si še bote učakali, je prerokovano, da bo prišu adn, ki bo štreno zmiesau. Če se štrema zmiesha, jo je t'k hudo uravnat.«

To pomeni, da bo prišla vojska; saj tudi je, in to prva svetovna. Za to se nismo toliko zanimali. Da se bodo pa železne ptice po »ufti vozile«, kaj takega pa si nismo mogli predstavljati. Pa tudi to sem dočakal. Leta 1915 sem videl v Galiciji samo enega takega ptiča, v Sitarolu (Südtirol — južna Tirolska) 1918 pa tudi po deset skupaj.

V starih časih je bilo čisto drugače, kot pa je danes. Novi so boljši. Sem še jaz vesel, ko sem si »penzjon učaku«. Naša država zares lepo skrbi za nas stare in onemogle ljudi, da nam ni treba na stara leta »petlat« od hiše do hiše, če nismo več za delo. Prej je bilo pa tako: če dekla ni bila več za delo, so rekli, da za »varučko« še že bo. Če pa hlapec ni mogel več delati, pa: »Stelo bo pa že še seku.« Ko pa še za to ni bil, so ga gonili od hiše do hiše, kjer je prej delal. Deklo pa ravno tako.

»Košta« je bila čisto druga. Ob nedeljah zjutraj je bila najprej svinjska župa od povojenega m'sa, kruh n'tr, cuo pa repičov zos in m'so g'r. Nato smo šli k maši. Kamor, v Štanuv ali v Guočtan, smo šli, na obe strani je bilo daleč. Po maši smo ga pa še lumpali, saj domov se nam ni mudilo, ker nas je »čaku za ježino kuoj jačmen«. Za večerjo so bile skoraj zmern »kuglee pa v režleh repica«. Čez teden pa je bila za »bruoštik repičeva župa«, v pōstu, od pusta do velike noči redkev, pa še ta je bila komaj ob desetih dopoldne. »Kieri se je na vejko

nuoč preveč najedu, je biv gvišno boun, ko ževodec od dovjega posta izvakan še ni bil vaje t'ške košte.»

Nam mladim pa košta še ni bila vse, smo se pa mōšta napili in »juckali vunta ukouo bajte, pa tam ukouo tuj, kir so b'le fejt deklate.»

Bilo je še takrat, ko nisem bil oženjen z mojo prvo ženo Nežko, ko sem jo šele »zašpegu».

»Anbart, ko jo tuj gram klicat, se mi je pa št'k naradvo: P'rčōkali so ma domōči hvōpci. Taj, taj s'm jo m'ru pelat uonta ukuvo vuogva, da še zōt knis'n utanu pogvat. Skoč'n čez an puot in glih v krplive. Taj s'n pa reku: namesti, da bi ma uona lubva, ma pa krplive. Hitro se g'r poberem, letim naprej, čujem, da neka ropoče za meno: flek, flek! Še bolj s'n začeu lētēt, k'k'r da mi smadijo pod nojami. Do lēsa prletim, pa že čisto nis'n mou venč. Mislu s'n, zaj mi je pa že čisto use glih, če me dobijo pa nabunkajo. K'r n't'r u travo sa zvalim pa čōkam, še zōt pogvadam. Pa kōj? Anbenga nis'n vidu. Posušem, posušem, use je tiho. Kōm so sa le počuknōli? Ncajt čisto p'r miri ležim noj posvušem, pole pa le sadem g'r. Mavo sa pod nuoje pogvadam, kōj s'n vidu? Pōtpvat od punčha sa mi je odtrgu, ta je devu za meno: flek, flek.»

Včasih, ko sem bil hlapec, sem imel »vona« ene škornje pa dve srajci iz domačega prta.

»Če tā je bouha ugriznva, si samo mōvo s hrptom zmigu pa tā je kiki som počōhu.»

Ker sem bil pa še za »ta priednega hvapca«, sem dobil eno srajco več. Tisti je moral zjutraj prvi vstati in druge pravočasno zbuditi. Jeseni smo vstajali ob treh zjutraj in do sedmih, do »bruštka«, mlatili. Potem smo šli po drugih opravkih. Zvečer smo pa navadno sadje »tovkli« do enajstih.

»A kak je bil pa mošt! Že če si kriegl vidu, si biu že pijen.»

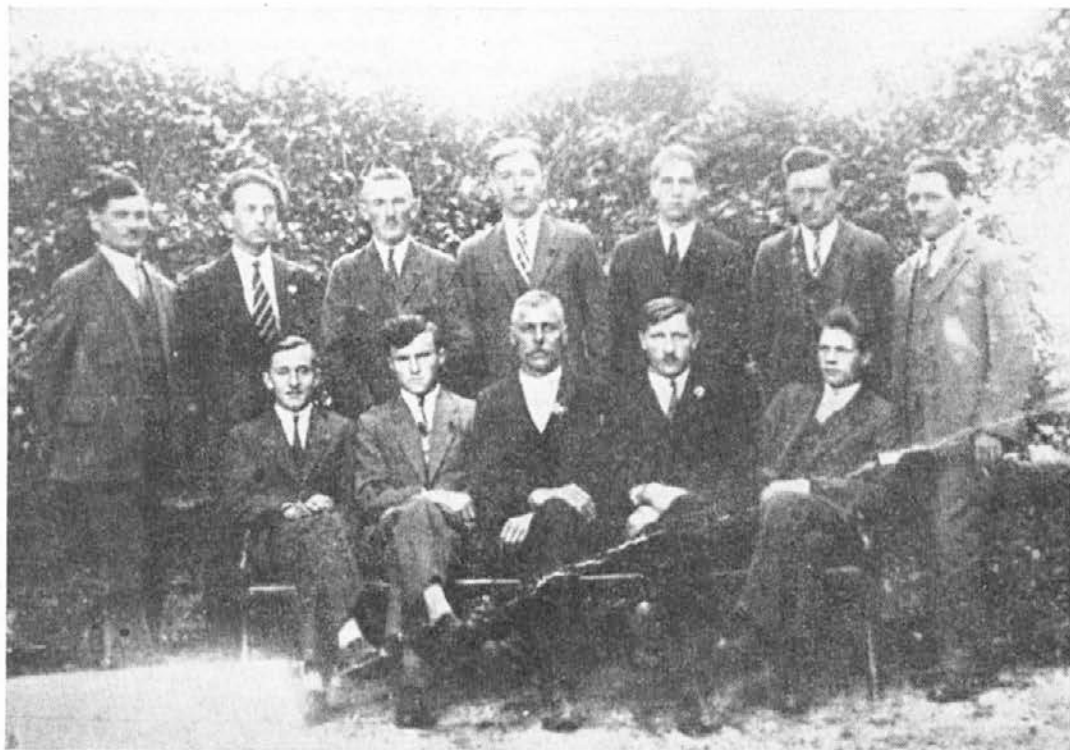
Na »g'mnu« in v »preši« smo si svetili s treskami, zato je pa tolikokrat kje pogorelo, ker še elektrike ni bilo. Treske smo pa »deváli« tako: poleti smo podrli borove, ga pustili tako dolgo v lesu, da je skorja čisto odstopila, navadno celo zimo. Potem smo ga na »tovsti četrtek« (prvi četrtek pred pustom) spravili domov, razrezali, razcepili in nato v krušni peči posušili. S takšnimi treskami smo svetili pozimi in poleti. Če se je na primer kdo dolgo zadržal pri kakšni hiši, da je bilo že temno, so mu dali s seboj »pušl« tresk, da si je z njimi svetil.

Naveličal sem se biti hlapec. Premišljeval sem, kako bi se dalo drugače živeti. Enkrat sem vprašal svojo ženo, kaj če bi začela na svoje. Nič ni imela proti, pa sva poskusila. Ona je doma skrbela za otroke, jaz pa sem hodil okrog delat. Iz lesa sem znal vse narediti: tudi mline sem popravljal. Anbart me je Meležnik prosil, da bi tudi njegovega popravil. Ko pa je bilo delo opravljeno, mi je rekel:

»Ti boš m'ru pa dovsa u naš mlin prit, ko znaš use som naradit. Saj vidiš, š'ti mlinar je že bogi.«

Res smo se preselili v Meleški mlin. Stanovanje je bilo bolj »bogo«: ena soba, črna kuhinja z zidom, kjer smo vodili tudi meso in klobase.

Bilo je še prej, ko naš sosed ni bil oženjen. Imel je navado, da je svoj »kovtr« zjutraj, ko je vstal, obesil čez »pvanke na gmni«, kjer je poleti spal. Večkrat sem gle-

Skupina tovarišev-valjarjev iz predvojne ravske železarnice. Večina jih je že upokojenih, nekaj pa jih je umrlo. Mnogi so sodelovali v tistem času prepovedani delavski organizaciji. Radi so se zbrali v družbi, katere duhovni vodja je bil stari valjar Vauče. Z leve proti desni sedijo: Ignac Pavšer, Lipi Slanič, Vauče senior, Jože Čapelnik, Gašper Čegovnik; stoje: Anton Cmar, Franc Radušnik, Mirko Vrčko, Franc Vauče, Franc Čegovnik, Nantl Petrič in Križaj

dal gor, kako se zrači tisti kovtr. Le kaj bi mu naredil, sem premišljeval. A, pa sem se namislil. »Ti, poba,« sem dejal sinu, »idi, idi, pa mu kovtr pribij na pvanke!«

Pozno ponoči pride sosed domov, šel je namreč svojo dečvo klicat, hoče se pokriti, kovtr se pa ne da potegniti. Bil je jezen in je godrnjal: Če dobim tistega falota, mu bom že pokazal. Ne vem pa, če ni imel mlinar prstov vmes.

»Od taj pa ni venč visev kovtr na pvankeh.«

Pa so prišli mlini na elektriko, vsak kmet skoraj ga zdaj že ima, le malokje še kak na vodo kleplje, drug za drugim so šli tudi mlini na vodo z nami starimi mlinarji vred v penzjon — tudi Meležnik je svojega pro-

dal, kupila ga je moja najmlajša čiera, dobila je »aniga možija, ki je čudno prid'n za devo in šparljiv«; prezidala sta mlin, na novo sta ga prekrila, »an liep duom je zaj«.

Sedaj, ko sem že star, pa posedam pred jablanami, ki sem jih zasadil, in pripovedujem svojim vnukom o žalostnih in lepih dneh svojega življenja. Ja, tudi o žalostnih; dvakrat sem bil oženjen in obe ženi sta mi umrli. Tu in tam grem v »Guočtan po vinček«, da se srečam s prijatelji in znanci, z njimi pokramljam in se zopet vrnem domov, v nekdanji mlin, kjer živim že več kot štiri-deset let. Nasproti pa mi vedno prihitita vnukinja, me primeta za roko, in takrat mi postane toplo pri srcu.

Doroteja Petek

Blaž Kajzer

PO PRESTOLNICAH ZAHODA

Amsterdam — London — Bruxelles — München

Potovati in spoznavati neznani svet — to je bila že od nekaj človekova želja. Potovati pa je še posebej zanimivo in vabljivo, če hodiš po krajih, ki ti niso poznani.

Prijetno dopoldansko sonce nas je grelo, ko nas je 80 potnikov čakalo na ljubljanski železniški postaji na tauernekspress, ki nas bo popeljal naprej proti Jesenicam.

Pregled potnih listov in carinske formalnosti so bile opravljene. Pot smo nadaljevali proti severu. Ko je vlak prevozil dolgi karavanški predor, se je pred nami odprla čudovita pokrajina, po kateri se je vedno više in više vzpenjala železnica skozi neštete predore v visok alpski svet.

Po zanimivi soteski, obdani z mnogimi slapovi in skritimi dolinicami, smo se vozili mimo v tirolskem stilu grajenih hišic, ki so čudovito dopolnjevale pokrajino.

Proti večeru smo se spustili v salzburško dolino, v svetovno znano mesto Badgastein — center avstrijskega zimskega športa. Po krajšem postanku smo nadaljevali potovanje proti Salzburgu (avstrijsko—nemški meji), kjer je bil naš prvi daljši postanek.

Salzburg, ki mu pravijo veliko malo mesto, ker združuje vse ugodnosti velikega mesta s prijetnostmi majhnega mesta. Mesto leži v dolini, obdani s snežnimi alpskimi vrhovi, med srebrno sinjimi jezeri in koštanjevim drevoredi. Salzburg je mesto z velikimi trgi, z labirintom ozkih starih ulic, z zvoniki in kupolami, z mostovi in balkoni.

Do prijetnih izletniških točk v okolici, hotelov in vasic v tirolskem slogu, vodijo številne vzpenjače.

Staro mesto s trdnjavo, ki tako spominja na panoramo stare Ljubljane, pa se vam

Cvetlični stolp v Rotterdamu

predstavi z bronastim kipom Wolfganga Amadeusa Mozarta, ki gleda proti nebu, kakor da je sam na nebu visoke gore. V desnici drži gosje pero, v levici pa svoj zadnji notni list. Rojstna hiša Mozarta je v Strugarski ulici.

Po ogledu Salzburga smo se poslovili od starega mesta in od Mozarta ter nadaljevali potovanje z dalmacija ekspresom proti Kölnu.

Jutranje sonce nas je pozdravljalo, ko je vlak vozil ob reki Ren in za nami so ostajala številna nemška mesta z izredno urejenimi zgradbami, zidanimi z značilno temno opeko. Panoramo so dopolnjevali griči s svojimi starimi gradovi, ki so tako podobni našim.

Po obilnem »YUGO-zajtrku« smo se ustavili na kölnski železniški postaji. To je veliko poslopje s trgovinami, kozmetičnimi saloni in informacijskimi uradi: vse, kar pač potrebuje popotnik, če se v Kölnu ustavi samo mimogrede in ne utegne stopiti v mesto. Tik ob železniški postaji stoji znana kölnska katedrala (157 m visoka), ki smo si jo tudi mi ogledali. Katedralo sedaj obnavljajo po prvotnih načrtih, ker je bila med vojno močno poškodovana.

Brzovlak nas je iz Kölna popeljal proti našemu naslednjemu cilju — Amsterdamu. Na nemško-nizozemski meji so vstopili v vlak slikoviti kraljevski holandski obmejni organi in so nam med vožnjo pregledali dokumente, pri tem pa nas s svojim žvižganjem in veselim razpoloženjem spravljali v dobro voljo. Pri vsakem udacu štampiljke je namreč carinik veselo zažvižgal in nam voščil prijetno bivanje na Nizozemskem. Še večje presenečenje pa smo doživeli, ko nas je sprevodnik pozdravil po slovensko. Vprašali smo ga, kje se je naučil tako dobro govoriti slovensko, pa nam je povedal, da od svoje soproge, ki je slovenskega porekla. Zastavili smo mu nekaj radovednih vprašanj, na katera nam je prav ljubeznivo dal pojasnila. Na kraju nam je voščil srečno pot.

Pokrajina, po kateri smo nadaljevali pot, se je spremenila. Vetrni mlini, številni

vodni kanali, po katerih plovejo manjše ladje, neizmerna ravnina, živobarvna polja cvetlic, kolesarji so glavne značilnosti Holandije. Sicer pa je Holandija za vrtnarje in ljubitelje lepih vrtov še posebno zanimiva dežela. Med dolgo vožnjo smo opazili, da se Holanci ne zapirajo za visoke zidove in plotove, temveč so ponosni, da jim tujec gleda v vrtove in stanovanje, ki je tudi polno lepih cvetlic.

Nepregledna polja tulipanov, cvetlične razstave ter lepi vrtovi privabljajo vsako leto na tisoče turistov, da se nagledajo prijetnih barv in prinese veliko dragocenih deviz. Morda še tale zanimivost. Danes si večina ljudi misli, da je tulipan doma na Nizozemskem, v resnici so ga pripeljali v starinski kočiji z Bližnjega vzhoda in so ga na Holandskem v štiristo letih požlahtnili.

Nizozemci pa niso znani samo kot dobri kolesarji, ampak tudi po svoji skromnosti, delavnosti in varčnosti, saj še danes s ponosom pripovedujejo, da je bog ustvaril morje, Holandijo pa so napravili sami. Stoletja so se morali boriti z morjem in mu iztrgati okrog 38 % zemlje. Mlini pa so črpali vodo, zato jih še danes skrbno vzdržujejo, ker so posebno privlačni za turiste.

Amsterdam, v katerega smo prispeli sredi popoldneva, nas je vse posebno prevzel zaradi lepe lege in živopisanih ulic. Pred hotelom R'IJK, kjer naj bi se namestili, smo si nabirali hladnokrvnost na skoraj navpičnih stopnicah, ki so vodile visoko navzgor v mrežo hodnikov, kjer smo se pošteno namučili, da smo našli svoje sobe, ki so namreč drugače oštevilčene kot pri nas. Nižje številke so v zgornjem nadstropju, višje v spodnjem.

Po dobri večerji smo si s hidrobusom ogledali mesto. Amsterdam je mesto, prepredeno s 70 kanali in 800 mostovi, zato ga upravičeno imenujejo severne Benetke, saj ima celo nekaj mostov več kot Benetke, na kar so Amsterdamčani silno ponosni. S hidrobusom si lahko v eni uri in četrť ogledate ves najlepši trgovski del mesta, ki je bil zgrajen v 16. in 17. stoletju.

Z doka pri Nassaukadu smo se odpravili na izlet po lepem kanalu Leidsepracht in kmalu zapeljali v prvi glavni Prinčev kanal, ki je najdaljši od treh koncentričnih

kanalov, ki obdajajo stari center mesta. Ob tem kanalu smo videli 300 let staro zahodno cerkev, v kateri je pokopan slavn slikar Rembrandt. Peljali smo se mimo hiše, v kateri je pisala svoj dnevnik Anna Frank, ko se je skrivala pred nacisti. Danes je tu muzej in mednarodni mladinski center.

Med hišami ob kanalu so restavracije, katerih kuhinje segajo praktično do vode, vsa hišna vrata pa se odpirajo na kanalsko stran. Vrata imajo zato to prednost, da lahko vržejo v kanal nezaželenega gosta, ki se seveda po takšnem neprosto voljnem kopanju nikoli več ne vrne. Še posebno velik problem imajo avtomobilisti zaradi omejenega prostora za parkiranje. Zato se večkrat pripeti, da pade kakšen avtomobil v kanal. Potem morajo poklicati posebej za to izurjene reševalce, ki potegnejo nesrečni avtomobil zopet na suho. Seveda ne zastonj, delo je treba plačati 15 guldnov na uro (1 gulden je 345 din).

Zaradi stanovanjske stiske in visokega davka za gradnje so gradili hiše z ozkimi in strmimi stopnišči, zato imajo hiše velika okna s škripcem, ki jim pomaga pri selitvi pohištva skozi okna. Škripec pa je še uporaben v primeru, če pride mož domov preveč natreskan in ne more premagati strmega stopnišča, pa ga mora žena spraviti v stanovanje s škripcem skozi okno.

Stanovanjsko stisko rešujejo domiselni ljudje tudi tako, da stanujejo na čolnih, ki jih imenujejo hišne ladje. Vsaka takšna ladja ima svoje ime in hišno številko. Stanovalci se niti ne pritožujejo nad takšnim življenjem na vodi, saj pravijo, da imajo vse, kar potrebujejo: elektriko, vodo, telefon in televizijo. Pozornost med temi prebivalci po vzbujata dve Američanki, ki vodita neko biblijsko gibanje.

Skozi plavi most, ki je manjši posnetek slavnega mostu »Aleksandra III.« na Seini v Parizu, smo se pripeljali v reko Amstel, po kateri je dobilo mesto tudi ime — Amsterdam. Nedaleč od tod stoji v stranski ulici hiša, v kateri je čudovita kolekcija Rembrandtovih skic in risb. V tej hiši je slavn slikar ustvarjal svoja najboljša dela.

Pred vhodom v pristanišče smo si ogledali zanimiv obrambni stolp (star 800 let), pri katerem so jokale amsterdamske žene

Motiv iz Amsterdama

in dekleta, ko so se pred več stoletji poslavljale od svojih mož in fantov. Od tod je leta 1609 odjadraral proti ameriški obali slavn raziskovalec Henry Hudson.

V pristanišču, ki se šteje med največja na svetu, pristaja letno več kot 800 preko-oceanskih ladij. Med severnim in južnim delom pristanišča vozi trajekt, ki služi kot edina povezava. Leta 1853 so Holandci napravili načrt za podmorski predor. Ker pa neradi hitijo, so začeli z delom šele lani. V amsterdamskih ladjedelnicah popravljajo ladje iz vsega sveta poceni in solidno. Ladje popravljajo na posebnih plavajočih dokih, ki so edinstveni na svetu.

Iz pristanišča smo se odpeljali v kanal Gentlemanov, ki je postal center vsemogočnih magistratov, bogatih meščanov in direktorjev Nizozemske vzhodnoindijske trgovske družbe. Blizu tega kanala smo se ustavili na najpopularnejšem mestnem trgu — Leidseplein z operno hišo, vrsto restavracij in nočnih klubov.

Pot nas je vodila v četrto »deklet v izložbah«. To zanimivost si ogleda vsak tujec iz takšnih ali drugačnih razlogov. V izložbah so namreč dekleta z mini krili, ki se bavijo z najstarejšo obrtjo na svetu. Skozi okna je prodirala na ulico rdeča svetloba, iz cvetličarn pa so se nežno smejali bujni tulipani vseh barv. Takšna je ta četrta, pravi rendez-vous za vse mogoče ljudi, tudi za takšne z dolgimi lasmi. Zanimiv pa je tudi ogled kitajske četrti, kjer se najde veliko dobrih in poceni restavracij.

Amsterdam pa je tudi mesto taksijev, ki kraljujejo po cestah. Od 900 tisoč prebivalcev, toliko jih šteje Amsterdam, jih ima okrog 600 tisoč kolesa. Še več pa je v Amsterdamu koles, ki so ostala brez lastnika. Kolesa namreč leže ob ograjah na mostovih, ob kanalih, povsod tam, kjer so jih pustili lastniki, ko jih niso več potrebovali. Tako se jih je že nabralo na tisoče in pomenijo posebno atraktivnost mesta.

V Amsterdamu si sonce in dež izmenoma podajata roke, zato smo se morali kmalu vrniti v hotel, kjer smo prenočili. Naslednje jutro smo se poslovili od Amsterdama, njegovih lepot in prijaznih ljudi. Z vlakom smo nadaljevali potovanje po neizmerni

ravnini do Rotterdama. Vlak, ki je vso dolgo pot pel duet s tirnicami, nas je odložil z vso prtljago na rotterdamski železniški postaji, od koder smo se razkropili, da si ogledamo mestne zanimivosti.

Rotterdam je po velikosti drugo mesto na Nizozemskem in največje pristanišče v Evropi. Mesto šteje 730.000 prebivalcev. Stari del, na katerem še sedaj gradijo super moderno mesto, je bil med zadnjo vojno do tal porušen.

Dandanes se Rotterdam s svojim velikan-skim ladijskim prometom šteje med najpomembnejša mesta na svetu. Samo v l. 1966 je pristalo v pristanišču preko 28.000 ladij pomorske plovbe in več kot 215.000 rečnih ladij, ki po rekah in prekopih vzdržujejo zvezo z notranjostjo. Celoten promet in transport upravljajo avtomatično iz cvetličnega stolpa EUROMST (119 m visok), ki je posebna atrakcija Rotterdama. Na vrhu stolpa je restavracija s čudovitim in nepozabnim razgledom na pristanišče in mesto, ki utriplje pod njim.

V mestu so različni pomembni muzeji s področja umetnosti, znanosti in tehnike, v trgovinah pa lahko kupiš prav vse, samo če imaš dovolj denarja.

Dan je bil vse prekratek za toliko vtisov in pogledov, ki smo jih hoteli nameniti Rotterdamu. Zvečer smo z vlakom nadaljevali potovanje od Rotterdama proti Hoek van Hollandu, kjer smo prestopili na ladjo, ki nas je prepeljala čez morski preliv do Harwicha. Tu smo prestopili angleško mejo. Pri mejnem prehodu smo morali oddati stroгим, a vendar vljudnim angleškim uslužbencem posebne vprašalne pole, ki smo jih dobili in izpolnili že na ladji.

Od Harwicha smo se z vlakom odpeljali proti Londonu. V vlakcu smo se vozili zelo udobno. V kupejih so bili okrog jedilnih miz razmeščeni fotelji, na mizi pa angleške revije. Med potjo smo opazovali enolično angleško pokrajino. Sicer pa vožnja po kilometrih dolgi ravnini utruja in je vse prej kot prijetna.

Po dolgi vožnji smo se pripeljali v angleško prestolnico — London. Z železniške postaje Victoria smo se z avtobusom odpeljali do našega hotela Air Terminal hotel, iz ka-

Kraljičin gardist

terega smo se po nekajurnem počitku napotili v znamenito mesto starega imperija.

Najbolje spoznaš mesto, če ga prehodiš peš, pravi pregovor. To velja tudi za London. Že sam pogled na ulico je presenetljiv. Videti je bilo, kot bi bile vse hiše enake. Menda je večini posebno pri srcu rdečkasto rjava barva opeke, kajti veliko hiš je tako zgrajenih. Kolone avtomobilov v najrazličnejših barvah in izvedbah pa se premikajo po levi strani ulice. Med njimi so bila najbolj znana imena: austin, consul, cortina, morris, vauxhall. Na ulicah pa so delali še posebno gnečo visoki dvonadstropni rdeči avtobusi, ki se popularno imenujejo »double deckerji«. Red na cestah delajo maloštevilni, a simpatični bobbyji.

Med najbolj živahne ulice v Londonu spada Oxford Street — trgovski center mesta. Oxford Street je glavna žila, po kateri utriplje življenje nemirne prestolnice. Na tej promeni se zbira vsa londonska družba. Tu srečuješ vsemogoče ljudi vseh barv in čuješ govorjenje v vseh jezikih sveta. Tu vidiš tipičnega Angleža z melono na glavi in z dežnikom v roki, ki hiti v službo. »Mini moda« in »beat moda«, katero je London razširil kljub svoji konservativnosti, se tu zbira in prebiva med hrupno, nepregledno množico. Elegantno oblečeni ljudje hite hitrih korakov v banke, lokale, službe, trgovine, ki so se tukaj najbolj prilagodile tistemu kupcu, ki nosi dolarje. Pri vsem tem pa denar kopni in veliki angleški kovanci odžvenketajo iz denarnice, da se niti ne zavedaš kdaj. Že stari angleški pregovor pravi: hrani denar za »deževni dan«.

Zelo zanimiv je bil ogled čudovito lepe avenije »The mall«, kjer se nahaja Buckinghamska palača — kraljčina zasebna rezidenca. Pred palačo smo si ogledali menjavo kraljičine straže, ki jo sestavljajo konjeniški in pešadijski gardisti. Gardisti so večinoma Škoti, Welšani in Irci. Straža se me-

Parlament in Westminsterski most, London

Nelsonov spomenik na Trafalgar Squaru

nja vsak dan ob pol dvanajstih, če je kraljica doma. Največja zanimivost pa je takrat, ko si ogleda menjavo straže sama kraljica na konju — 3. junija vsako leto.

Poleg londonskega parlamenta, kamor smo se napotili, smo si ogledali westminstrsko katedralo. V tej veličastni katedrali so pokopani kralji in kraljice, veliki državniki, vojskovodje in pesniki. Parlament se po naša s svojo arhitekturo, s svojimi dvatisoč sobami, z znamenitim Big Benom, ki s svojo uro in dolgimi kazalci kaže najbolj točen čas v Angliji in v celotnem britanskem Commonwealthu. Zvon, ki tehta 13 stotov, je dobil ime po siru Benjaminu Hallu. Parlament se deli v zgornji in spodnji dom. V zgornjem domu se sestajajo samo rojeni lordi, ki prenašajo svoja nasledstva na prvorojenega sina; v spodnji dom pa volijo člane doma.

S podzemeljsko železnico, ki dela tujcu precej težav, ko pride prvič v London, smo se odpeljali do Towra. Tu smo z angleško potrpežljivostjo stali v vrsti za vstopnice. Čeprav smo bili Jugoslovani, se nismo preveč razburjali. Dobro smo se zavedali, da je največja odlika Angleža, da se zna obvladati in biti potrpežljiv.

Tower — glavno rezidenco angleških kraljev, je dal postaviti Viljem Osvajalec (1066 do 1087), da bi ščitil mesto in uničeval ljudi. Več stoletij je služil kot trdnjava, palača in ječa. Najstarejša in najpomembnejša zgradba je tako imenovani Beli stolp s svojimi štirimi stolpiči. Notranje grajsko dvorišče pa varuje zid s 13 stolpi, obdanimi z vodnimi jarki. Pri vhodu v Tower so železna vrata, pred katerimi stoji ceremonialno oblečen stražar. Skozi vrata vodi pot do krvavega stolpa, ki je bil že od leta 1597 znan po svojem sedanjem imenu. Stolp je služil kot ogledno mesto za umore. Krvavi stolp se je prvotno imenoval vrtni stolp, ker se je iz njega videlo na vrt grajskega kapitana. Tu se je smel sprehajati med svojim dol-

gim ujetništvom v Towru sir Walter Raleigh (1552—1618), ustanovitelj ameriške kolonije Virginia, v Anglijo pa je prinesel prvi krompir in tobak. Znani towerski grič pa se nahaja zunaj obzidja in je bil v času Edvarda IV. urejen v morišče, na katerem je našla smrt večina ujetnikov iz Towra. Še danes sta v towerskem muzeju tnalo in sekira za »odstranjevanje« glav »neljubih« ljudi.

V zakladnici kraljevih draguljev, ki jih hrani Tower, smo stopili v en sam mračen prostor s stekleno vitrino v sredini. V tej vitrini so shranjene kronske dragocenosti, ki izvirajo iz 17. stoletja. Vse ostale dragocenosti iz prejšnjih stoletij je Oliver Cromwell prodal ali pretopil.

Najstarejša krona, ki jo uporabljajo le pri svečanosti kronanja, je kraljevska krona sv. Edvarda. Krona imperija (Imperial State Crown) je bila narejena v času kronanja kraljice Viktorije leta 1838. V njej je vdolan lep, nebrušen temen rubin. Krona je okrašena z drugo največjo afriško zvezdo, ki je bila brušena iz Cullinanovih diamantov. Skupno vsebuje krona čez 300 dragih kamnov, diamantov in biserov. Najlepše med tem bliščem zlata je kraljevsko žezlo, ki nosi križ in kroglo iz ametistov, pod katerimi je največja iz diamantov brušena afriška zvezda. To je največji in najčistejši brušeni diamant na svetu. Ima obliko kaplje in je dolg 5,87 cm, širok pa 3,01 cm, teža pa je 516,5 karatov.

Se ena znamenitost, ki se je do danes ohranila v Towru — to so ceremonialni ključi. Njihov izvor je neznan. Ceremonial poteka vsak večer ob 22. uri, ko se zapirajo glavna vrata Towra. Pet minut pred določenim časom se pojavi kapetan straže pri eskorti, ki jo tvorijo stražmojster in trije možje. Ti so določeni, da mu pomagajo zapirati vrata. Ko se ključi vračajo, vzklikne straža: »Stoj! Kdo je?« Kapetan straže odvrne: »Ključi!« Sledi vrašanje: »Čigavi ključi?« »Ključi kraljice Elizabete.« Kapetan pogleda stražo, sname svoj tudor-klobuk in vzklikne: »Bog ohrani kraljico Elizabeto!« Vsa straža odvrne: »Amen!« Končno prinese kapetan straže ključe v kraljičino hišo, kjer so čez noč skrbno shranjeni. V Towru vlada še ena zanimiva tradicija. Tam

žive krokarji, ki imajo pristrižena krila, kajti staro izročilo pravi, da se bo Tower zrušil, ko bodo iz njega odleteli krokarji, zato jih po tradiciji skrbno pazijo in negujejo. Sedaj jih je šest in imajo posebnega oskrbnika. Na dan pojedjo za 3 šilinge mesa (1 šiling 175 din). Krokarji lahko dosežejo visoko starost. Eden od towerskih krokarjev je dosegel starost 44 let.

Iz Towra smo z mračnimi vtisi pohiteli do podzemeljske železnice, ki nas je peljala do londonskega otoka zelenja — v Hyde park. Tam se lahko sprehajaš po travi med cveticami, med številnimi ležalniki, daleč stran od mestnega hrupa. Brez strahu lahko zapustiš poti in blodiš po travi, ne da bi te kdo za to kaj vprašal ali nadlegoval. Lahko se usedeš na trato pod senčnato drevo in razmišljaš o zborovanju govornikov v Hyde parku. Zborovanja so vedno dovolj obiskana in zanimiva. Teme so bile tokrat človekove pravice, verska vprašanja, afriška svoboda in Bližnji vzhod. Okoli govornikov se zbere cela gruča radovednih ljudi, ki nasprotujejo ali odobravajo njihov govor. Do nedavnega so tu zborovali tudi kitajski študentje.

Nismo imeli dovolj časa, da bi poslušali predolge govore vročih govornikov. S podzemeljsko železnico smo se vračali v hotel. Med potjo smo si ogledali ta čudoviti metro. Na 2000 kvadratnih miljah teče skupno 370 km železniške proge, ki je bila speljana v prejšnjem stoletju. Od tega teče tretjina pod zemljo. Dnevno prepelje do deset milijonov potnikov ali pa še več. Promet, ki je zelo kompliciran, upravlja skupaj z elektronskimi stroji samo sedem ljudi.

Zanimivi so ljudje v metroju. Sedijo vsak za sebe in skoraj vsi berejo časopise. Anglež bere zjutraj, opoldne in zvečer. Zanima ga prav vse. Ko smo stopili v podzemeljsko železnico, smo kmalu opazili, da vzbujamo neprijetno pozornost (gotovo smo bili preglasni). Res je, da so Angleži bolj hladni, vendar tega ne moremo posploševati. Potrpežljivost je še vedno največja odlika prebivalcev onkraj Rokavskega preliva. Zunaj so se medtem že prižigale neštete neonske luči ter ustvarjale čaroben videz nočnega mesta. Trolejbusi in avtomobili so hrumeli še naprej dolgo v noč — jutru naproti.

Znameniti Towerski most v Londonu

V hotelu, kjer smo začasno stanovali, smo tudi zajtrkovali. Za zajtrk smo dobili angleški »ham and eggs« (šunka z jajci). Prvo neprijetno presenečenje doživiš, ko si poleg slanega zajtrka zaželiš vrček piva, pa te samo začudeno pogledajo, da nisi naročil čaja z mlekom, ki ti ga ljubeznivo postrežejo. Zajtrk je za Angleža izdatnejši kot opoldansko kosilo, ko poje le sendvič z zeleno solato, potreseno s sladkorjem. Lahko se tudi odpravi v enega izmed buffetov ali samopostrežnih restavracij, ki v enournem opoldanskem odmoru več ali manj nasitijo desetisoče Londončanov. Kosilo je za Angleže tisti razkošni obrok ob 6. uri zvečer, ko imajo obilnejšo večerjo (večinoma konservirano).

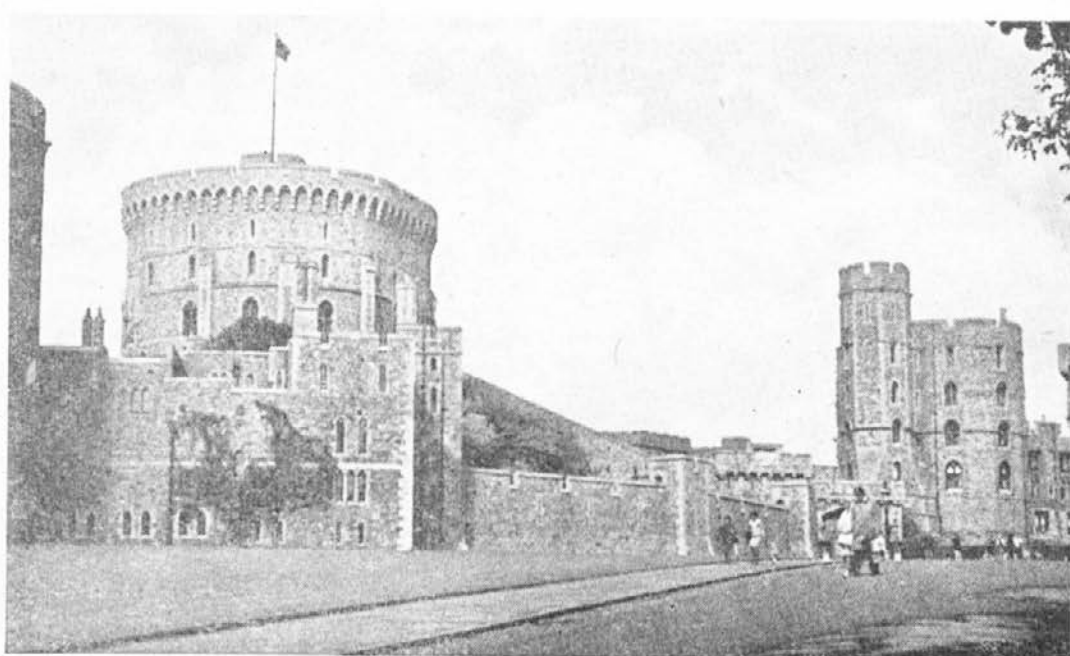
Jutro doživimo na Trafalgar Squaru. Levi pod Nelsonovim spomenikom, ki ponazarja slavnega Nelsonove zmage, se grozeče ozirajo na nas. Na tem znamenitem trgu, ki ga krasita dve čudoviti fontani, se spreha na tisoče golobov. Trg je posejan s kuštravimi glavami različnih narodnosti, katerim je postal simbol prav ta znameniti trg. Tukaj je zbirališče brezdelnih dolgo-lascev, katere londonski policaji neusmiljeno preganjajo. V stoletno modo oblečeni beatniki so živahno klepetali, vmes pa je neki bradač brenkal na kitaro in prepeval staro pesem. V ozadju Trafalgar Squara je National Gallery (vstop prost). V galeriji smo si ogledali slike najbolj slavnih imen: Leonarda da Vinci, Michelangela, Rembrandta, Van Gogha...

Bilo pa je vse premalo časa, da bi si posamezne zvrsti umetnosti temeljito ogledali.

Kip Amorja (boga ljubezni) na vodnjaku sredi slovitiga londonskega Piccadillyja, kamor smo se napotili, nas je vse prevzel. Še danes pravijo, da nisi videl Londona, če nisi sedel na stopnice okrog Erosa na Piccadillyju. Tu se zbira in poseđa mladi svet, da opazuje nepregledno množico, ki se tukaj zliva v reko brez konca. Piccadilly je središče mesta, kakor ga tukaj imenujejo — je svet trgovin in zabav. Najlepši je zvečer, ko žari v svetlobi tisočeri reklamnih napisov, takrat zaživi svoje nočno življenje. Nič koliko barov in nočnih lokalov skrbi za to, da obiskovalec ne odide s polno dernarico.

Po ogledu cerkve sv. Pavla, v kateri sta pokopana slavnega vojskovodja Nelson in Wellington, smo se napotili v zanimivo ulico Fleet Street (najkrajša izmed desetih najkrajših slavnih londonskih ulic). Med starimi in novimi hišami se vrstijo trgovine in restavracije kot povsod drugod v Londonu. Fleet Street je zanimiv po tem, da je tu sedež sedme sile Velike Britanije. Tu lahko vidimo napise najbolj znanih angleških časopisov, kot so »Daily Express«, »Daily Telegraph«, »Manchester Guardian«. Dnevno tiskajo tukaj do 30 milijonov primerkov časopisov, to pomeni, da pride na tisoč ljudi vsak dan 598 časopisov. Med dnevnikarji ima največjo naklado časopis »The News of World« (8.500.000 izvodov).

Še zanimivost, ki nas je v Londonu še posebej pritegnila, je muzej voščenih lutk »Madame Tussaud's«. Čuden občutek te navdaja, ko se odpravljáš na ogled tega muzeja, ki je na Baker Streetu. Začetnica te umetnosti v vosku je bila Madame Tussaud. V času francoske revolucije je morala po obglavljenju narediti voščeno glavo usmrčenega. Razstava je prišla v Anglijo l. 1802. Že takoj pri vhodu v muzej sta nas na stop-

Grad Windsor

nišču presenetila londonski policaj — bobby in livrirani vratar. S svojo pojavo sta preprečila mojo namero, da bi se zaradi visoke vstopnine (10 angl. šilingov — 1700 din) brezplačno pretihotapil v dvorane. Pozneje sem spregledal, da sta to le spretno izdelani voščeni lutki, da bi ljudi odvrgli od podobnih namenov, kot je bil moj. V grand dvorani je razstavljenih skupno 120 voščenih lutk (v naravni velikosti) najbolj znamenitih osebnosti našega časa. Razen angleške kraljevske družine in ministrov smo tu videli tudi predsednika Tita v maršalski uniformi s časopisom v roki v družbi Brežnjeva, Hruščova, Castra in Ču en Laja. Med zgodovinskimi osebnostmi so tu še ameriški predsedniki: Washington, Lincoln, Roosevelt, Kennedy, Johnson; vojskovodje: Wellington, Nelson, Napoleon; prva letalca vse-mirja Gagarin in Glenn. Tu lahko vidiš književnike Walterja Scotta, Bernarda Shawa, Victorja Hugoja, Byrona, Shakespeara, Dickens in druge. Najbolj znani športniki, filmski igralci ter popularni beatli se nahajajo v posebni sobi. V sobi strahov z giljotino so voščene lutke največjih ubijalcev in kriminalcev vseh časov. Poleg upodobitve usmrčitve Chessmana v plinski celici so tudi obsojenci z železno masko na obrazu.

Med najznamenitejši del muzeja spada ogled trafalgarske bitke, ki je prikazana tako živo, da dobiš občutek, kot da se sam nahajaš v sredi največje bitke, ki se odvija v mračnem ladijskem podpalubju. Med topovskim streljanjem in stokanjem ranjen- cev se sliši kričanje povelj za obrambo in protinapad. Vonj po dimu in smodniku ovija prostor, s katerega opazujemo celoten prizor Nelsonove bitke, v kateri je tudi sam izgubil življenje, ker se je preveč izpostav- ljal nevarnosti.

Zadnji večer našega bivanja v Londonu smo napravili sprehod od Trafalgar Squara in Piccadillyja skozi Soho. Zlo- glasni Soho ali revščina starega imperija, kakor ga drugače imenujejo, je poln nočnih lokalov, restavracij in igralnic. V številnih mladinskih klubih je bilo vedno bolj veselo, ko se je čas začel premikati proti polnoči. V klubih se neomejeno zabavajo mladi, ki hočejo živeti po svoje, lepše in se ne ozirajo na predsodke starejših. Dolgi lasje, kratka

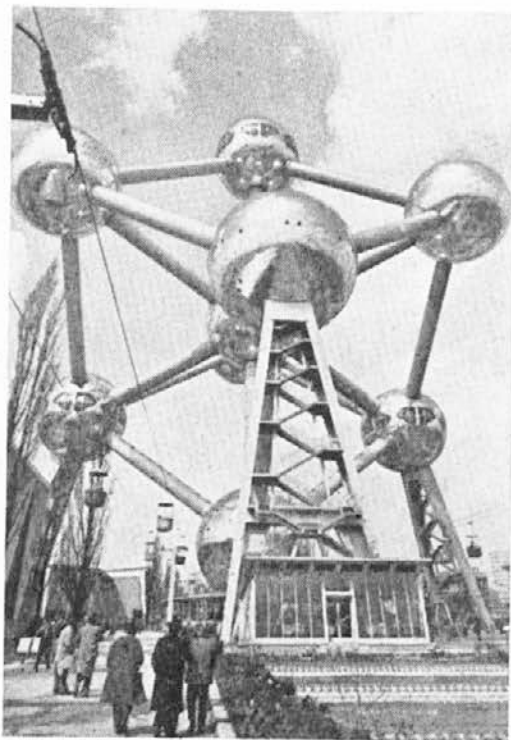
krila golonogih deklet, pevci popevk in beat glasba napolnjujejo prostor, v katerem se mladina zabava. Reklama »Moj svet in svet lepote« je pritegnila našo radovednost, da smo si ogledali fotografsko razstavo »Ero- tika 67«. Na razstavnem prostoru visijo na stenah »odkritosrčne« fotografije najlepših deklet Velike Britanije. To so predvsem dekleta-sekretarke ali prodajalke, ki so se morda prvič postavile pred fotografske kamere, ki je zabeležila njihovo golo lepoto. Svoj sprehod skozi Soho smo zaključili v igralnicah, kjer smo na igralnih avtomatih porabili še svoj zadnji penny (angleški dro- biž).

Dopoldne zadnjega dne pred odhodom iz Londona smo se z avtobusom odpeljali do Windsorja. Pot nas je vodila skozi znano univerzitetno mesto Eton, ki se ponaša s svojim collegi. Ta šola je tretja za Cam- bridgeom in Oxfordom. Vanjo hodi 15- letni fantje najpremožnejših angleških dru- žin (fantje so — nekoliko nenavadno — oblečeni v frake).

Ko je naš avtobus obstal pred windsor- skim gradom, smo izstopili in že spričo urejene naravne lepote pričakovali posebna presenečenja.

Na bregu, nekoliko oddaljenem od drugih hiš, nas je na skrbno urejenem travnatem okolju pozdravil grad, ki je podoben trd- njavi, saj v kompleksu njegove arhitekture dominirajo obrambni stolpi. Trdnjava je bila zgrajena v času Viljema Osvajalca, da bi ščitila zahodne poti proti Londonu. Stolp Curfex, zgrajen leta 1227, ima enega naj- starejših zidov v gradu. Vidni so še ostanki rovov stare ječe, po katerih so ujetniki upali pobegniti, pa so jih zadržali predebeli zidovi. Dvorišče trdnjave je od vseh štirih strani obdano z nekaj stoletij starimi stav- bami iz kamna in rdeče opeke.

Priljubljen prostor za vse obiskovalce gradu je terasa, s katere je prelep razgled na čudovito lepo urejeni Home park, na mesto Eton in na oddaljene Buckinghirske griče. Vrsta gotških stavb je bila porušena za časa Karla II. Potem so zgradili navadna kamnita poslopja brez vsakega zunanega okrasa, toda notranjost so gotovo navdihnili bogastva Versaillesa. Strope je zelo lepo poslikal italijanski umetnik Verrija. Po velikih preprogah smo hodili skozi ogromne

Atomium v Bruslju

dvorane mimo ogledal v zlatih okvirih do waterlooske sobe, ki je posvečena zmagi nad Napoleonovim tiranstvom. Soba je bolj veličastna kot lepa. Krasijo jo portreti tedanjih monarhov, vojskovodij in državnikov, ki so pripomogli k zmagi nad Napoleonom. Tu je tudi velika brezšivna zavesa (30 × 15 m). Ta zavesa nima para v Evropi. Izdelana je bila v Indiji za kraljico Viktorijo.

Med drugo svetovno vojno je windsorski grad zopet služil svojemu namenu. V njem je imela dom kraljevska družina. Debeli zidovi so bili dobra zaščita tudi pred novodobnim orožjem. Tako sta kralj in kraljica živela v varnosti s svojimi otroki in hkrati opravljala državniške dolžnosti. Skoraj devet stoletij so v gradu živeli angleški kralji, zato se tudi danes nočejo odreči imenu »družina in hiša Windsorska«.

Precejšnje doživetje pa je bil na povratku v London ogled londonskega letališča, ki je največje v Evropi. Na letališču pristajajo in vzletajo reaktivna letala velikih letalskih družb, ki prevažajo potnike s celega sveta. Slučajni prebivalci letališča so zanimiva in pisana množica ljudi v navadnih in nenavadnih nošah.

Po povratku z letališča smo se po krajšem počitku odpeljali z avtobusom do železniške postaje Victoria. Od tu smo iz vlaka ujeli še zadnji pogled na mesto ob Temzi, ki nas je presenetilo in obogatilo; saj je London kot velika, bogato ilustrirana knjiga, vedno jo lahko čitaš znova, in kjerkoli jo odpreš, je kaj zanimivega.

V Dover, kamor smo se pripeljali z vlakom iz Londona, smo se z ladjo »Princesa Paula« prepeljali prek kanala La Mancha do Ostenda. Hladni morski zrak nam je pregnal zaspanost, ko smo v Ostendu po carinskem pregledu ponovno stopili na vlak, ki nas je po nekajurni vožnji pripeljal v belgijsko prestolnico Bruxelles.

Bruxelles, ki je za časa Marije Terezije doživel svoj največji trgovski razcvet, je danes moderno mesto, ki šteje okrog dva milijona prebivalcev. Poseben sloves je dobilo mesto po svetovni razstavi, ki je pustila kraju spomenik ATOMIUM, ki se še danes v obliki zgradbe atoma mogočno dvi-

guje k nebu (visok je 102 metra, težak pa 2200 ton). Peljali smo se po mestu in prav težko si je bilo zapomniti vse, kar je bilo ogleda vredno.

Bulevar Anspach je dolga osrednja prometna žila, kjer so najlepše trgovine. Posebno trgovine z darili in spominki so številne in bogato založene. Če imaš debelo denarnico, ti res ni treba dolgo premišljevat, kaj bi kupil. Veliko je tukaj knjigarn, kjer prodajajo vse mogoče knjige. Svetovno znane so trgovine s čipkami.

Ogledali smo si tudi ostale značilnosti tega mesta, kot znano bruxellsko borzo s 100.000 delnicami in prostorom za dvatisoč ljudi, kjer vlada zakon ponudbe in povpraševanja.

V starem delu Bruxellesa je trg Grand — ponos Bruxellčanov. Na njem je mestni magistrat, obdan z znamenito cehovsko četrtjo. Fasade hiš so stopničaste, na vrhu so kipci, na vsaki drugačni. To lepo in edinstveno flamsko arhitekturo je zgradil Bodler iz maščevanja do Bruxellčanov, ki so se na nekem njegovem predavanju iz književnosti preveč dolgočasili.

Nedaleč od trga Grand je v Hrastovi ulici vodnjak prvega meščana Bruxellesa »Ma-

neken Pisa«. Legenda o dečku, ki je rešil mesto vojske, pravi: Vojvodi Brabarta se je leta 1142 rodil sin. Istega leta je vojska napadla mesto Bruxelles. V odločilni bitki pri Ransburku je sodeloval tudi novorojeni princ Brabarta na ta način, da mu je bila zibelka obešena na vejo hrasta na samem bojišču. Ko so med bitko sovražniki prišli do hrasta, je mali deček vstal in z licem, obrnjenim proti sovražniku, opravil svojo malo prirodno potrebo. To je sovražnika spravilo v beg. Za spomin na to slavno zmago so v Bruxellesu postavili vodnjak, na katerem bronasti deček še danes opravlja to, kar je opravil že pred več stoletji.

Iz Bruxellesa smo se na svoji dolgi poti domov ustavili še v bavarskem glavnem mestu Münchnu, kjer smo si ogledali znameniti mestni rotovž, katedralo in pinakoteko. Obiskali smo tudi znane bavarske pivnice, kjer točijo odlično pivo, saj je v Münchnu kar 32 različnih pivovarn.

Dobro založeni in utrujeni smo se poslovili od Münchna in se po poti, ki je bila manj udobna in dosti daljša, kot je bila od Ljubljane do Londona, vračali domov polni novih spoznanj in doživetij ter s širšim in bolj objektivnim gledanjem na sebe in na okolje, v katerem živimo.

Marijan Mikic

Št'k môrnjemo

Na Slovenskem imamo mnogo narečij. Nekatera od teh so dobro znana tudi izven območja, kjer se govorijo, za katera večina Slovencev sploh ne ve, da obstajajo. Tako je npr. narečje, ki ga govorimo v skrajno severozahodnem delu jugoslovanske Koroške, omejeno na zelo ozko področje. Meja med tem področjem in južnim delom Koroške je ostra, tako da npr. Prevaljčan ali Mežičan težko razume hribovca s Strojne, iz Šentanela ali z Belšaka. Pri tem pa je zanimivo, da prebivalci teh krajev nimajo težav pri razumevanju narečja dolincev. Bistvena razlika obeh narečij je predvsem v dveh stvareh: 1. v idiomatiki jezika (zna-

čilni izrazi, ki jih najdemo samo severno od razmejitvene črte) in 2. v izgovarjavi. Le-ta je kvalitativno različna: a namesto e (gram — grem, Maža — Meža),

ô namesto a (bôba — baba, môža — maža), a namesto ô (vada — voda, lepuata — lepota),

dvoustnični u namesto l v vseh legah, tudi na začetku besede,

(uók — lok, uòviti — loviti, guáva — glava, uòmiti — lomiti).

Zelo pogost je poudarjeni polglasnik.

Na naslednjih straneh prinašam zbir takih tipičnih besed in izrazov. Primeri, ki sledijo večini besed, kažejo, kako se le-te

Poletni užitki

Foto: R. Gradlšnik

Vzela sta se Hugo Placet in Mojca Štrigl, oba zaposlena pri OTKR kot kontrolorja — torej sama kvaliteta in kontrola

praktično uporabljajo v govoru. Stavki niso poljubno izmišljeni, temveč sem jih jemal naravnost iz ust govorečih ljudi. Germanizmov sem se kolikor mogoče izogibal; vključil sem jih le tam, kjer je beseda že toliko spremenjena, da za njo skoraj ni več čutiti nemške.

Ker je za precej navedenih izrazov njihovo poreklo neznano (večinoma še nikoli niso bili zapisani), sem jih zapisoval tako, kakor se izgovarjajo. Tako jih bo znal tudi bralec, ki ne pozna tega narečja, pravilno prebrati. Nekatere glasove je bilo težko zapisati. Opiral sem se predvsem na posluh, zato v pravopisu nisem bil dosleden. Ponekod za iste glasove, med katerimi je morda le rahel odtenek, uporabljam različno pisavo. Uporabljam naslednja znamenja:

˘ za dolg in ozek glas: ké, céna, éjati, sók
 ˘ za kratek in odsekan glas: stòriti, tùrjati, lidi

ˆ za širok in odprt glas: tôvo, nôko, môš, žôba

k' (opuščaj za črko): poudarjeni polglasnik: k'k, št'k, m'so

Dvoustnični u pišem z v ali u: vrievati sa, vāvhati sa, douta, kuôa; na koncu besede z -ou, -ov, -uv: viduv, štariehov, dou.

Kot je na eni strani besedni zaklad našega dialekta precej skromen, imamo na drugi strani obilje besed in izrazov, ki izražajo zelo rahločutne odtenke v pomenu. Ponekod je bilo težko poiskati ustreznega knjižnega izraz. V tem primeru najbolje kaže njen pomen raba besede v stavku, v živem kontekstu. Pogosto bo čutiti pleonazem, vendar se mu ni mogoče ogniti, če nočemo okrniti naravne govorice. Besede niso razporejene po kakem sistemu; zapisoval sem jih, kakor so mi prihajale na misel oziroma kakor sem jih čul govoriti pri ljudeh.

razlávati, razlávatan (razmajati, razmajati) Vse ukje so t'k razlávane, da noben šrauf ne prime venč.

lájtrati, zljátrati, zljátran (pretirano in na prazno poganjati stroj, voz itd.; dotrajan zaradi takega početja) K'ne lajtrate štega vózu t'k, saj je ži čisto zljátran!

s'ga (Pomen besede kot take je nejasen.) Rabimo jo v izrazu: Dieva ko s'ga.

pájsati, spajsati sa, spajsan (mučiti, zmučiti se, zmučen) Néma lidi, da bi devôli; vsôke leto ga bolj pajsá. Otroci m'rjo čôsi printi tuj za kôke bolj trde devo, da se môvo spajsájo.

ístrak (del kmečkega voza)

pvádov, podievc (prednji ali zadnji del voza)

špruncl (obstranski zatik pri jarmu)

dágo, 2. sklon dažiesi (širok jermen za vprego)

práglij (prečni zatik za pritrditev ojesa na jarem ali igo)

góš (tisti del vprege, ki povezuje oje z jarmom ali igom)

k'rhan (norec)

gaul (norec), vâžgan (norec), riban (teslo — neumnež), pržgan (tepec), hrtan (norec), ribéžl (neumnež), terc, terba, terbast (neumnež — neumen)

taúziti (potepati se) Kode ké taúziš, da ta t'k dougo ni duomo?

bájdati, bájdove (potepati se, potepuh) okuole bajdôš, duama ta pa devo čôka!

tajkis oblišeni (zlodej sakramenski) Duò pa je štuò naraduv, tajkis oblišeni! Je ži star, rôjat pa môre t'k ko pa tajkis!

vdievan (obdelan: umazan, povaljan, zmečkan itd.) Punčke pa gvant pa vse je mev t'k vdievane, ko bi sa n'tre po cékli vólou.

krimpli (krempļi za plezanje po drevesih, zlasti pri klešeraji)

zaámati sa, zaáman (zagledati se, zamakniti se v kaj; zamaknjen) Šta naš Pep je tók, da se zaama nekam, pa ne môre napré. K'ne bodi št'k zaaman!

tousto gvati (debelo gledati) Tousto ma je pogvadov, ko sem rekov, da tousto čujem.

toust gvôs (nizek glas); tinak gvôs (visok glas)

tinko čuti (dobro slišati) Nôši ati t'k tinko čujejo, da so čúli, kôj smo sa pravhali v druji hiši (sobi).

pôčni (copate) Dajte mi ane otroče punčke, ane stoglijé pa še ane pôčne.

zapát (trmast) Nôko bi še k'r bieu, ko bi le zapat ne bieu št'k, zapat!

zabikan (trmast)

kvâti, kólem (vdelavati, nevarno klatiti z rokami, nogami ali z rogovi) Kóle t'k ko pa zieran, da mu blizu ne môrš.

petóvnek (svinjak)

pájdrgati sa, pájdrgóvne (igrati se, igranje otrok — navadno hrupno in brez pravil) Otrôci sa rôdi pájdrgôjo. Kôj ké môte za no pájdrgóvne, da ni frida?

vížvati, vížovnik (krmariti, krmilo)

ôbvati (držati v ravnotežju) Obvij vóz, da sa ne zvrne!

pistátl (bitje, ki ni ne moškega ne ženskega spola)

buákr (prisrčen, dobrodušen itd.)

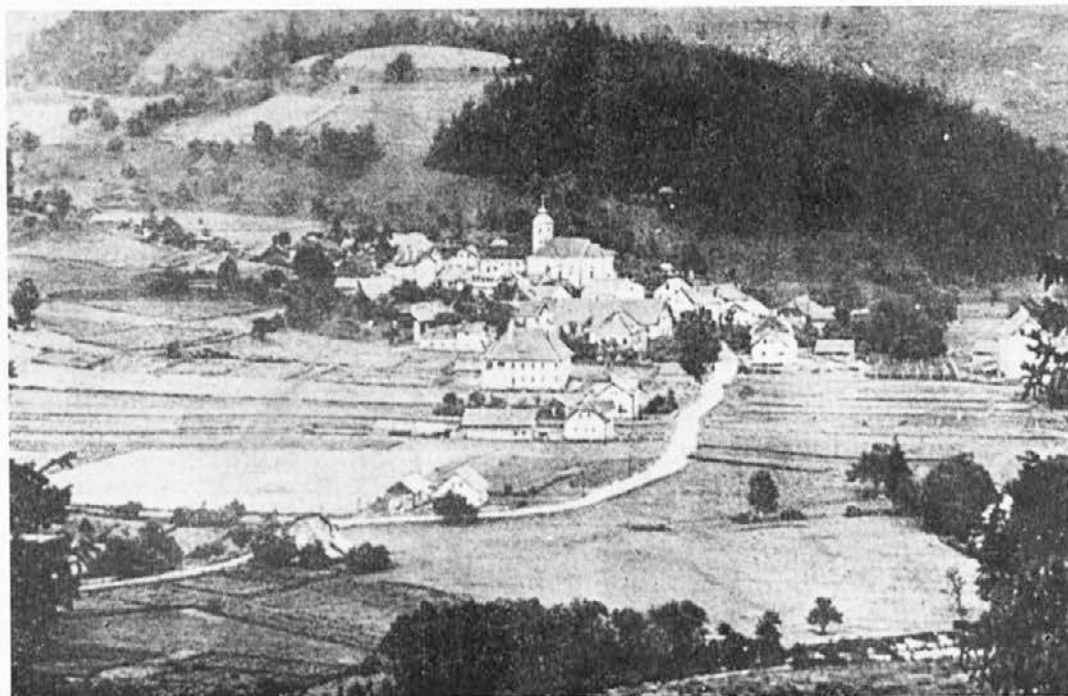
fláuzast, fláuze (šaljiv, šale)

línitk (okreten, prilagodljiv)

slisko (spolzko, gladko)

rankou (velikan) Štók vèlak rankov!

čebéžiti (čebeljati) Kôj ké čebéžiš t'k dougo tam v cierkli; m'rš pa le duomo jit! Móžij pa čebéži pa čebéži; jaz ga pú ne zastopim.

Stara Mežica pred 50 leti — meščanske šole še ni bilo

hñiti, pñhiti (udariti, lopniti) Ké je kók driml, da ga hñnem (pñhñem) g'rta po buči? góje, mólensk, doujek, grajénik, spuodnek, kóblek, pléha, noune, puša (vrste travnikov, pašnikov in njiv)

rèbro (pobočje)
zašiekán (preplašen)
kópše (trata ob njivi ali med njivami, namenjena za kópe: vstrve, naložene s snopi)
vdrica (vrsta mravlje)
ogrica (trata okoli hiše)
žgájnarca (prostor za kuhanje žganja)
ájfl (šest snopov, postavljenih v obliki piramide, da se posuše)
pijók (polovnjak)

cékast (kot cekla: masten in lepljiv) Če krúh ni dojsťi pèčen, je cekast.

žmerda, ožmerdóvn (blato, blaten)
šóvsko (poševno)
kikl (moška srajca)
g'r naráditi (obleči) Jòpič pa punčke g'r naradi; zuna je m'rzvo.

namórnvati koga (naprositi ali nagovoriti koga) Kúme sem ga namórnvov, da mi je posoduv taužnt dinarjev.

nahvóliti koga (naprositi koga — isto kot namórnvati)

strúcati (premagati, zmagati) T'k dougo sta se rausava, dokleder ni adn strucov. Ni éjov pré, da je strucov. Vátov je postáti dohtar, pa ga je strucavo.

potrucati, potručan (vztrajati pri čem, uporen) Po vsé sili je vátov potrucati, da sem jaz vuržeh. Št'k potrucanih lidí še nisem viduv.

pocfkati sa, pocfkan (nadeti si debelo kožo) Mazóli so ga s parigli, ón sa je pa t'k pocfkov ko móčnik. Ne bodi št'k pocfkan!

dou stórit (končati) Stóri že anbárt dou svaje litanije!

dou iti (končati se, deževati) K'k je ké šva dou óuset? Vse je buó óringi, s'mo da le dou kni šuó (deževalo).

cmúngati, pričmúngati (počasi hoditi ali voziti) Dougo smo cigali no cmungali, nazóдне smo pa le pričmungalí.

cúclati, pričúclati (s težavo nesti, prinesiti) T'k dougo cucló što vádo, ko bi buá pú ure djéč.

túrjati, pritúrjati (peljati, pripeljati) Jidte vunta k Mičjunku pa pritirjate an žókl máti!

dou pomórnvati, dou pomórnjévati (potolažiti, tolažiti) T'k si je vse gnau g'r, da sem ga kúma móvo dou pomórnvov.

ón sa vzati koga (zavzeti se za koga, brigati se za koga; od nem. sich jemandes annehmen)

na hiši (na podstrešju)

ta vejka hiša (velika soba s pečjo v enem kotu in mizo v drugem — kmečka dnevna soba)

Priznati moramo, da je njegova setev rodila obilno žetev.

Bridko je slovo, dragi Janko, ki ga danes jemljejo od tebe številni tvoji učenci, stanevski tovariši in ostali znanzi — toda ostal jim boš vzor, ki si jim ga med svojim delom neizbrisno začrtal v duhu Prešernovega izreka:

Človeka smrt požanje,
človeštva ne; naprej
z njim, kar je storil zanje,
živelo bo vselej.

6. septembra 1967

Ivan Ferk

DRAGEMU UČITELJU V SLOVO!

Globoko je odjeknila smrt v vrstah tvojih učencev, dragi Janko. Nisi nam bil samo učitelj, bil si nam prijatelj in oče. Vodial si nas na izlete, se tam igral z nami, prepeval z nami — ah, kako rad si prepeval! Čutil si z nami naše otroške težnje, nas boderil ter nam vcepil v srce neizmerno ljubezen do naše domovine. Tvoje življenje ni bilo lahko, kljub temu si ohranil do smrti pristni koroški humor, in kadar se je katerikoli od nas srečal s teboj, si mu povedal kako šaljivo. Kot mlado dekletce sem prišla v tvoj razred. Vzljubil si me, in nisem slutila, da bom s tabo povezana vse življenje. Učil si nas igrice, pod tvojim vodstvom smo nastopali na odru; bili smo palčki, lastovke, vile in kdo bi mogel naštet, kaj še vse! Skrbno si nam lepil obleke iz papirja, in dal si nam smisel za društveno življenje še za poznejšo življenjsko dobo.

V predvojnih letih, ko je prišel na vladno kler, so te odstavili s položaja upravitelja šole, bil si spet navaden učitelj. Toda z dostojanstvom si nosil to ponižanje, mi učenci pa smo čutili s teboj ter se zgražali. Aprila leta 1941, ko je izbruhnila vojna, je

JANKU GAČNIKU V SLOVO

Imeli smo ljudi — v poljani cvet,
imeli smo jih — vrhu gore hrast,
imeli smo jih — dali smo jih vam —
kaj hočete, grobovi, še od nas?

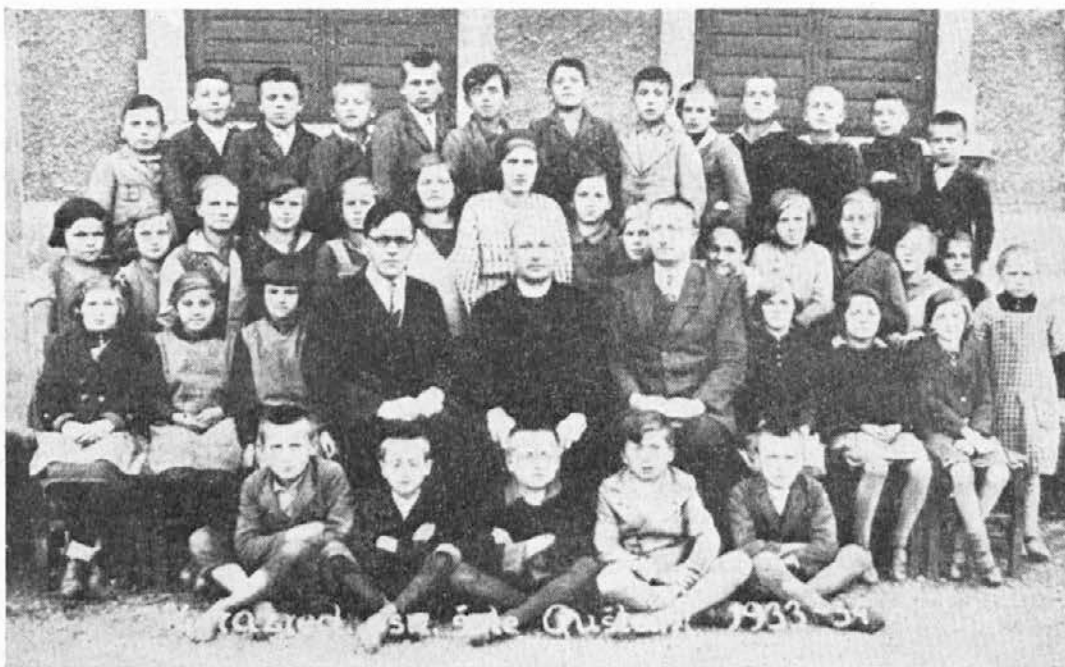
Tako se s pesnikom zopet sprašujemo ob tej novi ruši, ki sprejema vase tak hrast naših gora — slovenskega pedagoga, koroškega šolnika — Janka Gačnika.

Črna koprena, ki je zastrla spomine nanj, je vtisnila v nas bridke občutke. Iskreno sočustvujemo z njegovo soprogo Miro in z ostalimi njegovimi sorodniki.

Zdi se mi, da še ni tako dolgo, ko je pokojni skupno z nami z vso požrtvovalnostjo, z veliko vnmom in s ponosom oral trdo ledino prosvete in jo oral vse dotlej, dokler mu ni pluznih ročic iztrgala iz rok kruta smrt.

Prežet z veliko ljubeznijo do slovenske Koroške, v okviru širše domovine, se ji je ves posvetil. Tu je deloval kot mlad in starejši učitelj, tu je mladini posredoval prvo, osnovno znanje, tu je s svojo glasbeno nadarjenostjo plemenitil ljudska srca, z odrskih desk pa oblikoval njihov značaj. Ka-

darkoli je bila domovina v nevarnosti, se ni nikoli obotavljal priskočiti ji na pomoč. Po prvi svetovni vojni je korakal s koroškimi borci, med drugo svetovno vojno je v taboriščih posredoval borbeni duh zoper okupatorja, po vojni pa je neumorno deloval za prepород osvobodjene domovine.

IV. razred osn. šole Guštanj 1933-34. Sedijo na tleh z leve proti desni: Peter Steharnik, Poldo Čič, Dominik Kos, Maks Gregor (padel v vojni), Ivan Arnold — Klajbarjev Anzi. Sedijo na stoličih: Viki Revelant (por. Xotti — živi v Milanu), Anica Švare (por. Arnold), Lotka Erat (por. Jug), nadučitelj Janko Gačnik (umrl letos), veroučitelj Mihael Barbič (umrl, pokopan v Podjuni), razredni učitelj Ivan Gaberšček (živi v Račah), Rozika Naveršnik (umrla), Julčka Fink (padla v NOB), Micika Zavodnik (živi v Avstriji); stojijo Hanika Močnik, Micka Paradiž, Krista Hudrap (por. Lačen), Elza Štembov, Ivanka Janet (por. Rodič), Krista Kremžar, Tončka Kričej, Pavla Korper (por. Blatnik), Marica Hartman (por. Jazbec), Rozika Zajc (por. Magrič), Lojzka Petrič (živi v Avstriji), Pavla Kričej (por. Dretnik), Betka Hribernik, Erna Jevšnikar (živi v Avstriji), Pavla Kolar (živi v Ptuj), zadnja vrsta: Ernest Kokal (padel v vojni), Franc Lečnik (bivališče neznan), Ivan Mezner, Vanč Dolinšek, Ciril Bajec (bivališče neznan), Ludvik Kokal, Franc Vušnik (živi v Nemčiji), Ernest Rutar, Pepi Konečnik (padel v vojni), Franci Kamnik, Roman Revelant (umrl v taborišču Dachau), Maks Šafer (živi v Avstriji), Rudi Čretnik (živinozdravnik na Prevaljah)

SNEG IN LED CENTRALNIH ALP

(ODLOMKI IZ DNEVNIKA)

Zelo stara je bila želja mladih ravenskih alpinistov, da bi po dvanaestletnem obiskovanju domačih gora preizkusili svoje sposobnosti na velikanih Centralnih Alp. V študentovski sobi se je porodila misel, načrt. Polni energije in gorniškega poleta smo se pripravljali na pot. Skupno smo udeleženci pomladi in poleti opravili prek 30 vzponov, konec julija pa je bilo vse pripravljeno.

Najlepše se zahvaljujemo Planinskemu društvu Ravne, Klubu koroških študentov, Koroškemu alpinističnemu odseku, občinski miselnost gornikov in razliko med posmehljivim izrekom: »Gora ni nora, nor je tisti, ki gre gor,« ter drugim, našim: »Človek umira v gorah, da se ponovno rodi.«

Naj bi naslednji zapis ne bil samo branje za zabavo, ampak naj bi pomagal pojasniti miselnost gornikov in razliko med posmehljivim izrekom: »Gora ni nora, nor je tisti, ki gre gor,« ter drugim, našim: »Človek umira v gorah, da se ponovno rodi.«

TRIDNI V PEKLU MONTE ROSE

Kljub vsakodnevnemu skrbnemu pisanju dnevnika naše majhne odprave v Centralne Alpe je šele sedaj, po petih dneh, priložnost in možnost sploh, da zapišem vse, kar se je zgodilo v teh dneh, t. j. od srede zjutraj do petka zvečer; sedaj pa je sobota zjutraj in ena bolj ali manj dobro prespana noč za nami. Torej, kaj se je zgodilo v teh dneh, ki bi jih lahko imenovali: tri dni v peklu Monte Rose.

Naš cilj je Margherita Hütte ter južni težavnejši greben Monte Rose ali Dufour Spitze.

V sredo zjutraj zaradi dežja, ki je ponoči divjal, šele ob petih odidemo z Rotenbodna

— postaje zobate železnice na relaciji Zermatt—Gornergrat. Na Bethemps Hütte ali Monte Rosa Hütte pridemo ob sedmih.

Vreme se zboljša, nebo je skoraj brez oblaka in do prvih serakov hodimo nenevezani ter brez srajc. Okoli poldne si privoščimo malo čaja, se navežemo ter se podamo v morje ledu in snega ledenika Liskamm. Sonce močno pripeka in prav prijetna je pot po ledeniku, čez razpoke in ledene žmule. Kolikor visoko nam sežejo oči, tako visoko se v zrak vzdiguje mogočna in zasnežena Monte Rosa, zavita v tančico megle.

Vzvišeno stoji nad nami, ta gora, tolikokrat zaželena, spremljana s hrepenečimi očmi, ter nas vabi z vso svojo veličastnostjo in tiho, prav tiho šepeta: »Pridite, če si upate!« Upamo si in že prihajamo.

Prazničnost čutimo v sebi sedaj, ko se nad nami razpenjata Monte Rosa in Liskamm ter tam zadaj, na obzorju, stoji s soncem pobraten in ponosen Matterhorn s svojo veličastno severno steno, vzdigujočo se 3000 m nad Zermatt. Ta vrh ima v sebi skrite vse vrline najkrepostnejše ženske: šarmantnost, lepoto, sramežljivost, katero razodeva s tančico megle, ponos ter ne nazadnje težko osvojitve, s katero je že zavrnil mnoge alpiniste in nemalo jih je, ki so šli zaradi njega v smrt. In te žrtve niso bila zastoj! Vedel je Whymper pred več kot sto leti, po kaj prihaja, ko se je tretjič vrnil v Zermatt pod mogočno severno steno, da bi še enkrat poizkusil srečo. Uspel je! In sedaj smo mi tu, da se spoprimemo z njim. Toda ne danes: naš prvi cilj je Monte Rosa, drugi najvišji vrh Evrope.

Ni nam dolgo dano, da pasemo oči na tej lepoti. Naenkrat, okoli 13. ure, se od nekdaj privlečejo megle, niti pet metrov ne vidimo več naprej, veter postaja vse močnejši ter nas hoče kar podreti, popolnoma nam za-

mede sled, hodimo le še po občutku — s poslednjimi močmi se privlečemo do najvišje oskrbovane koče na svetu, že v Italiji, Regina Margherita, 4559 m. Kot bi trenil, zlijemo v sebe vsak po en čaj, nato še enega ter sploh ne poslušamo oskrbnika, ki nam dopoveduje: »Uno litro aqua fresca tre centi lire.« (Liter mrzle vode stane tristo lir.)

V megli in snegu se podamo po grebenu proti vrhu. Zaradi utrujenosti in slabega vremena nič kaj ne pazimo na pasti in strma pobočja; zato se marsikateri korak začne v zraku in konča nekaj metrov nižje. Kljub temu se vse srečno konča in poldrugo uro po odhodu iz koče smo že na vrhu. Mokri, premraženi, prikrajšani za razgled, čutimo bore malo veselja. To veselje je skrito še tako večjemu očesu opazovalca. To ni veselje oči, besed, gest, ampak veselje duše. Tudi ni zmaga nad goro, čeprav nam je z vsemi svojimi naravnimi silami branila dostop na vrh, temveč je to izbojevanje zmage nad samim seboj. Da, življenje na račun tveganja se je ovrednotilo! S hojo po robu prepada, čez ledene previse, ko nam je bila smrt čisto blizu, se je tu na vrhu v trenutku ustavilo vse iskanje, ki nas je gnalo sem v te strmine. Mahoma je bil spoznan smisel! Še enkrat smo premagali smrt, še enkrat premagali sami sebe!

Grmenje nas kaj hitro spravi z vrha in čez dobro uro smo že na toplem v koči. Tukaj, na varnem, se šele ovemo, zakaj je bilo vse tako utrujajoče in boleče. Višina! Vse bolj prihaja do izraza. Pomanjkanje kisika, ki povzroča glavobol in vse pogostejše bruhanje, je strašno. Zvečer kljub popolni izmučenosti ne moremo niti zaspati.

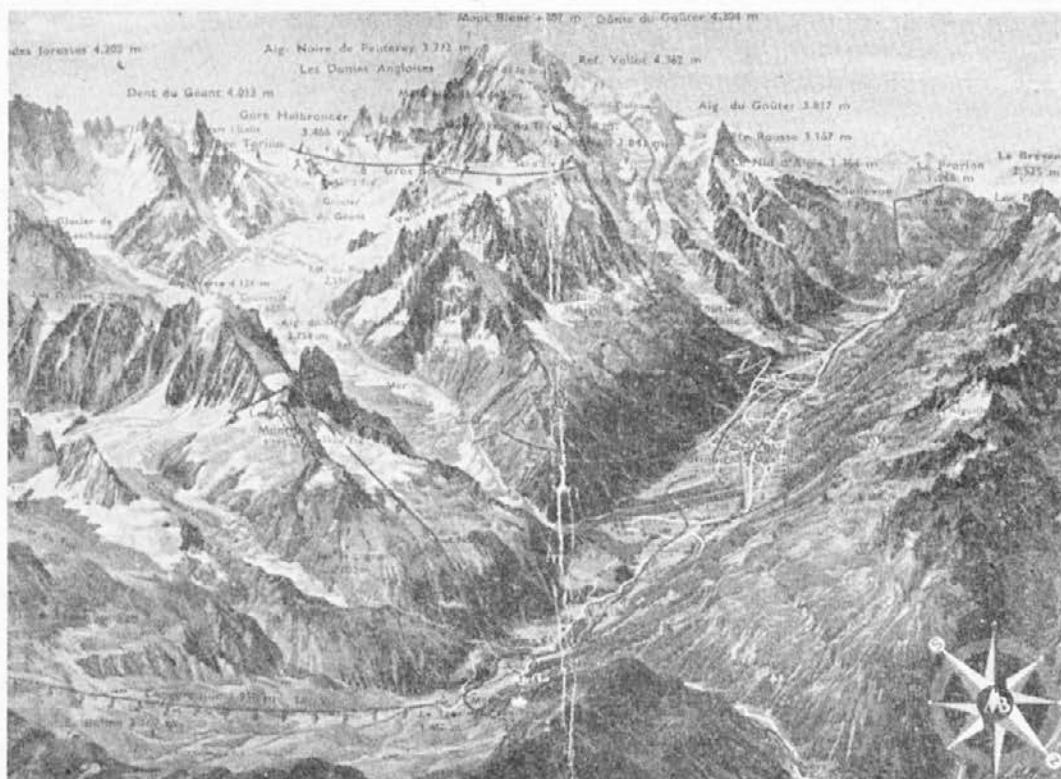
Zjutraj pa se šele začne prava tragedija: pomanjkljivo dihanje med spanjem je še bolj preprečilo dostop kisika v možgane in glavobol vseh štirih je neznosen. Glave so težke in jih komaj premikamo; že najmanjši ropot povzroči pravo eksplozijo v možganih. Vreme je kot nalašč podobno kot prejšnji dan: megla, sneg, veter. Kljub temu se odpravimo v dolino.

bila moja prva pot k tebi z vprašanjem, kaj mi je storiti. Tvoj odgovor je bil: »Ostani, tudi tukaj te bo potrebovala domovina, a jaz moram iti, toda vrnil se bom!«

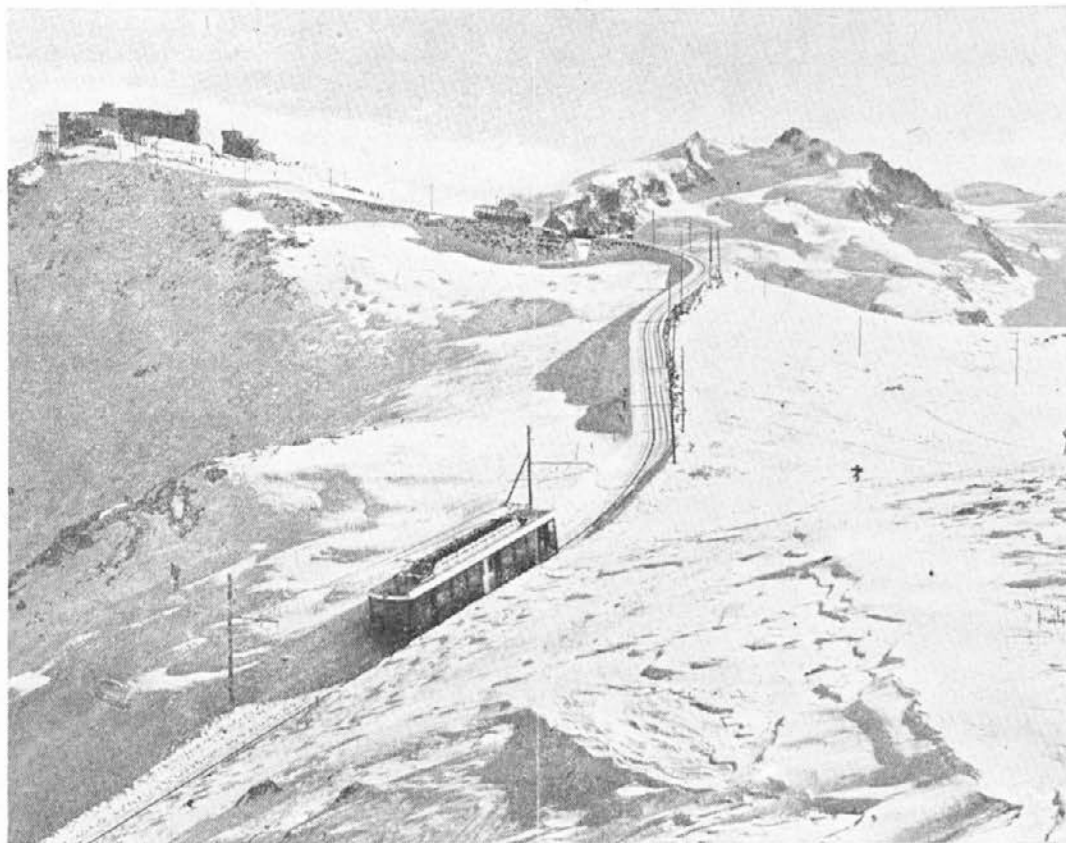
Ne bom pozabila slovesa in tvoje odločnosti. Vrnili si se, niso te strla taborišča in pričeli smo znova v lepših okoliščinah. Spet naju je združilo društveno življenje, spet si me vodil po ljubljeni Koroški, mi dal navdih za študij koroških plesov, da smo jih ponesli širom domovine in v svet. Tudi ko si se preselil v Maribor, sva sodelovala.

Pred tremi leti smo ti na tvoj 70. rojstni dan še pripravili na Ravnah pristrčno srečanje s tvojimi učenci, pred letom pa smo te obiskali v bolnišnici v Mariboru, vendar nismo mislili na najhujše. Bili smo prepričani, da bo zmagala spet močna volja do življenja, a zemlja je tokrat terjala koroškega sina, ter ga sprejela v svoje okrilje. Tvoje nemirno srce se bo spočilo. Naj ti bo lahka zemlja koroška, za vse lepe ure pa, ki si jih dal nam, svojim učencem — hvala ti, Janko!

Hedvika Jamšek

Montblanska skupina (označena naša pot na Mont Blanc)

Gornergrat, končna postaja zobate železnice iz Zermata, v ozadju Monte Rosa

Že po nekaj sto metrih vidimo, da ni nobene možnosti, da bi prišli do Bethemps Hütte. A kako nazaj? Veter je kaj hitro opravil delo maskerja in nam ni pustil niti stopinjice za spomin. Po neskončnih poljanah snega in ledu tavamo sem ter tja. Trikrat se razveselimo, češ da smo že našli sled. A razočaranje je še večje kot prej, ko ugotovimo, da smo na lastni sledi, kjer smo bili pred pol ure ali uro. Čas teče, moči pešajo, razpoloženje je vse slabše in slabše, vsak hip je pričakovati izbruh panike ali popolne apatičnosti. Belih poljan pa noče biti ne konca ne kraja. Telo je popolnoma izčrpano, misli pa uhajajo sto, dvesto metrov višje, kjer je toplota. Toplota! Spanje! Želimo si spati, samo spati! Kako prijetno se bi bilo vleči na mehak sneg in sanjati o soncu, o morju, o kopanju!

Toda vemo, da se tudi po le petminutnem spanju ne bi nikoli več zbudili. Zavedamo se, da nas lahko reši le mirna kri in premišljanje. Vse bolj postajamo eno, vsakdo se bori za svoje in še za troje življenj, ki so z njegovim povezana preko vrvi. Ravno zavest, da nisi odgovoren samo za sebe, ampak predvsem tudi za prijatelja, daje slehernemu od nas moči, ki same po sebi precekujejo sposobnost telesa, katerega že dolgo nimamo več v oblasti.

Že precej obupani se naenkrat znajdemo pod okoli petdesetstopinjsko ledeno strmino, ki vodi do koč. Roke nas kaj malo ubogajo in tudi po deset- in večkrat je treba udariti, da napraviš dobro stojišče v ledu, ki pa ga povrhu tega še sproti zasipava divje padajoči sneg. Maks je tako izmučen, da komaj drži cepin v roki. In ko si dela z njim stope, ne vem, kdo s kom rokuje. Drugi Maks pa je čisto apatičen, ne varuje in se kar sprehaja po ledu, ki je gladek kot steklo. Pravi čudež je, da ne odleti! V koči mi je potem dejal: »Čisto vseeno mi je že bilo. Le tega sem se zavedal, in bil tudi prepričan, da me boste obdržali, če bi odletel.« Nič nisem rekel, le dvomil sem: zaradi mraza

otrdle roke, led, strmina, stojišča, ki so za doščala le za konce derez ... ne vem, kako bi se končalo! Deset, petnajst metrov pod koč pa se snegu in vetru pridruži še grmenje, strele sekajo tako blizu, da vonjamo že ozon. Vsak trenutek pričakujemo, kdaj se nas bo katera »usmilila«.

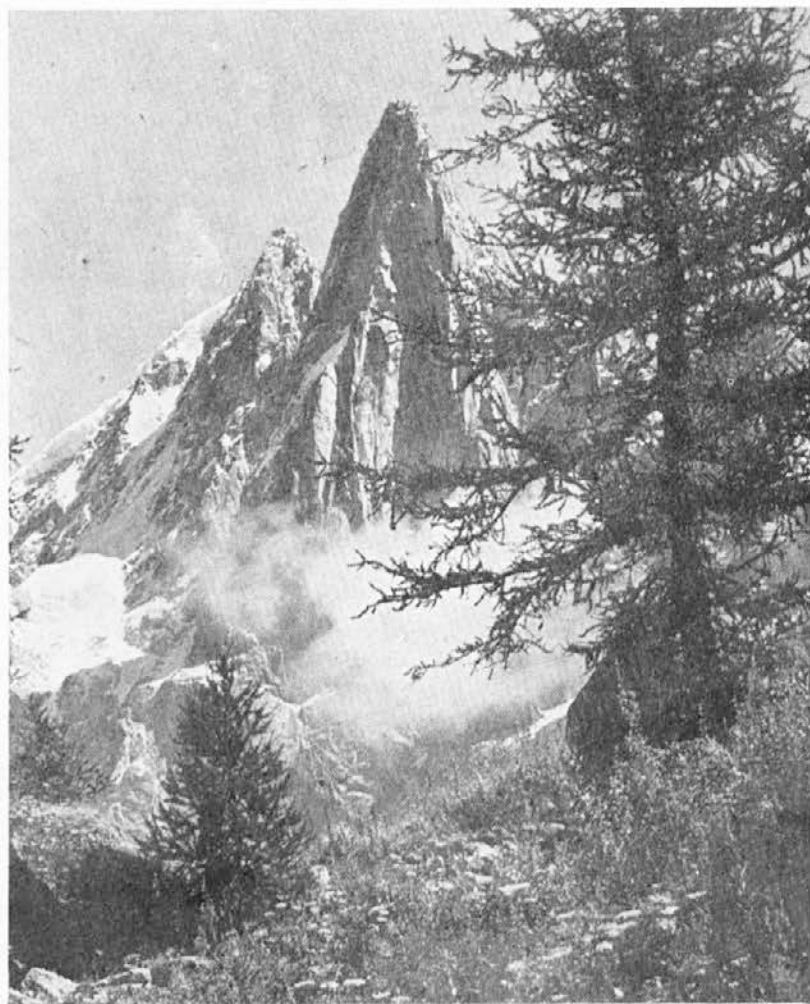
Naenkrat se mi pri udarcu cepin odbije, da se kar zaiskri. Z roko odstranim plast

pršiča z ledu in — saj vendar ni mogoče! Po vsem telesu me spreleti srh, usta postanejo v trenutku suha od strahu. Pol metra pred mano: strelovod od koč! Ni mi treba izsekati nobenega varovališča več, dobesedno zdrvim po strmini navzgor. Še danes ne vem, kako sem mogel priti do vrha. Ko pridejo za menoj še tovariši in ko zmečemo dereze in cepine od sebe, se šele oddahnemo. In ura? Ali je mogoče, da smo hodili osem ur in pri tem nikoli bili oddaljeni od koč več kot uro?

Preostali del dneva presedimo, preležimo, prebruhamo in kdo ve, kaj še. Malo čaja in spat, to se pravi iti v posteljo: spali pa raje ne bomo, saj je tako »čudovita« noč na višini 4500 m! Premetavanja ni ne konca, ne kraja. Škoda, da nimam kaj radenske s seboj. Z dvema, tremi litri bi postal milijonar. Cena je litru namreč bolj poskočila kot pa najboljšim delnicam na newyorški borzi.

V petek zjutraj: če se človek lahko kdaj smili samemu sebi, potem se mi lahko sedaj, tretji dan na 4500 m, tako rekoč brez hrane — a ne, da je ne bi imeli, o ne! Polne nahrbtnike je imamo, a kaj, ko že misel nanjo povzroči bruhanje.

Vreme je takšno kot včeraj, mogoče za spoznanje manj megle. A še ena noč tu nam bi pomenila smrt, če že ne biološke, pa vsaj finančno (prenočišče za eno noč, za enega: 6000 din. Skoraj tako je, kot da bi spal v Ambasadorju v Opatiji; pa še morska, mislim višinska bolezen povrhu in občutek je popoln). Zato dol! Hitro se navežemo ter jo na slepo, vezani le na spomin, mahnemo skozi meglo. Le smislu in praksi iz orientacije se imamo zahvaliti, da sorazmerno hitro napredujemo skozi serake in razpoke. In še megla se od časa do časa razgrne, tako da je »razgled res odličen«. Zvonko gre prvi: na-

Dru v montblanški skupini, vrh, ki privablja mnoge alpiniste; posebno znamenita je Bonattijeva smer

enkrat se mu udre nov sneg in razpoka ga požre do kolen, pasu, vratu, dvakrat pa se nam popolnoma izgubi izpred oči. A hitro reagiranje in pravočasno varovanje vedno pomaga. In naenkrat: Maks in Zvonko se oba hkrati pogrezeta. Instinktivno nategnem vrv. A ostane le pri pasu in se hitro skobacata ven. Bal sem se najhujšega: da smo zašli v vzdolžno razpoko. Na srečo pa sta padla vsak v svojo!

Po štiri- do peturnem naporu pridemo končno do skal, kjer res spoznamo, da smo Slovenci doma v steni, ne pa v ledu. Izpolnijo se nam tridnevne želje: hodimo po zeleni travi, vonjamo planinsko cvetje, izza skal pa nas radovedno opazujejo simpatični svizci. In ko se tam nekje za Matterhornom prikrade iz megla še sonce, zberemo toliko moči, da se zapodimo za njimi med skale s fotoaparatom v roki. In kako nabrite so te živalice, niti zbežijo ne, ampak nam želijo pozirati. Ko se pridružijo kozorogi z velikim, skoraj metriskim rogovjem, je idila popolna. Srečni smo, da smo se vrnili sem, kjer se čuti utrip življenja! Bogatejši smo za veliko izkušnjo.

Kdo bi si mislil, da se bomo ta dan še smejali: na Monte Rosa Hütte nam nočejo verjeti, da smo prišli z Margherite. Posebno še oskrbnik vneto dopoveduje, da v takšnem vremenu to sploh ni mogoče. In ko jim rečemo, da smo prišli z Monte Rose, Breithorna ali mogoče Liskamma, če jim je tako ljubše, skoraj morajo verjeti, saj navsezadnje iz zraka res nismo prišli.

Se dve uri stiskanja zob in kot mrtvi padamo v šotore.

NA NAJVIŠJO GORO EVROPE

Refleksno zamahnem po budilki ter pretegnem otrdele ude. Kar iz vreče pogledam iz šotora: čisto temno je še, na srečo jasno; zvezde se kar prerivajo na nebu. Ura je tri! Štiri ure spanja. Kar strese me ob misli, da je treba zapustiti toplo ležišče. Najraje bi kar nazaj zaspal in rekel prijateljem, da ura ni klicala. A nič ne pomaga. Mont Blanc zahteva ves dan hoje. Mont Blanc, najvišja gora Evrope je pred nami! Ta kratek preblik me v trenutku spravi na noge. Mimogrede se oblečem in že neusmiljeno budim Zvonka in Maksa, pozabljajoč, kako težko sem sam vstal. Hitro zmečemo v nahrbtnike najvažnejše stvari in že drvi kombi iz Argentiersa proti 5 km oddaljenemu Chamonixu. Štiri je ura, ko naš avto moti tišino spečega, razvpitega mesta, ki tako spokojno ne daje nič kaj vtisa cvetočega turizma.

Še nekaj pritiskov na plin in že smo pri montblanškem tunelu, najdaljšem na svetu, kjer se »à pied« zagrizemo v strmine Plan de l'Aiguille: tri ure hoje po gozdu, grmovju in visoki travi do začetkov ledenika. Vso pot pa nam nad glavo brni Téléphérique de l'Aiguille du Midi, kar pa ni za nas, saj osem tisočakov vendar zadostuje za deset dni za hrano. Na ledeniku Bosson natakemo dereze ter se zaženemo čez ledeniške serake in žmule. Do prve kočice, Grands Mulets, pridemo še precej polni energije, ki jo podkrepita še kratek počitek in češnjev kompot.

Naprej pa se začno križi in težave. Pot postaja vse težavnejša in zahteva že pravo plezarijo. Razpoke, tudi po dva metra široke, se vrstijo druga za drugo. Ure teko z nepopisno naglico, sonce zahaja, mrzaz vse

bolj pritiska. Vsa mokrota, ki nam je v južnem vremenu zašla v čevlje, počasi zmrzuje, tako da postajajo čevlji trdi kot oklep-niki. Prstov že itak dolgo več ne čutimo. Sonce je že čisto na obzorju, ko premagujemo poslednje metre proti Vallotu, 4362 m visoko. Naše sloke postave rišejo dolge silhete po rdeče obarvanem snegu in nas v tej samoti še bolj priklenejo na svet, ki nas obdaja in gori v zarji zahajajočega sonca. Nepozabna je panorama mogočnega Mont Blanca nad nami, koničastega Mont Blanc du Tacula in tehnično opremljenega Aiguille du Midi. Daleč spodaj, več ko tri tisoč petsto metrov globoko, pa leži osvetljen Chamonix in tam zadaj Mégeve ter St. Gervais. Mnogo ljudi je tam, ki se prerivajo po ulicah in na plesu, ne zavedajoč se, da je tu zgoraj drugačen svet, svet samote, miru in prostranih poljan, kjer je človek tako sam, a ne osamljen. Duša je polna in vriska od veselja! To je svet, kjer še trpljenje v končnem odgovoru dobi svoj smisel.

Z mrakom pridemo na Vallot. A tu nas ne čaka nič kaj prijetnega; neoskrbovan bivak, mrzaz podoben kot zunaj, le da ni vetra. Zmrznjeni čevlji kar nočejo z nog. Edina uteha sta nam juha in čaj, ki nam ju ponudijo Čehi, ki so prišli uro pred nami in so se že ogreli. Maks kaj hitro zleze v vrečo, medtem ko midva z Zvonkom zmrzujeva kar na golih deskah, pokrita le s šotorskim krilom. Noči ni ne konca ne kraja. Kolikor so podnevi ure prehitro minevale, sedaj prepočasi. Vsakih deset, petnajst minut se zbudim ter pogledam na uro. Proti jutru z Zvonkom preideva v duetu v drget, ki ga ni moč ustaviti, niti z masiranjem drug drugega ne. Kar zavida Maksu. Če ne bi bilo njegovega smrčanja, bi bila noč še bolj pu-sta. In kakor vse, tudi ta noč končno vendarle mine.

Ker sva midva preveč premražena, mora zjutraj Maks skuhati čaj. Ko gre po posodo in se vrne, reče posmehljivo: »Pravita, da vaju je vso noč zeblo. Čisto jasno. V posodi ni več niti kapljice vode, ampak kos ledu.« A, tako torej, krepko pod ničlo je bilo! Čehi tožijo zaradi glavobola, mi pa smo se na

Monte Rosi tako krepko aklimatizirali, da skoraj pozabimo, da smo tako visoko.

Ko popijemo čaj in natakemo čevlje, ki niso spremenili svoje oblike in »agregatnega stanja« (kakšna muka!), pokukamo iz bivaka. Objamejo nas sončni žarki in val toplote, krasno vreme, kakor včeraj! Vrh Mont Blanca stoji poldrugo uro hoda od nas in nas vabi z vso svojo zapeljivostjo.

Z umirjenim tempom se pomikamo proti vrhu, srečujemo in prehitevamo naveze, med katerimi zgolj s cepinom in derezami dobesedno plešemo. Skoraj objestni smo v tem svojem zagonu! Le Maksa malo daje, ker je napol zmrznjen in prstov na nogi sploh ne čuti več. Zato ga midva z Zvonkom, da ga bi pripravila do masiranja, strašiva, da jih bo treba gotovo amputirati.

Nekaj deset metrov pod vrhom mi: »Bonjour«, in odgovor: »Dober dan.« O, poglej ga no, kje ne srečaš naših! Ne bom se trudil, ker tudi ne bi uspel, opisati čustev in občutkov, ki se porajajo v človeku, ko daleč od domovine, na višini 4700 m, sliši domačo besedo in sreča rojaka. In ne bili bi Slovenci, če se ne bi ločili s krepkim požirkom slivovke.

Vsaka stopinja, ki jo naredimo, nam pomaga priti višje, višje, kjer radost topi srca in rešuje duše. In prežeti s to mislijo stopamo proti višini 4807 m. Vrh! Vrh Mont Blanca — tiha, skromna želja prepoji telo ter da občutek prazničnosti. Nič besed, nič vriskov, samo rahel stisk roke obeh prijateljev in vem vse: čutimo isto; srečo, zadoščenje, zmagovalstvo. Veličasten je občutek zavesti, ko veš, da tja do Kavkaza in Himalaje ni človeka, ki bi stal višje. Objame te kraljevsko razpoloženje, katerega še poveča impozanten pogled po italijanskih Dolomitih in švicarskih Alpah, z mogočnima Monte Roso in Matterhornom na obzorju. Ali ima lahko kdo večje bogastvo, kot je to občutje? Hvala ti gora, hvala ti za takšno srečo!

Nekaj posnetkov za dokumentacijo in že se vračamo, omamljeni od zmage nad Belo goro in nad sabo. Hitro smo na Vallotu, kjer se okrepčamo, navežemo ter v pičlih treh urah prebredemo vse ledenike, ki so

Ponosni Matterhorn

Marjan Kolar

ZADNJI DAN POUKA

Deset do štirinajst let stari fantje, oblečeni v prevelike cebraste taboriščne cunje, so se gnetli okrog starega nemškega profesorja in čebeljali vsak v svojem jeziku; bili so Rusi, Poljaki, Slovenci, Čehi in Francozi. Tesnobno so strmeli vanj in mu ponujali kosček kruha, namazanega s slabo margarino. Tako šibak je bil, da ga je odklonil, in ko je z velikim naporom spregovoril, se mu je glas tresel:

— Tovariši, je rekel po rusko in francosko, — čutim, da gre naš pouk h kraju. Mogoče ga sploh nikoli več ne bomo imeli.

Premolknil je in fantje niso ugovarjali. Tako dolgo so že bili v taborišču, da se niso čudili nobeni stvari več. Že davno jih ni nič motilo, da je imela njihova učilnica kaj ne navadne stene: na eni strani žično ograjo, na drugi smetišče in na ostalih dveh vrste umazanih barak. Strop je bil velikanski kvadrat neba, prekrit s smrdljivim dimom iz krematorija, v katerem so dan za dnem sežigali mrličje.

V tej šoli ni bilo ne table ne klopi. Tudi neopravičenih ur ni bilo, ker ni bila obvezna. Če kdo ni prišel k pouku, so vedeli,

nam pri vzponu dali štirinajst ur trdega dela. Plan de Aiguille: tu poberejo iz žepa poslednje franke ter popadamo v gondolo žičnice.

Na rendez-vous pridemo, zaradi nepredvidene vožnje, celo uro prehitro. A še premalo časa imamo, ko opazujemo gost promet ter občudujemo ameriške »križarke«. Kombi je hitro tu in — kaj to pomeni? Tovariš Wlodyga v obleki in kravati. Na vprašanje se samo nasmehne in šele čez nekaj časa doda: »Slavili bomo vendar.« »Slavili, kaj?« »Vaš uspeh menda, kaj pa drugega!«

In res, ob francoskem vinu in naši slivovki je slovenska pesem zvenela še dolgo v noč, da je odmevalo po celem taboru.

M. L.

da je bodisi zbolel ali umrl, in pomolčali so ali tiho zapeli v njegov spomin.

Dva velika vzroka so imeli, da so redno prihajali v šolo. Prvi je bil dolgčas. Žično ograjo so gledali vsak dan, prav tako barake, esesovce in jetnike, ki so bili v svojih progastih oblekah vsi enaki, in mrličje, ki so zloženi v kupu čakali na krematorij. Vse to so gledali dan za dnem, mesec za mesecem in postalo je res že pošteno enolično.

Drugi vzrok je bil prav tako preprost, vendar ga sami nikoli ne bi odkrili, povedal jim ga je stari nemški profesor. Rekel je, da za smrt znanje ni potrebno. Kdor pa hoče dočakati konec vojne in živeti v svobodi, se mora naučiti mnogo stvari. In ker so fantje hoteli živeti, so prihajali v šolo.

Res niso imeli ne zvezkov ne svinčnikov, toda nekaj so si zapisovali v prah pred nogami, večino snovi pa so si zapomnili kar tako, na pamet. Učili so se hitro in kljub temu niso dosti pozabljali, ker to preprosto ni bilo mogoče.

Kako bi le pozabili zemljepis, ko pa je moral vsak od njih pripovedovati o lepota in bogastvu svoje domovine, bili pa so skoraj iz vse Evrope! Jeziki so bili lahki, saj so vsi Slovani razumeli besede »brat« in »mati«, »svoboda«, »smrt« in mnogo drugih. In le kako bi mogli kdaj pozabiti naloge iz matematike! Saša je nosil na suk-njiču številko 53.912, Ivan pa številko 68.351. Koliko ljudi je prišlo v taborišče med njima? 32 barak stoji v 4 vrstah, koliko jih je v eni? V vsaki se stiska 250 sestrada-nih in onemoglih mož — koliko je vseh ljudi v taborišču? Danes so odpeljali iz barake 14 mrtvih v krematorij, koliko je ostalo v njej živih?

Ne, ta matematika se je zažrla v srce in pozabljati ni bilo mogoče. Toda ob takem pouku so hitro rasli. Naučili so se, da mehki in občutljivi umrejo prej kot drugi, oni pa so hoteli živeti, zato so otrdili in komaj so še bili podobni otrokom. Naučili so se so-vražiti esesovce in vse naciste in na prvi

pogled so znali presoditi, kateri bolnik bo ozdravel, kateri pa ne bo dočakal jutra. Zato so vedeli, da ima njihov profesor prav. Bilo jim ga je žal, ker so ga imeli radi, in napeto so prisluhnili njegovim besedam, ko je počasi nadaljeval:

— Učili smo se zgodovino in zemljepis, matematiko in fiziko, kemijo in jezike, le telovadbe se nismo učili, ker so telovadili z vami esesovci še preveč in prirotopisa se nismo učili, ker sem ga zasovražil v teh letih, čeprav sem ga imel nekdaj rad. Davno nekoč sem ljubil živali in rastline, potem pa je ta ljubezen umrla. Poslušajte, zakaj!

Fantje so strmeli vanj in videli, kako so mu oči vročično žarele pod visokim čelom, ko je nadaljeval:

— Komaj so nacisti prišli v Nemčiji l. 1933 na oblast, so začeli graditi taborišča smrti, v katera so pošiljali Žide in tiste Nemce, ki se jim niso hoteli pokoriti. Le malo pozneje, 26. junija 1935, pa so isti nacisti sprejeli zakon o zaščiti narave, rastlin in živali, pri-rodnih spomenikov in njihove okolice.

Stotisoči poštenih ljudi so medtem vsa leta umirali po taboriščih, toda ves ta čas so bili v Nemčiji zaščiteni ježi, netopirji, močvirne želve, zeleni kuščarji, močeradi, drevesne žabe in rdeče mravlje.

Ni prepovedano ubiti človeka v taborišču, kaznivo pa je ubiti kateregakoli ptiča razen srak in vrabcev, pa še te je prepovedano loviti ponoči, na limanice, v zanke ali s strupom.

In še je ta zakon po vsej Nemčiji prepo-vedal poškodovati ali trgati 26 vrst rastlin, med njimi rumeno narciso, alpsko vijolico, planinko in nageljne. Deset vrst je sicer dovoljeno trgati, prepovedano pa jim je po-škodovati čebulčke in koreninice. Tako so zaščiteni vsi zvončki, medtem ko ni zakona, ki bi prepovedal poškodovati človeka, ki misli drugače kot nacisti.

Dolgi govor je starega profesorja zelo utrudil, vendar je še enkrat dvignil glas:

— Zapomnite si, fantje, ko bo vojne ko-nec in se boste vrnili domov vsak na svoj konec ter boste živeli v miru in svobodi — človek je vreden več kot še tako redka žival, zato nikoli ne zaupajte vladam, ki skrbijo za rastline in živali bolj kot za ljudi!

Drugo jutro so fantje zaman čakali na smetišču. Potem so zvedeli, da je profesor zbolel. Ko je naslednji dan umrl, so ga molče spremljali na njegovi zadnji poti v krematorij. Strmeli so v dim, ki se je dvigal v nebo ter odnašal s seboj zadnje ostanke njihovega učitelja, in vedeli so, da nikoli ne bodo pozabili njegovih besed.

ZA DOBRO VOLJO

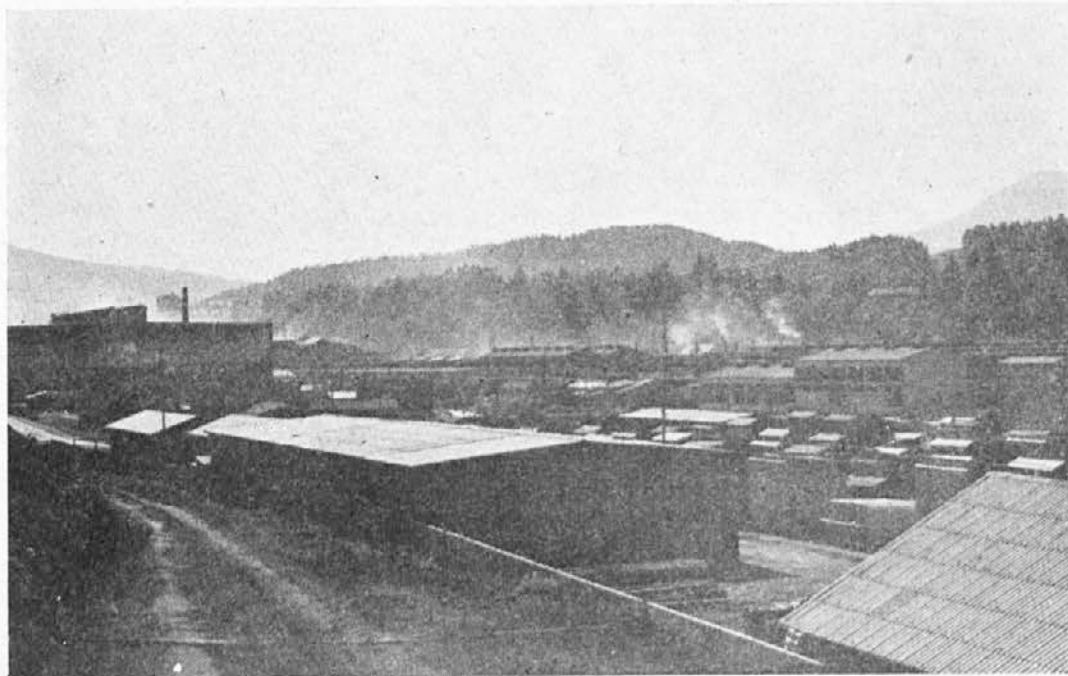
Mož, ki trdi, da je ženino mesto doma, se najbolje počuti v gostilni.

Kjer je zakon račun, tam se uštejeta oba.

Zakona dobra plat je, da človek ni sam, slaba, da nikoli ni sam.

Začetek ljubezni je pravljica, konec — roman.

Ni nevarno, kar ljudje glasno govore, temveč to, kar si šepetajo.

Večer

ZAKAJ SMO UTRUJENI

Se vam zdi, da ste pogostokrat utrujeni? Ne občutite, da ste brez »pravega« razloga popolnoma zlomljeni? Ali se ne zbudite včasih bolj utrujeni, kot ste šli spat?

Na ta vprašanja morda utrujeno rečete, da niste edini. Večina ljudi občuti občasno tako stanje.

Kaj povzroča občutek utrujenosti?

Večina strokovnjakov se strinja, da je utrujenost reakcija na preveliko duševno napetost. To je opomin, da so zahteve za naše telo, duševnost ali občutke dosegli določeno mejo.

Narava nas vedno pravočasno opozarja — vseeno ali naša utrujenost izhaja iz prevelikega telesnega ali duševnega napora pri delu.

Kako pride do tega, da nas težko delo utruja?

Dolgo časa je vladalo prepričanje, da naše mišice izločajo nekakšen »strup utrujenosti«. Toda ko se je znanost začela ukvarjati s tem, so ugotovili, da so naše zaloge kisika in krvnega sladkorja izredno majhne. Ko so te zaloge izčrpane, mišičevje slabše funkcionira: podobno kot motor, ki mu primanjkuje bencina.

Pri mirovanju potrebujemo okoli 150 kubičnih centimetrov kisika v minuti, ko pa kaj delamo, se potreba kisika znatno poveča. Pri velikih naporih potrebujemo tudi do 25 litrov kisika v minuti. Toda v eni minuti naša pljuča dajo v kri samo 4 litre kisika. Torej si moramo »izposoditi« manjkajočo količino kisika, in to od rdečih krvnih teles. Ta rezerva pa znaša samo 25 litrov.

Zakaj nas duševno delo telesno utruja?

Teža mozga znaša le 2 odstotka teže celotnega telesa. Čeprav mozeg ne opravlja mehničnega dela, konsumira 14 odstotkov obtoka krvi in 23 odstotkov njenega kisika. Tudi krvnega sladkorja zelo veliko potrebuje. Zaenkrat ni znano, zakaj tolikšne potrebe po kisiku, znano pa je, da kemično energijo kisika in sladkorja pretvarja v električne valove in živčne impulze. Mo-

Na pliberškem letnem sejmu

Foto: F. Kamnik

zeg nima lastnih rezerv kisika in sladkorja, zato mora »hrano« stalno dobivati s krvnim obtokom. Če je ne dobiva do osem minut, se mozeg ne popravi več in celice v njem odmro.

Ker morata življenje in smrt na ta način vzdrževati ravnotežje, mozeg sam od sebe skrbi, da ne pride do najmanjšega pomanjkanja kisika. S posredovanjem mozga organizem prilagodi svoje delovanje počasnejšemu tempu, da mozeg lahko nadaljuje z delovanjem. Zato sta občutek telesne in duševne utrujenosti odvisna drug od drugega.

Ali je kronična utrujenost znak psihične obolenosti?

Kadar smo bolni, se vedno počutimo tudi utrujeni. »Mehanizem utrujenosti« — če ga tako imenujemo — preprečuje vse naše nepotrebne napore in tako štedi našo energijo, s katero se zoperstavljamo bolezni. Če je utrujenost edini simptom, bo zdravnik težko ugotovil, ali gre za telesno obolenost, ki jo je težko prepoznati, ali je to samo pojav duševne ali živčne razkrojenosti.

Ali se lahko prepreči utrujenost z jemanjem majhnih a pogostih obrokov? Da, tako se lahko prepreči utrujenost — to je dokazano z mnogimi poizkusi. Psihologi ameriške univerze Yale so ugotovili, da se delavcem, ki se hranijo samo trikrat dnevno, po vsakem obroku krvni sladkor in delovanje mišic v eni uri hitro povečuje, potem pa spet hitro pada. Ko so istim delavcem dali pet obrokov dnevno, se je pokazalo, da sta se krvni sladkor in delovanje mišic dvignila na stalni nivo. Utrujenost je bila znatno manjša, čeprav je bila količina zaužite hrane ista.

Zakaj se včasih zbudimo utrujeni?

Kadar spimo, veliko naših organov ne dela in tako ne trošijo energije. Toda organi, ki dopolnjujejo naše energetske rezerve, delujejo tudi med spanjem. Zato se zbudimo sveži in spočiti.

Če se med spanjem odkrijemo, se bo zmanjšala pridobljena količina energije.

Tudi v pretopli sobi se naše telo ne počuti preveč dobro, kajti srce in pljuča morajo delati naporneje, da se telo reši nepotrebne toplote. Toda če so včasih globoki duševni konflikti vzrok utrujenosti, se s spanjem ne bomo pozdravili.

Ali kava preprečuje utrujenost? Kofein pospešuje delovanje mozga in delo mišic. Kadar popijemo kavo ali čaj, se lahko odločimo za večje napore prej, preden začutimo resnično utrujenost. S tem pa utrujenost samo »odložimo«, nikakor pa je ne preprečimo. Toda po tej odločitvi, ko začutimo utrujenost, se moramo resno v miru spočiti in tako obnoviti izčrpane rezerve. Prepogosto pitje kave pa tudi za »odložitev« utrujenosti ne pomaga več. Pitje kave v zgodnjih jutranjih urah je celo škodljivo, ker s tem umetno vzpodbujamo k aktivnejšemu delovanju svoje organe.

Ali nas alkohol osvobaja utrujenosti?

V zelo majhnih količinah lahko alkohol začasno prekrije občutek utrujenosti. Na splošno pa alkohol deluje na organizem stimulatивно. Pijanci zelo hitro postanejo utrujeni. Ker velik del potrebnih kalorij črpajo iz alkohola, njihovemu telesu stalno primanjkuje drugih, neobhodno potrebnih elementov. Količina sladkorja v krvi je zelo majhna, živci so »lačni« vitaminov, bolijo jih mišice in razpoloženje je apatično. Pijanci postanejo utrujeni, še preden so opravili pravi napor, popolnoma pa so že utrujeni, ko ostali ljudje prihajajo šele v pravi zagon.

Kakšen je vpliv kajenja na utrujenost?

Nikotin krepi puls in pospešuje obtok krvi. Na ta način mozeg dobiva več krvnega sladkorja in utrujenost se do neke mere poleže (preloži). Toda tobak vsebuje tudi ogljikov oksid, ki veže kisik iz rdečih krvnih teles. Če kadimo cigareto za cigareto, bomo kmalu vdihnili toliko ogljikovega oksida, da bo prvotni stimulatívni učinek nikotina popolnoma prekrit.

Za zaključek: z umetnimi sredstvi se utrujenost da začasno prestaviti le za re-

Stari grad — prizorišče Prežihove novele

ALI JE STRELIŠČE ZA MALOKALIBRSKO PUŠKO POTREBNO?

Strelska družina »Knez Pepi« Ravne na Koroškem je dolga leta nazadovala tako glede pomoči društvenih organov temu društvu kakor tudi po uspehih v primerjavi z drugimi športnimi društvi na Ravnah. Na občnem zboru so člani društva zavzeli sklep, da se naj društvo v letu 1967 afirmira. Na osnovi salda iz prejšnjih let in iz članarine je upravni odbor sestavil plan dela strelske družine za leto 1967. Začeli so se redni treningi. Do sedaj je bilo devet tekmovalj v tem letu, na katerih se je pokazalo, da družina nima konkurence v koroški regiji, zato smo navezali prijateljske stike s SD »Kovinar« iz Štor. Kakšno je zanimanje za ta šport, pa kažejo medobratna tekmovanja železarne Ravne, katerih se je udeležilo 12 ekip po 6 članov.

Za uspeh strelske družine je prvi pogoj strelišče, da, celo strelišče za vojaško puško. O tem ne razmišljamo, ker takega prostora na Ravnah ne bomo našli. Imeli pa smo — ne strelišče — ampak prostor, kjer smo vadili in tekmovali z malokalibrsko puško, t. j. puško, s katero se tekmuje na metalurških igrah. Za te igre smo se letos vneto pripravljali, vendar le do junija, ko se je pričela na tem prostoru zasebna gradnja stanovanj.

Imamo nekaj dobrih strelcev. Nekateri obljublajo, kolikor ne bomo imeli strelišča za malokalibrsko puško, da bodo stopili iz društva. Razumljivo, če so mnogi odstopili pri SD »Kovinar«, ko so zaradi finančnih težav prenehali streljati z vojaško puško, potem bodo pri nas zaradi malokalibrske.

Res je, imamo lepo strelišče za zračno puško v domu telesne kulture, vendar

lativno kratko razdobje — nekaj ur. Nikakršne droge ne morejo nadomestiti naravnih sredstev za zdravljenje utrujenosti, ki so: svež zrak, spanje in mirovanje.

(Po »Fiziologiji dela«)

PD Prevalje pripravlja na Uršlji gori depandanso z 12 ležišči. Delo opravljajo člani prostovoljno, material pa so delno prispevale delovne skupnosti. Spomladi upajo na otvoritev v počastitev 75-letnice Planiske zveze Slovenije

Foto: V. Cibron

zračna puška ne privlači starejših članov, t. j. večino članstva, ki se mora pripravljati za tekmovanja. Strelska družina na Ravnah je tako ponovno pričela stagnirati.

Vse športne društvene organizacije kakor tudi posameznike, ki se ukvarjajo s telesno vzgojo na Ravnah, prosimo, da nam pomagajo dobiti prostor za streljanje z malokalibrsko puško, ki bi bil varen za okolico, nam pa bi zagotovil obstoj društva. Kakšen vzgojni pomen ima ta športna panoga v naši družbi, pa verjetno ni potrebno razglablјati.

Strelski pozdrav!

Inž. Vlado Macur

USPEH MLADE USTVARJALKE

Večkrat govorimo, da je mladina nedelavna, da je ne zanimajo dogajanja v družbi. Pa se motimo. Mladi pojejo v zborih, zanimajo se za igralsko umetnost, ukvarjajo se z umetniško fotografijo pa tudi likovno upodablјajo.

O tem smo se lahko prepričali od 6. do 17. oktobra letos, če smo si ogledali razstavo slik gimnazijke Tonke Vezonik.

Razstava je bila na naši gimnaziji. Mlada umetnica je pokazala veliko nadarjenost in lahko rečemo, da je razstava uspela, le obiskovalcev je bilo malo, in to je škoda.

Tonka Vezonik, doma iz Radelj, četrtošolka naše gimnazije, nas je prijetno presenetila. Njene grafike in olja so živ in plastičen prikaz, še posebno mladostni pa so portreti. Ti so ji tudi najljubši in so najuspešnejši izmed štirinajstih slik v oljni tehniki. Od ostale tehnike je z uspehom osvojila tudi grafiko.

Čeprav je morda razporeditev razstavljenih slik malo motila, pa si boljše razstave tako mlade ustvarjalke skoraj ne moremo misliti.

Tonka Vezonik ustvarja samosvoje, brez kakšnih vzgledov in vzornikov, brez posnemanja. Njen mentor je prof. Pečko, ki ji

T. Vezonik, Začudenje (olje)

svetuje in jo usmerja v vedno nova spoznanja likovne umetnosti.

Prva samostojna likovna razstava mlade Vezonikove je sploh ena redkih razstav našega dijaka na matični gimnaziji, zato nas je podkrepila in nam vlila upanje, da bo iz našega mladega rodu vzkliklo še več podobnih ustvarjalcev.

J. T.

ZA RAZVEDRILO

Yves Montand se je bližal avtomobilu, parkiranem na robu ceste. V njem sta se strastno objemala in poljubovala fant in dekle. Montand ju je nekaj časa opazoval, nato pa je diskretno potrkal na okensko steklo. Ljubimca sta se izvila iz objema, toda fant je bil nadvse srdit.

»Kaj pa hočete? Ste od policije?«

»Ne, ampak...«

»Kaj, ampak? Je nemara ta gospa vaša žena?«

»Ni,« je rekel Montand, »ampak avto, ta je moj.«

Če sploh obstajajo lepota, ljubezen in dobre lastnosti, potem jih je treba iskati samo pri ženah.

OBVESTILO

Naše sodelavce, ki služijo vojaški rok in nestrpno čakajo naše glasilo, obveščamo, da izhaja Koroški fužinar še zmeraj le štirikrat letno (vsake tri mesece) in da jim ga redno dostavljamo naravnost iz tiskarne.

Uredništvo

Redakcija te številke je bila zaključena 11. novembra 1967.

Istočasno s to številko je izšlo tudi kazalo za lanski in letošnji letnik našega glasila. Dobite ga pri vratarju na upravi in pri arhivarju železarne tov. Ivanu Veršniku.

Izdaja upravni odbor Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Alojz Breznikar, Jože Delalut, Ivo Kohlenbrand, Marjan Kolar, inž. Stane Lenasi, inž. Vlado Rac, Jože Sater, Tone Vehovar, inž. Jože Zunec. Odgovorni urednik: Marjan Kolar. Telefon interni 304. Tisk: CP Mariborski tisk, Maribor